МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования и науки Республики Башкортостан

Муниципальный район Мечетлинский район Республики Башкортостан

филиал МОБУ лицей №1 с. Большеустьикинское СОШ д. Теляшево

РАССМОТРЕНО	СОГЛАСОВАНО	УТВЕРЖДЕНО
Руководитель ШМО	Завуч УВР	Заведующий филиала
Ганиева З.Н..	Хатмуллин Р.М.	З.А.Хатмуллина
Протокол №1	Протокол № 1	Приказ № 85
от «31» 08 2023 г.	от «31» 08 2023 г.	от «31» 08 2023 г.

ФИЛИАЛ МОБУ ЛИЦЕЙ №1 с. БОЛЬШЕУСТЬИКИНСКОЕ СОШ д. ТЕЛЯШЕВО

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

Учебного предмета

«Башкирский язык. Базовый уровень.»

для обучающихся 5 – 9 классов

Составитель: Хатмуллина Зимфира Альбертовна,

учитель башкирского языка и литературы

Теляшево, 2023 г.

28.Федеральная рабочая программа по учебному предмету «Родной (башкирский) язык».

28.1. Федеральная рабочая программа по учебному предмету «Родной (башкирский) язык» (предметная область «Родной язык и родная литература») (далее соответственно – программа по родному (башкирскому) языку, родной (башкирский) язык, башкирский язык) разработана для образовательных организаций с обучением на родном (башкирском) языке и для обучающихся, владеющих родным (башкирским) языком, и включает пояснительную записку, содержание обучения, планируемые результаты освоения программы по родному (башкирскому) языку.

28.2. **Пояснительная записка** отражает общие цели изучения родного (башкирского) языка, место в структуре учебного плана, а также подходы к отбору содержания, к определению планируемых результатов.

28.3. **Содержание обучения** раскрывает содержательные линии, которые предлагаются для обязательного изучения в каждом классе на уровне основного общего образования.

28.4. **Планируемые результаты** освоения программы по родному (башкирскому) языку включают личностные, метапредметные результаты за весь период обучения на уровне основного общего образования, а также предметные результаты за каждый год обучения.

28.5. Пояснительная записка.

28.5.1. Программа по родному (башкирскому) языку разработана с целью оказания методической помощи учителю в создании рабочей программы по учебному предмету.

Башкирский язык – родной язык башкирского народа, государственный язык Республики Башкортостан. Родной язык служит средством приобщения к духовному богатству башкирской культуры, является средством социализации личности и приобщения ее к культурно-историческому опыту человечества. Родной (башкирский) язык является основой формирования этических норм поведения обучающегося в разных жизненных ситуациях, развития способности давать аргументированную оценку поступкам с позиции моральных норм.

Обучение башкирскому языку направлено на совершенствование нравственной и коммуникативной культуры обучающегося, развитие его интеллектуальных и творческих способностей, мышления, памяти и воображения, навыков самостоятельной учебной деятельности, самообразования.

28.5.2. В содержании программы по родному (башкирскому) языку выделяются следующие содержательные линии:

«Общие сведения о языке» (изучение взаимосвязи языка и истории, языка и материальной и духовной культуры башкирского народа, национально-культурной специфики башкирского языка, овладение культурой межнационального общения);

«Язык и речь» (совершенствование видов речевой деятельности в их взаимосвязи и культуры устной и письменной речи);

«Культура речи» (формирование навыков сознательного использования норм башкирского литературного языка в устной и письменной формах с учётом требований уместности, точности, логичности, чистоты, богатства и выразительности);

«Текст» (развитие умений и навыков понимать, анализировать и создавать тексты разных функционально-смысловых типов, жанров, стилистической принадлежности);

«Функциональные разновидности языка» (изучение функционально-стилевой системы: разговорная речь, функциональные стили (научный, публицистический, официально-деловой), язык художественной литературы);

«Система языка» (фонетика, орфоэпия, графика, орфография, лексикология, фразеология, морфемика, словообразование, морфология, синтаксис, пунктуация).

28.5.3. Изучение родного (башкирского) языка направлено на достижение следующих целей:

воспитание сознательного отношения к башкирскому языку как к общероссийской

ценности, форме выражения и хранения духовного богатства башкирского и других народов Республики Башкортостан, как к средству общения и получения знаний в разных сферах человеческой деятельности;

совершенствование видов речевой деятельности, коммуникативных умений и культуры речи на родном (башкирском) языке;

расширение знаний о специфике башкирского языка, основных языковых единицах в соответствии с разделами науки о языке;

обогащение активного и потенциального словарного запаса и использование в собственной речевой практике разнообразных грамматических средств.

28.5.4. Общее число часов, рекомендованных для изучения родного (башкирского) языка, – 510 часов: в 5 классе – 68 часов (2 часа в неделю), в 6 классе – 68 часов (2 часа в неделю), в 7 классе – 68 часа (2 часа в неделю), в 8 классе – 68 часов (2 часа в неделю), в 9 классе – 51 часов (1,5 часа в неделю).

28.6. Содержание обучения в 5 классе.

28.6.1. Общие сведения о языке.

Лингвистика как наука о языке. Основные разделы лингвистики. Богатство и выразительность башкирского языка.

28.6.2. Язык и речь.

Язык и речь. Речь устная и письменная, монологическая и диалогическая, полилог.

Виды речевой деятельности (говорение, слушание, чтение, письмо), их особенности.

Создание устных монологических высказываний на основе жизненных наблюдений, чтения научно-учебной, художественной и научно-популярной литературы.

Устный пересказ прочитанного или прослушанного текста.

Участие в диалоге на лингвистические темы (в рамках изученного) и темы на основе жизненных наблюдений.

Виды аудирования: выборочное, ознакомительное, детальное. Виды чтения: изучающее, ознакомительное, просмотровое, поисковое.

28.6.3. Культура речи.

Понятие о национальном башкирском языке и литературном башкирском языке как высшей форме национального языка (общее представление). Основные показатели хорошей и правильной речи (общее представление). Правильность речи – соблюдение норм литературного языка. Основные орфоэпические нормы современного башкирского литературного языка. Понятие о варианте нормы. Равноправные и допустимые варианты произношения. Нерекомендуемые и неправильные варианты произношения. Запретительные пометы в орфоэпических словарях.

Омографы (без употребления термина): ударение как маркер смысла слова.

Произносительные варианты орфоэпической нормы. Произносительные варианты на уровне словосочетаний. Роль звукописи в художественном тексте.

Основные лексические нормы современного башкирского литературного языка. Основные нормы словоупотребления: правильность выбора слова, максимально соответствующего обозначаемому им предмету или явлению реальной действительности. Правила лексической сочетаемости (на элементарном уровне).

Лексические нормы употребления имён существительных, прилагательных, глаголов в современном башкирском литературном языке. Стилистические варианты (книжный, общеупотребительный, разговорный и просторечный) лексической нормы употребления имён существительных, прилагательных, глаголов в речи. Лексические нормы употребления синонимов, антонимов, омонимов (в рамках изученного, без употребления терминов). Типичные примеры нарушения лексической нормы употребления имён существительных, имён прилагательных, глаголов в современном башкирском литературном языке.

Правила речевого этикета: нормы и традиции. Устойчивые формулы речевого этикета в общении. Обращение в башкирском речевом этикете. История этикетной формулы обращения в башкирском языке. Особенности употребления в качестве обращений собственных имён, названий людей по степени родства, по положению в обществе, по

профессии, должности, по возрасту и полу. Обращение как показатель степени воспитанности человека, отношения к собеседнику, эмоционального состояния. Обращения в официальной и неофициальной речевой ситуации. Современные формулы обращения к незнакомому человеку.

Основные грамматические нормы современного башкирского литературного языка.

28.6.4. Текст.

Текст и его основные признаки. Функционально-смысловые типы речи: повествование, рассуждение, их особенности. Средства связи предложений и частей текста: формы слова, однокоренные слова, синонимы, антонимы, личные местоимения, повтор слова. Информационная переработка текста: простой и сложный план текста.

Фукциональные разновидности языка (общее представление). Общее представление о функциональных разновидностях языка (о разговорной речи, функциональных стилях, языке художественной литературы).

28.6.5. Система языка.

28.6.5.1. Фонетика. Графика. Орфоэпия. Орфография.

Звук и буква. Алфавит (повторение). Система гласных и согласных звуков. Правильное произношение гласных звуков. Правильное произношение и провописание согласных. Соотношение звуков и букв. Фонетический анализ слова.

Слог. Виды слогов. Ударение. Ударение в башкирском и в русском языках. Основные выразительные средства.

Орфоэпия как раздел лингвистики.

Орфография как система правописания слов и форм слов. Понятие «орфограмма». Буквенные и небуквенные орфограммы. Правописание разделительных ъ и ь.

28.6.5.2. Лексикология.

Лексикология как раздел лингвистики. Основные способы толкования лексического значения слова (подбор однокоренных слов, подбор синонимов и антонимов), основные способы разъяснения значения слова (по контексту, с помощью толкового словаря). Слова однозначные и многозначные. Прямое и переносное значения слова (повторение). Тематические группы слов. Обозначение родовых и видовых понятий. Синонимы. Антонимы. Омонимы.

Разные виды лексических словарей (толковый словарь, словари синонимов, антонимов, омонимов, паронимов) и их роль в овладении словарным богатством родного языка.

Лексический анализ слов (в рамках изученного).

28.6.5.3. Морфемика.

Морфемика как раздел лингвистики. Морфемика и словообразование. Морфема как минимальная значимая единица языка. Словообразующие и формообразующие морфемы. Основа слова и не входящие в основу морфемы. Окончание как формообразующая морфема. Виды окончаний. Корень. Однокоренные слова. Чередование гласных и согласных в корнях слов. Морфемный анализ слов.

28.6.5.4. Морфология. Орфография.

Морфология как раздел грамматики. Грамматическое значение слова. Части речи как лексико-грамматические разряды слов. Система частей речи в башкирском языке. Самостоятельные и служебные части речи. Правописание собственных и сокращенных имён существительных. Правописание имён прилагательных и глаголов с изученными орфограммами.

Имя существительное. Имя существительное как часть речи. Общее грамматическое значение, морфологические признаки и синтаксические функции имени существительного. Роль имени существительного в речи. Лексико-грамматические разряды имён существительных по значению, имена существительные собственные и нарицательные. Морфологический анализ имён существительных.

Имя прилагательное. Имя прилагательное как часть речи. Общее грамматическое значение, морфологические признаки и синтаксические функции имени прилагательного. Роль имени прилагательного в речи. Морфологический анализ имён прилагательных.

Глагол. Глагол как часть речи. Времена глагола (прошедшее, настоящее, будущее). Наклонения (изъявительное, повелительное, условное, желательное) глаголов. Общее грамматическое значение, морфологические признаки и синтаксические функции глагола. Роль глагола в словосочетании и предложении, в речи.

28.6.5.5. Синтаксис. Пунктуация.

Синтаксис и пунктуация как раздел лингвистики. Понятие о синтаксисе. Понятие о пунктуации. Знаки препинания и их функции.

Словосочетание. Словосочетание и предложение как единицы синтаксиса. Словосочетание и его признаки. Основные виды словосочетаний по морфологическим свойствам главного слова (именные, глагольные). Средства связи слов в словосочетании. Синтаксический анализ словосочетаний.

Предложение. Смысловые и интонационные особенности повествовательных, вопросительных, побудительных, восклицательных и невосклицательных предложений (повторение). Главные члены предложения (грамматическая основа). Подлежащее и морфологические средства его выражения. Предложения распространённые и нераспространённые. Второстепенные члены предложения: определение, дополнение, обстоятельство (ознакомление). Однородные члены предложения, их роль в речи. Второстепенные члены предложения: определение, дополнение, обстоятельство. Определение и типичные средства его выражения (в рамках изученного). Дополнение (прямое и косвенное) и типичные средства его выражения (в рамках изученного). Обстоятельство, типичные средства его выражения (в рамках изученного), виды обстоятельств по значению (времени, места, образа действия, цели, причины, меры и степени, условия, уступки). Синтаксический анализ простых двусоставных предложений. Особенности интонации предложений с однородными членами. Предложения с однородными членами (без союзов, с одиночным союзом и, союзами а, но, однако, зато, да (в значении и), да (в значении но). Предложения с обращением. Предложения с обращением, особенности интонации. Обращение (однословное и неоднословное), его функции и средства выражения. Пунктуационное оформление обращения. Синтаксический анализ простых осложнённых предложений. Сложное предложение. Сложные предложения с бессоюзной и союзной связью. Предложения с прямой речью. Пунктуационное оформление предложений с прямой речью.

28.7. Содержание обучения в 6 классе.

28.7.1. Общие сведения о языке.

Башкирский язык как государственный язык Республики Башкортостан. Понятие о литературном языке.

28.7.2. Язык и речь.

Монолог-описание, монолог-повествование, монолог-рассуждение, сообщение на лингвистическую тему. Виды диалога: побуждение к действию, обмен мнениями.

28.7.3. Культура речи.

Основные орфоэпические нормы современного башкирского литературного языка (повторение). Основные грамматические нормы современного башкирского литературного языка. Отражение вариантов грамматической нормы в словарях и справочниках. Склонение башкирских и иностранных имён и фамилий, названий географических объектов. Типичные грамматические ошибки в речи. Нормы употребления имён существительных, имен прилагательных в формах сравнительной степени, в краткой форме, глаголов, местоимений, порядковых и количественных числительных. Нормы употребления причастий, деепричастий, наречий и служебных частей речи. Основные лексические нормы современного башкирского литературного языка. Исконно башкирские и заимствованные слова, неологизмы, устаревшие слова (историзмы и архаизмы), общеупотребительные слова и слова ограниченной сферы употребления (диалектизмы, термины, профессионализмы, жаргонизмы), стилистический окрас слова. Фразеологизмы, афоризмы, крылатые слова, употребление фразеологизмов. Национальные особенности речевого этикета. Принципы этикетного общения, лежащие в основе национального речевого этикета. Устойчивые формулы речевого этикета в общении. Этикетные формулы начала и конца общения, похвалы и комплимента, благодарности,

сочувствия, утешения.

28.7.4. Текст.

Смысловой анализ текста: его композиционных особенностей, микротем и абзацев, способов и средств связи предложений в тексте (в рамках изученного). Информационная переработка текста. Описание как тип речи. Описание внешности человека. Описание помещения. Описание природы. Описание местности. Описание действий.

28.7.5. Функциональные разновидности языка.

Официально-деловой стиль. Заявление. Расписка. Научный стиль. Словарная статья. Научное сообщение.

28.7.6. Система языка.

28.7.6.1. Лексикология.

Лексика башкирского языка с точки зрения её происхождения: исконно башкирские и заимствованные слова. Лексика башкирского языка с точки зрения принадлежности к активному и пассивному запасу: неологизмы, устаревшие слова (историзмы и архаизмы). Лексика башкирского языка с точки зрения сферы употребления: общеупотребительная лексика и лексика ограниченного употребления (диалектизмы, термины, профессионализмы). Однозначные и многозначные слова. Прямые и переносные слова. Лексика башкирского языка с точки зрения сферы употребления: общеупотребительная лексика и лексика ограниченного употребления (диалектизмы, термины, профессионализмы). Лексический анализ слов. Фразеологизмы. Их признаки и значение. Афоризмы, крылатые слова.

28.7.6.2. Словообразование. Орфография.

Формообразующие и словообразующие морфемы. Основные способы образования слов в башкирском языке. Морфемный и словообразовательный анализ слов. Правописание формообразующих и словообразующих морфем.

28.7.6.3. Морфология. Орфография.

Имя существительное. Особенности словообразования имени существительного (повторение). Нормы произношения имён существительных, нормы постановки ударения (в рамках изученного). Нормы словоизменения имён существительных.

Имя прилагательное. Имя прилагательное как часть речи (повторение). Общее грамматическое значение, морфологические признаки и синтаксические функции имени прилагательного. Морфологический анализ имён прилагательных.

Имя числительное. Общее грамматическое значение имени числительного. Синтаксические функции имён числительных. Разряды имён числительных по значению: количественные (целые, дробные, собирательные), порядковые числительные. Морфологический анализ имён числительных. Нормы правописания имён числительных.

Местоимение. Общее грамматическое значение местоимения. Синтаксические функции местоимений. Разряды местоимений: личные, возвратное, вопросительные, относительные, указательные, притяжательные, неопределённые, отрицательные, определительные. Склонение местоимений. Словообразование местоимений. Морфологический анализ местоимений.

Глагол. Глагол как часть речи. Общее грамматическое значение, морфологические признаки и синтаксические функции глагола (повторение). Роль глагола в словосочетании и предложении, в речи. Признаки глагола и прилагательного в причастии. Синтаксические функции, роль в предложении. Совмещение признаков глагола и имени прилагательного в причастии.

Инфинитив. Общее грамматическое значение инфинитива.

Имя действия. Общее грамматическое значение имя действия. Совмещение признаков глагола и существительного.

Причастие. Аффиксы причастий. Правописание аффиксов причастий. Морфологический анализ причастий. Причастие в составе словосочетаний.

Деепричастие. Общее грамматическое значение деепричастий. Совмещение признаков глагола и наречия в деепричастии. Виды деепричастий. Аффиксы деепричастий. Деепричастие в составе словосочетаний. Знаки препинания в предложениях с деепричастием. Роль

деепричастия в предложении. Морфологический анализ деепричастий.

Наречие. Общее грамматическое значение наречий. Разряды наречий по значению. Простая и составная формы сравнительной и превосходной степеней сравнения наречий. Синтаксические свойства наречий. Морфологический анализ наречий. Нормы образования степеней сравнения наречий.

Служебные части речи. Орфография. Общая характеристика служебных частей речи. Отличие самостоятельных частей речи от служебных. Функции служебных частей речи. Правописание служебных частей речи.

Послелог. Послелог как служебная часть речи. Грамматические функции послелогов. Разряды послелогов по строению: послелоги простые и составные. Морфологический анализ послелогов. Правописание послелогов.

Союз. Союз как служебная часть речи. Союз как средство связи однородных членов предложения и частей сложного предложения. Использование союзов как средства связи предложений и частей текста. Правописание союзов.

Частица. Частица как служебная часть речи. Разряды частиц по значению и употреблению. Интонационные особенности предложений с частицами. Морфологический анализ частиц. Правописание частиц.

Модальные слова. Модальные слова как особая группа слов. Группы модальных слов по значению. Роль модальных слов в речи. Интонационное и пунктуационное выделение междометий и звукоподражательных слов в предложении.

Междометия и звукоподражательные слова. Междометия как особая группа слов. Разряды междометий по значению (выражающие чувства, побуждающие к действию, этикетные междометия), междометия производные и непроизводные. Морфологический анализ междометий. Звукоподражательные слова. Использование междометий и звукоподражательных слов в разговорной и художественной речи в качестве средства выражения экспрессии. Интонационное и пунктуационное выделение междометий и звукоподражательных слов в предложении.

28.8. Содержание обучения в 7 классе.

28.8.1. Общие сведения о языке.

Взаимосвязь языка, культуры и истории народа. Башкирский язык – национальный язык башкирского народа, форма выражения национальной культуры. Башкирский язык – государственный язык Республики Башкортостан. Взаимосвязь языка, культуры и истории народа.

28.8.2. Язык и речь.

Монолог-описание, монолог-рассуждение, монолог-повествование (повторение). Виды диалога: побуждение к действию, обмен мнениями, запрос информации, сообщение информации.

28.8.3. Культура речи.

Основные орфоэпические нормы современного башкирского литературного языка (повторение). Основные грамматические нормы современного башкирского литературного языка (повторение). Отражение вариантов грамматической нормы в словарях и справочниках. Типичные грамматические ошибки в речи.

Терминология и точность речи. Нормы употребления терминов в научном и публицистическом стиле речи. Особенности употребления терминов в публицистике. Типичные речевые ошибки, связанные с употреблением терминов.

Трудные случаи согласования и управления в башкирском языке. Варианты грамматической нормы согласования сказуемого с подлежащим. Типичные грамматические ошибки в согласовании и управлении. Отражение вариантов грамматической нормы в современных грамматических словарях и справочниках.

Основные синтаксические нормы современного башкирского литературного языка. Типичные синтаксические ошибки в речи. Типичные ошибки в построении сложных предложений, вводными словами и вводными предложениями, в предложениях с обособленными членами и предложений с прямой речью.

Башкирская этикетная речевая манера общения. Запрет на употребление грубых слов, выражений, фраз. Исключение категоричности в разговоре. Невербальный (несловесный) этикет общения. Этикет использования изобразительных жестов. Замещающие и сопровождающие жесты.

28.8.4. Текст.

Текст как речевое произведение. Основные признаки текста (обобщение). Информационная переработка текста: план текста (простой, сложный (повторение), назывной, вопросный, тезисный), главная и второстепенная информация текста. Способы и средства связи предложений в тексте (обобщение). Языковые средства выразительности в тексте: фонетические (звукопись), словообразовательные, лексические (обобщение).

28.8.5. Функциональные разновидности языка.

Публицистический стиль: сфера применения (массовая коммуникация), основная задача (воздействие на читателей и слушателей с целью создания определённого отношения к тем или иным проблемам действительности), стилевые черты (сочетание экспрессивности и стандарта, логичности и образности, эмоциональности, оценочности), характерные языковые средства (лексические, морфологические, синтаксические). Основные жанры публицистического стиля (выступление, статья, интервью, очерк, репортаж).

Официально-деловой стиль (повторение): сфера применения (административно-правовая, сфера делопроизводства), основная задача (сообщение точной информации), стилевые черты (абстрактность, точность, лаконичность, шаблонность), характерные языковые средства. Инструкция как жанр официально-делового стиля. Особенности содержания и структуры текста-инструкции. Использование текста-инструкции в учебных целях.

28.8.6. Система языка.

28.8.6.1. Синтаксис. Пунктуация.

Синтаксис как раздел лингвистики. Словосочетание и предложение как единицы синтаксиса. Типы синтаксической связи (сочинительная и подчинительная) (общее представление). Пунктуация. Функции знаков препинания.

Словосочетание. Основные признаки словосочетания: наличие двух и более знаменательных слов, и подчинительной связи между ними. Виды словосочетаний по морфологическим свойствам главного слова: глагольные, именные, наречные. Типы подчинительной связи слов в словосочетании: согласование, управление, примыкание. Грамматическая синонимия словосочетаний. Нормы построения словосочетаний.

Предложение. Основные признаки предложения: смысловая и интонационная законченность, грамматическая оформленность. Виды предложений по цели высказывания. Их интонационные и смысловые особенности (повторение). Виды предложений по количеству грамматических основ (простые, сложные). Предложения полные и неполные. Неполные предложения в диалогической речи, интонация неполного предложения.

Простое предложение. Подлежащее и сказуемое как главные члены предложения. Способы выражения подлежащего. Виды сказуемого (простое глагольное, составное глагольное, составное именное) и способы его выражения.

Тире между подлежащим и сказуемым.

Второстепенные члены предложения, их виды. Определение как второстепенный член предложения. Определения согласованные и несогласованные. Приложение как особый вид определения. Дополнение как второстепенный член предложения. Обстоятельство как второстепенный член предложения. Виды обстоятельств.

Виды простых предложений по наличию главных членов (двусоставные, односоставные). Грамматические различия односоставных предложений и двусоставных неполных предложений.

Односоставные предложения. Односоставные предложения, их грамматические признаки. Виды односоставных предложений. Односоставные предложения, их грамматические признаки. Грамматические различия односоставных предложений и двусоставных неполных предложений. Виды односоставных предложений: назывные,

определённо-личные, неопределённо-личные, безличные, назывные предложения. Виды предложений по наличию второстепенных членов (распространённые, нераспространённые).

Предложения с однородными членами. Знаки препинания в предложениях с однородными членами. Предложения с обобщающими словами при однородных членах

Обращение. Распространённое и нераспространённое обращение. Основные функции обращения. Знаки препинания в предложениях с обращениями.

Вводные слова и вводные предложения. Нормы постановки знаков препинания во вводных словах и вводных предложениях.

Обособленные члены предложения. Виды обособленных членов предложения: обособленные приложения, обособленные определения. Деепричастный оборот, обособление деепричастных оборотов.

Прямая и косвенная речь. Нормы постановки знаков препинания в предложениях с прямой и косвенной речью.

28.9. Содержание обучения в 8 классе.

28.9.1. Общие сведения о языке.

Башкирский язык как один из тюркских языков.

28.9.2. Язык и речь.

Речь устная и письменная, монологическая и диалогическая, полилог (повторение). Виды речевой деятельности: говорение, письмо, аудирование, чтение (повторение). Создание устных и письменных высказываний разной коммуникативной направленности в зависимости от темы и условий общения с использованием собственного жизненного и читательского опыта, иллюстраций, фотографий, сюжетной картины (в том числе сочинения-миниатюры).

28.9.3. Культура речи.

Основные орфоэпические нормы современного башкирского литературного языка (повторение). Типичные акцентологические ошибки в современной речи. Основные лексические нормы современного башкирского литературного языка (повторение). Терминология и точность речи. Нормы употребления терминов в официально-деловом и научном стиле речи. Типичные речевые ошибки, связанные с употреблением терминов (повторение). Основные синтаксические нормы современного башкирского литературного языка (повторение). Типичные синтаксические ошибки в речи. Типичные ошибки в построении сложных, сложносочиненных, сложноподчиненных, бессоюзных сложных предложений. Активные процессы в речевом этикете. Новые варианты приветствия и прощания, возникшие в СМИ, изменение обращений, использования собственных имён, их оценка. Речевая агрессия. Этикетные речевые тактики и приёмы в коммуникации, помогающие противостоять речевой агрессии. Синонимия речевых формул.

28.9.4. Текст.

Текст и его основные признаки (повторение). Особенности функционально-смысловых типов речи (повествование, описание, рассуждение) (повторение). Информационная переработка текста: извлечение информации из различных источников, использование лингвистических словарей, тезисы, конспект.

28.9.5. Функциональные разновидности языка.

Официально-деловой стиль. Сфера употребления, функции, языковые особенности. Жанры официально-делового стиля (заявление, объяснительная записка, автобиография, характеристика). Научный стиль. Сфера употребления, функции, языковые особенности. Жанры научного стиля (реферат, доклад на научную тему). Сочетание различных функциональных разновидностей языка в тексте, средства связи предложений в тексте.

28.9.6. Система языка.

28.9.6.1. Синтаксис. Пунктуация.

Сложное предложение. Понятие о сложном предложении (повторение). Классификация типов сложных предложений. Смысловое, структурное и интонационное единство частей сложного предложения.

Сложносочинённое предложение. Понятие о сложносочинённом предложении, его строении. Виды сложносочинённых предложений. Средства связи частей сложносочинённого

предложения. Интонационные особенности сложносочинённых предложений с разными типами смысловых отношений между частями. Употребление сложносочинённых предложений в речи. Нормы построения сложносочинённого предложения, нормы постановки знаков препинания в сложных предложениях (обобщение). Синтаксический и пунктуационный анализ сложносочинённых предложений.

Сложноподчинённое предложение. Понятие о сложноподчинённом предложении. Главная и придаточная части предложения. Виды сложноподчинённых предложений по характеру смысловых отношений между главной и придаточной частями, структуре, синтаксическим средствам связи. Сложноподчинённые предложения с придаточными определительными, изъяснительными, обстоятельственными, места, времени, причины, цели и следствия. Сложноподчинённые предложения с придаточными условия, уступки, образа действия, меры и степени, со сравнительными придаточными. Однородное, неоднородное и последовательное подчинение придаточных частей. Нормы постановки знаков препинания в сложноподчинённых предложениях. Сложноподчинённые предложения с несколькими придаточными. Однородное, неоднородное и последовательное подчинение придаточных частей. Нормы постановки знаков препинания в сложноподчинённых предложениях. Синтаксический и пунктуационный анализ сложноподчинённых предложений.

Бессоюзное сложное предложение. Понятие о бессоюзном сложном предложении. Виды бессоюзных сложных предложений. Употребление бессоюзных сложных предложений в речи. Бессоюзные сложные предложения со значением перечисления. Запятая и точка с запятой в бессоюзном сложном предложении. Бессоюзные сложные предложения со значением причины, пояснения, дополнения. Двоеточие в бессоюзном сложном предложении. Бессоюзные сложные предложения со значением противопоставления, времени, условия и следствия, сравнения. Тире в бессоюзном сложном предложении. Синтаксический и пунктуационный анализ бессоюзных сложных предложений.

28.10. Содержание обучения в 9 классе.

28.10.1. Общие сведения о языке.

Башкирский язык как развивающееся явление. Башкирский язык в современном обществе. Диалектное членение башкирского языка на современном этапе (общее представление). Сведения о диалектных названиях предметов быта, значениях слов, понятиях, несвойственных литературному языку и несущих информацию о способах ведения хозяйства, особенностях семейного уклада, обрядах, обычаях, народном календаре и другое. Использование диалектной лексики в произведениях художественной литературы.

28.10.2. Язык и речь.

Речь устная и письменная, монологическая и диалогическая, полилог (повторение). Виды речевой деятельности: говорение, письмо, аудирование, чтение (повторение). Виды аудирования: выборочное, ознакомительное, детальное (обобщение, практическое применение). Подробное, сжатое, выборочное изложение прочитанного или прослушанного текста. Соблюдение языковых норм (орфоэпических, лексических, грамматических, стилистических, орфографических, пунктуационных) башкирского литературного языка в речевой практике при создании устных и письменных высказываний. Приёмы работы с учебной книгой, лингвистическими словарями, справочной литературой.

28.10.3. Культура речи.

Основные орфоэпические нормы современного башкирского литературного языка (повторение). Активные процессы в области произношения и ударения. Отражение произносительных вариантов в современных орфоэпических словарях.

Основные лексические нормы современного башкирского литературного языка (повторение). Смысловые, стилистические особенности употребления синонимов, антонимов, омонимов (повторение). Лексическая сочетаемость слова и точность. Свободная и несвободная лексическая сочетаемость. Типичные ошибки, связанные с нарушением лексической сочетаемости. Речевая избыточность и точность. Тавтология. Плеоназм. Типичные ошибки, связанные с речевой избыточностью.

Современные толковые словари. Отражение вариантов лексической нормы в

современных словарях. Словарные пометы.

Основные грамматические нормы современного башкирского литературного языка (повторение). Отражение вариантов грамматической нормы в современных грамматических словарях и справочниках. Словарные пометы.

Терминология и точность речи (повторение). Нормы употребления терминов в публицистическом, научном, разговорно-обиходном, художественном, официально-деловом стиле. Типичные речевые ошибки, связанные с употреблением терминов (повторение).

Типичные грамматические ошибки в речи. Нормы употребления имён существительных, прилагательных, местоимений (повторение).

Основные синтаксические нормы современного башкирского литературного языка. Типичные синтаксические ошибки в речи. Типичные ошибки в построении словосочетаний, сложных предложений (повторение).

Этика и этикет в электронной среде общения. Понятие этикета. Этикет интернет-переписки. Этические нормы, правила этикета интернет-дискуссии, интернет-полемики. Этикетное речевое поведение в ситуациях делового общения.

28.10.4. Текст.

Текст и его признаки (обобщение). Функционально-смысловые типы речи (обобщение). Смысловой анализ текста (обобщение). Сочетание разных функционально-смысловых типов речи в тексте, в том числе сочетание элементов разных функциональных разновидностей языка в художественном произведении. Особенности употребления языковых средств выразительности в текстах, принадлежащих к различным функционально-смысловым типам речи. Информационная переработка текста.

28.10.5. Функциональные разновидности языка.

Функциональные разновидности языка (разговорная речь, функциональные стили – научный (научно-учебный), публицистический, официально-деловой, язык художественной литературы (повторение, обобщение).

Язык художественной литературы и его отличия от других функциональных разновидностей современного башкирского языка. Основные признаки художественной речи: широкое использование изобразительно-выразительных средств, а также языковых средств других функциональных разновидностей языка. Основные изобразительно-выразительные средства башкирского языка, их использование в речи.

Разговорно-обиходный стиль. Структурные элементы и языковые особенности. Разговорная речь. Пословицы, характеризующие устное общение. Правила общения. Просьба, извинение. Спор, виды споров. Корректные приёмы ведения спора.

Художественный стиль. Структурные элементы и языковые особенности. Язык художественной литературы и его отличия от других функциональных разновидностей современного башкирского языка. Основные признаки художественной речи: образность, широкое использование изобразительно-выразительных средств, а также языковых средств других функциональных разновидностей языка. Основные изобразительно-выразительные средства башкирского языка, их использование в речи.

Официально-деловой стиль: деловое письмо, его структурные элементы и языковые особенности, сфера применения (административно-правовая, сфера делопроизводства), основная задача (сообщение точной информации), стилевые черты (абстрактность, точность, лаконичность, шаблонность), характерные языковые средства. Инструкция как жанр официально-делового стиля. Особенности содержания и структуры текста-инструкции. Использование текста-инструкции в учебных целях.

Учебно-научный стиль: доклад, сообщение. Речь оппонента на защите проекта. Сфера употребления, функции, типичные ситуации речевого общения, задачи речи, языковые средства. Основные жанры научного стиля: тезисы, конспект, реферат, рецензия, их особенности. Нормы построения текстов научного стиля. Особенности написания тезисов, конспекта, реферата, рецензии.

Публицистический стиль: сфера применения (массовая коммуникация), основная задача (воздействие на читателей и слушателей с целью создания определённого отношения к

тем или иным проблемам действительности), стилевые черты (сочетание экспрессивности и стандарта, логичности и образности, эмоциональности, оценочности), характерные языковые средства (лексические, морфологические, синтаксические). Основные жанры публицистического стиля (выступление, статья, интервью, очерк, репортаж).

28.10.6. Система языка.

28.10.6.1. Фонетика. Графика. Орфоэпия. Орфография.

Фонетика и графика как разделы лингвистики (повторение). Орфоэпия как раздел языкознания (повторение). Звук как единица языка. Смыслоразличительная роль звука. Система гласных звуков. Система согласных звуков. Изменение звуков в речевом потоке. Элементы фонетической транскрипции. Слог. Ударение. Свойства башкирского ударения. Соотношение звуков и букв. Фонетический анализ слова. Основные орфоэпические нормы. Интонация, её функции.

Орфография как раздел лингвистики (повторение). Понятие «орфограмма». Буквенные и небуквенные орфограммы.

28.10.6.2. Лексикология.

Лексикология как раздел лингвистики (повторение). Основные способы толкования лексического значения слова (подбор однокоренных слов, подбор синонимов и антонимов), основные способы разъяснения значения слова (по контексту, с помощью толкового словаря). Слова однозначные и многозначные. Прямое и переносное значения слова. Тематические группы слов. Обозначение родовых и видовых понятий. Синонимы. Антонимы. Омонимы.

Разные виды лексических словарей (толковый словарь, словари синонимов, антонимов, омонимов, паронимов) и их роль в овладении словарным богатством родного языка.

Лексический анализ слов (в рамках изученного).

28.10.6.3. Морфология.

Морфология как раздел науки о языке (повторение). Грамматическое значение слова, его отличие от лексического. Части речи как лексико-грамматические разряды слов. Система частей речи в башкирском языке. Самостоятельные и служебные части речи.

Имя существительные. Нормы произношения имён существительных. Нормы словоизменения имён существительных.

Имя прилагательное. Имя прилагательное как часть речи. Общее грамматическое значение, морфологические признаки и синтаксические функции имени прилагательного (повторение). Морфологический анализ имён прилагательных.

Местоимение. Общее грамматическое значение местоимения. Синтаксические функции местоимений (повторение). Разряды местоимений: личные, возвратное, вопросительные, относительные, указательные, притяжательные, неопределённые, отрицательные, определительные (повторение). Склонение местоимений. Словообразование местоимений. Морфологический анализ местоимений.

Глагол. Глагол как часть речи. Общее грамматическое значение, морфологические признаки и синтаксические функции глагола. Роль глагола в словосочетании и предложении, в речи (повторение). Глаголы возвратные и невозвратные.

28.10.6.4. Синтаксис. Пуктуация.

Словосочетание и предложение как единицы синтаксиса. Словосочетание и его признаки. Основные виды словосочетаний по морфологическим свойствам главного слова (именные, глагольные, наречные). Средства связи слов в словосочетании. Синтаксический анализ словосочетаний.

Знаки препинания и их функции (повторение).

28.11. Планируемые результаты освоения программы по родному (башкирскому) языку на уровне основного общего образования.

28.11.1. В результате изучения родного (башкирского) языка на уровне основного общего образования у обучающегося будут сформированы следующие личностные результаты:

1) гражданского воспитания:

готовность к выполнению обязанностей гражданина и реализации его прав, уважение

прав, свобод и законных интересов других людей, активное участие в жизни семьи, образовательной организации, местного сообщества, родного края, страны, в том числе в сопоставлении с ситуациями, отражёнными в литературных произведениях, написанных на родном (башкирском) языке;

неприятие любых форм экстремизма, дискриминации;

понимание роли различных социальных институтов в жизни человека;

представление об основных правах, свободах и обязанностях гражданина, социальных нормах и правилах межличностных отношений в поликультурном и многоконфессиональном обществе, формируемое в том числе на основе примеров из литературных произведений, написанных на родном (башкирском) языке;

готовность к разнообразной совместной деятельности, стремление к взаимопониманию и взаимопомощи, активное участие в самоуправлении в образовательной организации;

готовность к участию в гуманитарной деятельности (помощь людям, нуждающимся в ней, волонтёрство);

2) патриотического воспитания:

осознание российской гражданской идентичности в поликультурном и многоконфессиональном обществе, понимание роли родного (башкирского) языка в жизни народа, проявление интереса к познанию родного (башкирского) языка, к истории и культуре своего народа, края, страны, других народов России, ценностное отношение к родному (башкирскому) языку, к достижениям своего народа и своей Родины – России, к науке, искусству, боевым подвигам и трудовым достижениям народа, в том числе отражённым в художественных произведениях, уважение к символам России, государственным праздникам, историческому и природному наследию и памятникам, традициям разных народов, проживающих в родной стране;

3) духовно-нравственного воспитания:

ориентация на моральные ценности и нормы в ситуациях нравственного выбора, готовность оценивать своё поведение, в том числе речевое, и поступки, а также поведение и поступки других людей с позиции нравственных и правовых норм с учётом осознания последствий поступков, активное неприятие асоциальных поступков, свобода и ответственность личности в условиях индивидуального и общественного пространства;

4) эстетического воспитания:

восприимчивость к разным видам искусства, традициям и творчеству своего и других народов, понимание эмоционального воздействия искусства, осознание важности художественной культуры как средства коммуникации и самовыражения;

понимание ценности отечественного и мирового искусства, роли этнических культурных традиций и народного творчества, стремление к самовыражению в разных видах искусства;

5) физического воспитания, формирования культуры здоровья и эмоционального благополучия:

осознание ценности жизни с использованием собственного жизненного и читательского опыта, ответственное отношение к своему здоровью и установка на здоровый образ жизни (здоровое питание, соблюдение гигиенических правил, рациональный режим занятий и отдыха, регулярная физическая активность);

осознание последствий и неприятие вредных привычек (употребление алкоголя, наркотиков, курение) и иных форм вреда для физического и психического здоровья, соблюдение правил безопасности, в том числе правил безопасного поведения в Интернет-среде;

способность адаптироваться к стрессовым ситуациям и меняющимся социальным, информационным и природным условиям, в том числе осмысляя собственный опыт и выстраивая дальнейшие цели;

умение принимать себя и других, не осуждая;

умение осознавать своё эмоциональное состояние и эмоциональное состояние других, использовать языковые средства для выражения своего состояния, в том числе опираясь на

примеры из литературных произведений, написанных на родном (ом) языке, сформированность навыков рефлексии, признание своего права на ошибку и такого же права другого человека;

6) трудового воспитания:

установка на активное участие в решении практических задач (в рамках семьи, образовательной организации, населенного пункта, родного края) технологической и социальной направленности, способность инициировать, планировать и самостоятельно выполнять такого рода деятельность;

интерес к практическому изучению профессий и труда различного рода, в том числе на основе применения изучаемого предметного знания и ознакомления с деятельностью филологов, журналистов, писателей, уважение к труду и результатам трудовой деятельности, осознанный выбор и построение индивидуальной траектории образования и жизненных планов с учётом личных и общественных интересов и потребностей;

умение рассказать о своих планах на будущее;

7) экологического воспитания:

ориентация на применение знаний из области социальных и естественных наук для решения задач в области окружающей среды, планирования поступков и оценки их возможных последствий для окружающей среды, умение точно, логично выражать свою точку зрения на экологические проблемы;

повышение уровня экологической культуры, осознание глобального характера экологических проблем и путей их решения, активное неприятие действий, приносящих вред окружающей среде, в том числе сформированное при знакомстве с литературными произведениями, поднимающими экологические проблемы, осознание своей роли как гражданина и потребителя в условиях взаимосвязи природной, технологической и социальной сред, готовность к участию в практической деятельности экологической направленности;

8) ценности научного познания:

ориентация в деятельности на современную систему научных представлений об основных закономерностях развития человека, природы и общества, взаимосвязях человека с природной и социальной средой, закономерностях развития языка, овладение языковой и читательской культурой, навыками чтения как средства познания мира, овладение основными навыками исследовательской деятельности, установка на осмысление опыта, наблюдений, поступков и стремление совершенствовать пути достижения индивидуального и коллективного благополучия.

9) адаптации обучающегося к изменяющимся условиям социальной и природной среды:

освоение обучающимися социального опыта, основных социальных ролей, норм и правил общественного поведения, форм социальной жизни в группах и сообществах, включая семью, группы, сформированные по профессиональной деятельности, а также в рамках социального взаимодействия с людьми из другой культурной среды;

способность обучающихся к взаимодействию в условиях неопределённости, открытость опыту и знаниям других;

способность действовать в условиях неопределённости, повышать уровень своей компетентности через практическую деятельность, в том числе умение учиться у других людей, получать в совместной деятельности новые знания, навыки и компетенции из опыта других;

навык выявления и связывания образов, способность формировать новые знания, способность формулировать идеи, понятия, гипотезы об объектах и явлениях, в том числе ранее не известных, осознавать дефицит собственных знаний и компетенций, планировать своё развитие;

умение оперировать основными понятиями, терминами и представлениями в области концепции устойчивого развития, анализировать и выявлять взаимосвязь природы, общества и экономики, оценивать свои действия с учётом влияния на окружающую среду, достижения целей и преодоления вызовов, возможных глобальных последствий;

способность осознавать стрессовую ситуацию, оценивать происходящие изменения и их последствия, опираясь на жизненный, речевой и читательский опыт, воспринимать стрессовую ситуацию как вызов, требующий контрмер;

оценивать ситуацию стресса, корректировать принимаемые решения и действия, формулировать и оценивать риски и последствия, формировать опыт, находить позитивное в сложившейся ситуации, быть готовым действовать в отсутствие гарантий успеха.

28.11.2. В результате изучения родного (башкирского) языка на уровне основного общего образования у обучающегося будут сформированы познавательные универсальные учебные действия, коммуникативные универсальные учебные действия, регулятивные универсальные учебные действия, умения совместной деятельности.

28.11.2.1. У обучающегося будут сформированы следующие базовые логические действия как часть познавательных универсальных учебных действий:

выявлять и характеризовать существенные признаки языковых единиц, языковых явлений и процессов;

устанавливать существенный признак классификации языковых единиц (явлений), основания для обобщения и сравнения, критерии проводимого анализа, классифицировать языковые единицы по существенному признаку;

выявлять закономерности и противоречия в рассматриваемых фактах, данных и наблюдениях, предлагать критерии для выявления закономерностей и противоречий;

выявлять в тексте дефициты информации, данных, необходимых для решения поставленной учебной задачи;

выявлять причинно-следственные связи при изучении языковых процессов, проводить выводы с использованием дедуктивных и индуктивных умозаключений, умозаключений по аналогии, формулировать гипотезы о взаимосвязях;

самостоятельно выбирать способ решения учебной задачи при работе с разными типами текстов, разными единицами языка, сравнивая варианты решения и выбирая оптимальный вариант с учётом самостоятельно выделённых критериев.

28.11.2.2. У обучающегося будут сформированы следующие базовые исследовательские действия как часть познавательных универсальных учебных действий:

использовать вопросы как исследовательский инструмент познания в языковом образовании;

формулировать вопросы, фиксирующие несоответствие между реальным и желательным состоянием ситуации, и самостоятельно устанавливать искомое и данное;

формировать гипотезу об истинности собственных суждений и суждений других, аргументировать свою позицию, мнение;

составлять алгоритм действий и использовать его для решения учебных задач;

проводить по самостоятельно составленному плану небольшое исследование по установлению особенностей языковых единиц, процессов, причинно-следственных связей и зависимостей объектов между собой, оценивать на применимость и достоверность информацию, полученную в ходе лингвистического исследования (эксперимента);

самостоятельно формулировать обобщения и выводы по результатам проведённого наблюдения, исследования, владеть инструментами оценки достоверности полученных выводов и обобщений;

прогнозировать возможное дальнейшее развитие процессов, событий и их последствия в аналогичных или сходных ситуациях, а также выдвигать предположения об их развитии в новых условиях и контекстах.

28.11.2.3. У обучающегося будут сформированы умения работать с информацией как часть познавательных универсальных учебных действий:

применять различные методы, инструменты и запросы при поиске и отборе информации с учётом предложенной учебной задачи и заданных критериев;

выбирать, анализировать, интерпретировать, обобщать и систематизировать информацию, представленную в текстах, таблицах, схемах;

использовать различные виды аудирования и чтения для оценки текста с точки зрения

достоверности и применимости содержащейся в нём информации и усвоения необходимой информации с целью решения учебных задач;

использовать смысловое чтение для извлечения, обобщения и систематизации информации из одного или нескольких источников с учётом поставленных целей;

находить сходные аргументы (подтверждающие или опровергающие одну и ту же идею, версию) в различных информационных источниках;

самостоятельно выбирать оптимальную форму представления информации (текст, презентация, таблица, схема) и иллюстрировать решаемые задачи несложными схемами, диаграммами, иной графикой и их комбинациями в зависимости от коммуникативной установки;

оценивать надёжность информации по критериям, предложенным учителем или сформулированным самостоятельно;

эффективно запоминать и систематизировать информацию.

28.11.2.4. У обучающегося будут сформированы умения общения как часть коммуникативных универсальных учебных действий:

воспринимать и формулировать суждения, выражать эмоции в соответствии с условиями и целями общения, выражать себя (свою точку зрения) в диалогах и дискуссиях, в устной монологической речи и в письменных текстах на родном (башкирском) языке;

распознавать невербальные средства общения, понимать значение социальных знаков;

распознавать предпосылки конфликтных ситуаций и смягчать конфликты, вести переговоры;

понимать намерения других, проявлять уважительное отношение к собеседнику и в корректной форме формулировать свои возражения;

в ходе диалога (дискуссии) задавать вопросы по существу обсуждаемой темы и высказывать идеи, нацеленные на решение задачи и поддержание благожелательности общения;

сопоставлять свои суждения с суждениями других участников диалога, обнаруживать различие и сходство позиций;

публично представлять результаты проведённого языкового анализа, выполненного лингвистического эксперимента, исследования, проекта;

самостоятельно выбирать формат выступления с учётом цели презентации и особенностей аудитории и в соответствии с ним составлять устные и письменные тексты с использованием иллюстративного материала.

28.11.2.5. У обучающегося будут сформированы умения самоорганизации как части регулятивных универсальных учебных действий:

выявлять проблемы для решения в учебных и жизненных ситуациях;

ориентироваться в различных подходах к принятию решений (индивидуальное, принятие решения в группе, принятие решения группой);

самостоятельно составлять алгоритм решения задачи (или его часть), выбирать способ решения учебной задачи с учётом имеющихся ресурсов и собственных возможностей, аргументировать предлагаемые варианты решений;

самостоятельно составлять план действий, вносить необходимые коррективы в ходе его реализации;

проводить выбор и брать ответственность за решение.

28.11.2.6. У обучающегося будут сформированы умения самоконтроля, эмоционального интеллекта, принятия себя и других как части регулятивных универсальных учебных действий:

владеть разными способами самоконтроля (в том числе речевого), самомотивации и рефлексии;

давать оценку учебной ситуации и предлагать план её изменения;

предвидеть трудности, которые могут возникнуть при решении учебной задачи, и адаптировать решение к меняющимся обстоятельствам;

объяснять причины достижения (недостижения) результата деятельности, понимать

причины коммуникативных неудач и предупреждать их, давать оценку приобретённому речевому опыту и корректировать собственную речь с учётом целей и условий общения, оценивать соответствие результата цели и условиям общения;

развивать способность управлять собственными эмоциями и эмоциями других;

выявлять и анализировать причины эмоций, понимать мотивы и намерения другого человека, анализируя речевую ситуацию;

регулировать способ выражения собственных эмоций;

осознанно относиться к другому человеку и его мнению;

признавать своё и чужое право на ошибку;

принимать себя и других, не осуждая;

проявлять открытость;

осознавать невозможность контролировать всё вокруг.

28.11.2.7. У обучающегося будут сформированы умения совместной деятельности:

понимать и использовать преимущества командной и индивидуальной работы при решении конкретной проблемы, обосновывать необходимость применения групповых форм взаимодействия при решении поставленной задачи;

принимать цель совместной деятельности, коллективно строить действия по её достижению: распределять роли, договариваться, обсуждать процесс и результат совместной работы;

обобщать мнения нескольких человек, проявлять готовность руководить, выполнять поручения, подчиняться;

планировать организацию совместной работы, определять свою роль (с учётом предпочтений и возможностей всех участников взаимодействия), распределять задачи между членами команды, участвовать в групповых формах работы (обсуждения, обмен мнениями, «мозговой штурм» и другие);

выполнять свою часть работы, достигать качественный результат по своему направлению и координировать свои действия с действиями других членов команды;

оценивать качество своего вклада в общий продукт по критериям, самостоятельно сформулированным участниками взаимодействия, сравнивать результаты с исходной задачей и вклад каждого члена команды в достижение результатов, разделять сферу ответственности и проявлять готовность к представлению отчёта перед группой.

28.11.3. Предметные результаты изучения родного (башкирского) языка. К концу обучения в 5 классе обучающийся научится:

осознавать богатство и выразительность башкирского языка, приводить примеры, свидетельствующие об этом;

иметь представление об основных разделах лингвистики, определять основные единицы языка и речи (звук, морфема, слово, словосочетание, предложение);

характеризовать различия между устной и письменной речью, диалогом и монологом, учитывать особенности видов речевой деятельности при решении практико-ориентированных учебных задач и в повседневной жизни;

участвовать в диалоге/полилоге на лингвистические темы (в рамках изученного) и в диалоге на основе жизненных наблюдений;

владеть различными видами аудирования: выборочным, ознакомительным, детальным – научно-учебных и художественных текстов различных функционально-смысловых типов речи;

владеть различными видами чтения: просмотровым, ознакомительным, изучающим, поисковым;

иметь общее представление о современном башкирском литературном языке;

иметь общее представление о показателях хорошей и правильной речи;

различать варианты орфоэпической и акцентологической нормы, употреблять слова с учётом произносительных вариантов орфоэпической нормы (в рамках изученного);

различать ударение в именах существительных, именах прилагательных, глаголах (в рамках изученного), соблюдать нормы ударения в отдельных грамматических формах имён

существительных, прилагательных, глаголов (в рамках изученного);

определять роль звукописи в тексте;

соблюдать нормы употребления синонимов, антонимов, омонимов (в рамках изученного), употреблять слова в соответствии с их лексическим значением и правилами лексической сочетаемости, употреблять имена существительные, прилагательные, глаголы с учётом стилистических норм современного башкирского языка;

различать типичные речевые ошибки, выявлять и исправлять речевые ошибки в устной речи, различать типичные ошибки, связанные с нарушением грамматической нормы, выявлять и исправлять грамматические ошибки в устной и письменной речи;

соблюдать этикетные формы и формулы обращения в официальной и неофициальной речевой ситуации, современные формулы обращения к незнакомому человеку, соблюдать принципы этикетного общения, лежащие в основе национального речевого этикета, соблюдать башкирскую этикетную вербальную и невербальную манеру общения;

использовать толковые, орфоэпические словари, словари синонимов, антонимов, грамматические словари и справочники, в том числе мультимедийные, использовать орфографические словари и справочники по пунктуации;

распознавать основные признаки текста, делить текст на композиционно-смысловые части (абзацы), распознавать средства связи предложений и частей текста (формы слова, однокоренные слова, синонимы, антонимы, личные местоимения, повтор слова), применять эти знания при создании собственного текста (устного и письменного);

применять знание основных признаков текста (повествование, рассуждение) на практике;

создавать тексты-повествования с использованием собственного жизненного и читательского опыта;

работать с прослушанным и прочитанным научно-учебным, художественным и научно-популярным текстами: составлять план (простой, сложный) с целью дальнейшего воспроизведения содержания текста в устной и письменной форме;

иметь общее представление об особенностях разговорной речи, функциональных стилей, языка художественной литературы;

характеризовать звуки, понимать различие между звуком и буквой, характеризовать систему звуков;

проводить фонетический анализ слов;

использовать знания по фонетике, графике и орфоэпии в практике произношения и правописания слов;

оперировать понятием «орфограмма» и различать буквенные и небуквенные орфограммы при проведении орфографического анализа слова;

распознавать изученные орфограммы;

применять знания по орфографии в практике правописания (в том числе применять знание о правописании разделительных ъ и ь);

объяснять лексическое значение слова разными способами (подбор однокоренных слов, подбор синонимов и антонимов, определение значения слова по контексту, с помощью толкового словаря);

распознавать однозначные и многозначные слова, различать прямое и переносное значения слова;

распознавать синонимы, антонимы, омонимы, различать многозначные слова и омонимы, правильно употреблять слова-паронимы;

характеризовать тематические группы слов, родовые и видовые понятия;

проводить лексический анализ слов (в рамках изученного), пользоваться лексическими словарями (толковым словарём, словарями синонимов, антонимов, омонимов, паронимов);

характеризовать морфему как минимальную значимую единицу языка;

распознавать морфемы в слове, выделять основу слова;

находить чередование звуков в морфемах (в том числе чередование гласных с нулём звука);

проводить морфемный анализ слов;

применять знания о частях речи как лексико-грамматических разрядах слов, о грамматическом значении слова, о системе частей речи в башкирском языке для решения практико-ориентированных учебных задач;

распознавать имена существительные, имена прилагательные, глаголы;

проводить морфологический анализ имён существительных, частичный морфологический анализ имён прилагательных, глаголов;

применять знания по морфологии при выполнении языкового анализа различных видов и в речевой практике;

применять нормы правописания имен существительных, имен прилагательных и глаголов с изученными орфограммами;

определять общее грамматическое значение, морфологические признаки и синтаксические функции имени существительного, объяснять его роль в речи;

определять лексико-грамматические разряды имён существительных;

проводить морфологический анализ имён существительных, соблюдать нормы словоизменения, произношения имён существительных, постановки в них ударения;

применять нормы правописания собственных имён существительных, сокращенных имен существительных;

определять общее грамматическое значение, морфологические признаки и синтаксические функции имени прилагательного, объяснять его роль в речи;

проводить частичный морфологический анализ имён прилагательных (в рамках изученного);

применять нормы правописания имён прилагательных с изученными орфограммами;

определять общее грамматическое значение, морфологические признаки и синтаксические функции глагола, объяснять его роль в словосочетании и предложении, а также в речи;

правильно употреблять глаголы в прошедшем, настоящем, будущем временах;

правильно употреблять глаголы в изъявительном, повелительном, условном, желательном наклонениях;

применять нормы правописания глаголов с изученными орфограммами, проводить частичный морфологический анализ глаголов (в рамках изученного);

распознавать единицы синтаксиса (словосочетание и предложение), проводить синтаксический анализ словосочетаний и простых предложений, проводить пунктуационный анализ простых осложнённых и сложных предложений (в рамках изученного), применять знания по синтаксису и пунктуации при выполнении языкового анализа различных видов и в речевой практике;

распознавать словосочетания по морфологическим свойствам главного слова, простые неосложнённые предложения, простые предложения, распознавать предложения по цели высказывания (повествовательные, побудительные, вопросительные), эмоциональной окраске (восклицательные и невосклицательные), количеству грамматических основ (простые и сложные), наличию второстепенных членов (распространённые и нераспространённые), определять главные (грамматическую основу) и второстепенные члены предложения, морфологические средства выражения второстепенных членов предложения (в рамках изученного);

распознавать в предложении обращение, расставлять знаки препинания в предложениях с обращением;

соблюдать при письме пунктуационные нормы при постановке знаков препинания в предложениях с однородными членами, связанными бессоюзной связью, одиночным союзом и, союзами а, но, однако, зато, да (в значении и), да (в значении но), с обобщающим словом при однородных членах, с обращением, в предложениях с прямой речью, в сложных предложениях, состоящих из частей, связанных бессоюзной связью и союзами и, но, а, однако, зато, да, оформлять при письме диалог;

проводить синтаксический анализ предложений (в рамках изученного).

28.11.4. Предметные результаты изучения родного (башкирского) языка. К концу обучения в 6 классе обучающийся научится:

характеризовать функции башкирского языка как государственного языка Республики Башкортостан;

иметь представление о башкирском литературном языке;

создавать устные монологические высказывания на основе жизненных наблюдений, чтения научно-учебной, художественной и научно-популярной литературы (монолог-описание, монолог-повествование, монолог-рассуждение), выступать с сообщением на лингвистическую тему;

участвовать в диалоге (побуждение к действию, обмен мнениями);

соблюдать нормы ударения в отдельных грамматических формах имён существительных, имён прилагательных, глаголов (в рамках изученного), различать варианты орфоэпической и акцентологической нормы, употреблять слова с учётом произносительных вариантов современной орфоэпической нормы;

употреблять имена существительные, имена прилагательные, глагол, местоимения, числительные, наречия, причастия, деепричастия и служебные части речи в соответствии с нормами современного башкирского литературного языка (в рамках изученного);

соблюдать нормы ударения в вопросительных местоимениях, в усилительных частицах, в вопросительных местоимениях;

соблюдать нормы ударения в глаголах, причастиях, деепричастиях, наречиях;

употреблять служебные части речи в соответствии с их значением и стилистическими особенностями, соблюдать нормы правописания служебных частей речи;

выявлять, анализировать и исправлять типичные речевые ошибки в устной и письменной речи;

анализировать и оценивать с точки зрения норм современного башкирского литературного языка чужую и собственную речь (в рамках изученного), корректировать свою речь с учётом её соответствия основным нормам современного литературного языка;

соблюдать башкирскую этикетную вербальную и невербальную манеру общения, использовать принципы этикетного общения, лежащие в основе национального башкирского речевого этикета, этикетные формулы начала и конца общения, похвалы и комплимента, благодарности, сочувствия, утешения и других;

анализировать текст с точки зрения его соответствия основным признакам;

с точки зрения его принадлежности к функционально-смысловому типу речи;

характеризовать тексты различных функционально-смысловых типов речи, характеризовать особенности описания как типа речи (описание внешности человека, помещения, природы, местности, действий);

выявлять средства связи предложений в тексте, в том числе притяжательные и указательные местоимения, видовременную соотнесённость глагольных форм;

применять знания о функционально-смысловых типах речи при выполнении анализа различных видов и в речевой практике, использовать знание основных признаков текста в практике создания собственного текста;

проводить смысловой анализ текста, его композиционных особенностей, определять количество микротем и абзацев;

создавать тексты различных функционально-смысловых типов речи (повествование, описание внешности человека, помещения, природы, местности, действий);

работать с текстом: составлять план прочитанного текста (простой, сложный, назывной, вопросный) с целью дальнейшего воспроизведения содержания текста в устной и письменной форме, выделять главную и второстепенную информацию в прослушанном и прочитанном тексте, извлекать информацию из различных источников, в том числе из лингвистических словарей и справочной литературы, и использовать её в учебной деятельности;

характеризовать особенности официально-делового стиля речи, научного стиля речи, перечислять требования к составлению словарной статьи и научного сообщения,

анализировать тексты разных функциональных разновидностей языка и жанров (рассказ, заявление, расписка, словарная статья, научное сообщение);

применять знания об официально-деловом и научном стиле при выполнении языкового анализа различных видов и в речевой практике;

различать слова с точки зрения их происхождения: исконно башкирские и заимствованные слова, различать слова с точки зрения их принадлежности к активному или пассивному запасу: неологизмы, устаревшие слова (историзмы и архаизмы), различать слова с точки зрения сферы их употребления: общеупотребительные слова и слова ограниченной сферы употребления (диалектизмы, термины, профессионализмы, жаргонизмы), определять стилистическую окраску слова;

распознавать в тексте фразеологизмы, определять их значения, характеризовать ситуацию употребления фразеологизма;

определять крылатые слова и афоризмы;

осуществлять выбор лексических средств в соответствии с речевой ситуацией, пользоваться словарями иностранных слов, устаревших слов, оценивать свою и чужую речь с точки зрения точного, уместного и выразительного словоупотребления, использовать толковые словари;

распознавать формообразующие и словообразующие морфемы в слове, выделять производящую основу;

определять способы словообразования, проводить морфемный и словообразовательный анализ слов, применять знания по морфемике и словообразованию при выполнении языкового анализа различных видов;

соблюдать нормы словообразования имён прилагательных;

распознавать изученные орфограммы, проводить орфографический анализ слов, применять знания по орфографии в практике правописания;

соблюдать нормы правописания сложных и сложносокращённых слов;

характеризовать особенности словообразования имён существительных;

соблюдать нормы произношения, постановки ударения (в рамках изученного), словоизменения имён существительных;

различать качественные, относительные и притяжательные имена прилагательные, степени сравнения качественных имен прилагательных;

соблюдать нормы словообразования имён прилагательных, нормы произношения имён прилагательных, нормы ударения (в рамках изученного);

распознавать числительные, определять общее грамматическое значение имени числительного, различать разряды имён числительных по значению, по строению;

склонять числительные и характеризовать особенности склонения, словообразования и синтаксических функций числительных, характеризовать роль имён числительных в речи, особенности употребления в научных текстах, деловой речи;

правильно употреблять собирательные имена числительные, соблюдать нормы правописания имён числительных;

распознавать местоимения, определять общее грамматическое значение, различать разряды местоимений, склонять местоимения, характеризовать особенности их склонения, словообразования, синтаксических функций, роли в речи;

правильно употреблять местоимения в соответствии с требованиями башкирского речевого этикета, в том числе местоимения 3-го лица в соответствии со смыслом предшествующего текста (устранение двусмысленности, неточности), соблюдать нормы правописания местоимений;

распознавать переходные и непереходные глаголы, разноспрягаемые глаголы, определять наклонение глагола, значение глаголов в изъявительном, условном и повелительном наклонении, различать безличные и личные глаголы, использовать личные глаголы в безличном значении;

распознавать инфинитив, имя действия, причастия и деепричастия, наречия, служебные слова (предлоги, союзы, частицы), модальные слова, междометия,

звукоподражательные слова и проводить их морфологический анализ: определять общее грамматическое значение, морфологические признаки, синтаксические функции;

характеризовать инфинитив как особую группу слов;

характеризовать имя действия как особую группу слов;

характеризовать причастия как особую группу слов;

определять признаки глагола и имени прилагательного в причастии;

распознавать причастия настоящего и прошедшего времени, действительные и страдательные причастия, склонять причастия;

проводить морфологический анализ причастий, применять это умение в речевой практике;

составлять словосочетания с причастием в роли зависимого слова;

определять роль причастия в предложении;

уместно использовать причастия в речи;

характеризовать деепричастия как особую группу слов;

определять признаки глагола и наречия в деепричастии;

проводить морфологический анализ деепричастий, применять это умение в речевой практике;

определять роль деепричастия в предложении;

уместно использовать деепричастия в речи;

правильно строить предложения с деепричастиями;

правильно расставлять знаки препинания в предложениях с деепричастием;

распознавать наречия в речи, определять общее грамматическое значение наречий, различать разряды наречий по значению, характеризовать особенности словообразования наречий, их синтаксических свойств, роли в речи;

проводить морфологический анализ наречий, применять это умение в речевой практике;

соблюдать нормы образования степеней сравнения наречий, произношения наречий;

давать общую характеристику служебных частей речи, объяснять их отличия от самостоятельных частей речи;

характеризовать послелог как служебную часть речи, различать производные и непроизводные предлоги, простые и составные послелоги;

употреблять послелоги в речи в соответствии с их значением и стилистическими особенностями, соблюдать нормы правописания производных послелогов;

проводить морфологический анализ послелогов, применять это умение при выполнении языкового анализа различных видов и в речевой практике;

характеризовать союз как служебную часть речи, различать разряды союзов по значению, по строению, объяснять роль союзов в тексте (в том числе как средств связи однородных членов предложения и частей сложного предложения);

употреблять союзы в речи в соответствии с их значением и стилистическими особенностями, соблюдать нормы правописания союзов, постановки знаков препинания в сложных союзных предложениях, постановки знаков препинания в предложениях с союзом и;

проводить морфологический анализ союзов, применять это умение в речевой практике;

характеризовать частицу как служебную часть речи, различать разряды частиц по значению, по составу, объяснять роль частиц в передаче различных оттенков значения в слове и тексте, в образовании форм глагола, понимать интонационные особенности предложений с частицами;

употреблять частицы в речи в соответствии с их значением и стилистической окраской, соблюдать нормы правописания частиц;

проводить морфологический анализ частиц, применять это умение в речевой практике;

характеризовать модальные слова как особую группу слов, различать группы модальных слов по значению, объяснять роль модальных слов в речи, характеризовать особенности модальных слов и их употребление в разговорной речи, в художественной литературе;

проводить морфологический анализ модальных слов, применять это умение в речевой практике;

характеризовать междометия как особую группу слов, различать группы междометий по значению, объяснять роль междометий в речи. Характеризовать особенности звукоподражательных слов и их употребление в разговорной речи, в художественной литературе;

проводить морфологический анализ междометий, применять это умение в речевой практике;

соблюдать пунктуационные нормы оформления предложений с междометиями.

28.11.5. Предметные результаты изучения родного (башкирского) языка. К концу обучения в 7 классе обучающийся научится:

осознавать роль родного языка в жизни человека, государства, общества;

понимать взаимосвязь языка, культуры и истории народа, приводить соответствующие примеры;

соблюдать в речи нормы современного башкирского литературного языка;

строить монолог-описание, монолог-рассуждение, монолог-повествование (повторение);

создавать устные монологические высказывания на основе наблюдений, личных впечатлений, чтения научно-учебной, художественной и научно-популярной литературы (монолог-описание, монолог-рассуждение, монолог-повествование), выступать с научным сообщением;

различать виды диалога (побуждение к действию, обмен мнениями, запрос информации, сообщение информации);

употреблять слова в соответствии с их лексическим значением и требованием лексической сочетаемости, соблюдать нормы употребления паронимов;

анализировать и различать типичные грамматические ошибки (в рамках изученного);

корректировать устную и письменную речь с учётом её соответствия основным нормам современного литературного языка;

употреблять слова с учётом вариантов современных орфоэпических, грамматических и стилистических норм;

различать ударные и безударные гласные, определять логическое ударение (повторение);

учитывать в своей речи основные лексические нормы современного башкирского литературного языка (повторение);

распознавать типичные ошибки согласования и управления в башкирском языке, редактировать предложения с целью исправления синтаксических грамматических ошибок;

соблюдать синтаксические нормы современного башкирского литературного языка;

понимать особенности употребления сложносочинённых, сложноподчинённых и бессоюзных предложений в речи;

понимать основные нормы построения словосочетаний, односоставных, двусоставных, предложений с однородными членами, предложений с обращениями, предложений с вводными словами и с вводными предложениями, предложений с обособленными членами;

использовать принципы этикетного общения, лежащие в основе национального башкирского речевого этикета (запрет на употребление грубых слов, выражений, фраз, исключение категоричности в разговоре и так далее), соблюдать нормы башкирского невербального этикета;

анализировать и оценивать с точки зрения норм современного башкирского литературного языка чужую и собственную речь;

использовать принципы этикетного общения, лежащие в основе национального башкирского речевого этикета (запрет на употребление грубых слов, выражений, фраз, исключение категоричности в разговоре и так далее), соблюдать нормы башкирского невербального этикета;

использовать толковые, орфоэпические словари, словари синонимов, антонимов,

грамматические словари и справочники, в том числе мультимедийные, использовать орфографические словари и справочники по пунктуации;

анализировать текст с точки зрения его соответствия основным признакам, выявлять его структуру, особенности абзацного членения, языковые средства выразительности в тексте: фонетические (звукопись), словообразовательные, лексические;

работать с текстом: составлять план прочитанного текста (простой, сложный, назывной, вопросный, тезисный) с целью дальнейшего воспроизведения содержания текста в устной и письменной форме, выделять главную и второстепенную информацию в тексте, передавать содержание текста с изменением лица рассказчика, использовать способы информационной переработки текста, извлекать информацию из различных источников (в том числе из лингвистических словарей и справочной литературы, и использовать её в учебной деятельности);

характеризовать особенности публицистического стиля (в том числе сферу употребления, функции), употребления языковых средств выразительности в текстах публицистического стиля, нормы построения текстов публицистического стиля, особенности жанров (интервью, репортаж, заметка);

создавать тексты публицистического стиля в жанре репортажа, заметки, интервью, оформлять деловые бумаги (инструкция);

владеть нормами построения текстов публицистического стиля;

характеризовать особенности официально-делового стиля (в том числе сферу употребления, функции, языковые особенности), особенности жанра инструкции;

применять знания о функциональных разновидностях языка при выполнении языкового анализа различных видов и в речевой практике;

иметь представление о синтаксисе как разделе лингвистики;

распознавать словосочетание и предложение как единицы синтаксиса (повторение);

различать функции изученных знаков препинания;

распознавать словосочетания по морфологическим свойствам главного слова: именные, глагольные, наречные, определять типы подчинительной связи слов в словосочетании: согласование, управление, примыкание, выявлять грамматическую синонимию словосочетаний;

применять в речевой практике нормы построения словосочетаний;

характеризовать основные признаки предложения, средства оформления предложения в устной и письменной речи, различать функции знаков препинания;

распознавать предложения по цели высказывания, эмоциональной окраске, характеризовать их интонационные и смысловые особенности, языковые формы выражения побуждения в побудительных предложениях, использовать в текстах публицистического стиля риторическое восклицание, вопросно-ответную форму изложения (повторение);

распознавать предложения по количеству грамматических основ, различать способы выражения подлежащего, виды сказуемого и способы его выражения, применять нормы построения простого предложения, использования инверсии, применять нормы согласования сказуемого с подлежащим, применять нормы постановки тире между подлежащим и сказуемым;

распознавать предложения по наличию главных и второстепенных членов, предложения полные и неполные (понимать особенности употребления неполных предложений в диалогической речи, соблюдения в устной речи интонации неполного предложения);

различать виды второстепенных членов предложения (согласованные и несогласованные определения, приложение как особый вид определения, прямые и косвенные дополнения, виды обстоятельств);

распознавать предложения по количеству грамматических основ, различать способы выражения подлежащего, виды сказуемого и способы его выражения;

распознавать односоставные предложения, их грамматические признаки, морфологические средства выражения главных членов, различать виды односоставных

предложений (назывное предложение, определённо-личное, неопределённо-личное, обобщённо-личное, безличное), характеризовать грамматические различия односоставных предложений и двусоставных неполных предложений, выявлять синтаксическую синонимию односоставных и двусоставных предложений, понимать особенности употребления односоставных предложений в речи;

ставить знаки препинания в предложениях с однородными членами;

выделять предложения с обобщающими словами при однородных членах;

характеризовать признаки однородных членов предложения, средства их связи (союзная и бессоюзная связь), различать однородные и неоднородные определения, находить обобщающие слова при однородных членах, понимать особенности употребления в речи сочетаний однородных членов разных типов;

применять нормы постановки знаков препинания в предложениях с однородными членами, нормы постановки знаков препинания в предложениях с обобщающим словом при однородных членах, распознавать простые неосложнённые предложения (в том числе предложения с неоднородными определениями), простые предложения, осложнённые однородными членами, включая предложения с обобщающим словом при однородных членах;

различать группы вводных слов по значению, понимать особенности употребления предложений с обращениями в речи;

иметь представление о нормах постановки знаков препинания при вводных словах и вводных предложениях;

различать группы вводных слов по значению, различать вводные предложения, понимать особенности употребления предложений с вводными словами, вводными предложениями в речи, понимать их функции;

применять нормы построения предложений с вводными словами и предложениями;

различать виды обособленных членов предложения (обособленные приложения, определения, дополнения, обстоятельства) и ставить знаки препинания при них;

распознавать сложные предложения с прямой речью и косвенной речью (в рамках изученного);

правильно расставлять знаки препинания в предложениях с прямой и косвенной речью;

28.11.6. Предметные результаты изучения родного (башкирского) языка. К концу обучения в 8 классе обучающийся научится:

иметь представление о башкирском языке как одном тюркских языков;

создавать устные монологические высказывания на основе жизненных наблюдений, личных впечатлений, чтения научно-учебной, художественной, научно-популярной и публицистической литературы (монолог-описание, монолог-рассуждение, монолог-повествование), выступать с научным сообщением;

понимать содержание прослушанных и прочитанных научно-учебных, художественных, публицистических текстов различных функционально-смысловых типов: подробно, сжато и выборочно передавать в устной и письменной форме содержание прослушанных и прочитанных научно-учебных, художественных, публицистических текстов различных функционально-смысловых типов речи;

осуществлять выбор языковых средств для создания высказывания в соответствии с целью, темой и коммуникативным замыслом;

различать варианты орфоэпической и акцентологической нормы, употреблять слова с учётом произносительных и стилистических вариантов современной орфоэпической нормы;

иметь представление об активных процессах современного башкирского языка в области произношения и ударения (в рамках изученного);

употреблять слова в соответствии с их лексическим значением и требованием лексической сочетаемости, соблюдать нормы употребления синонимов, антонимов, омонимов, паронимов;

корректно употреблять термины в текстах учебно-научного стиля, в публицистических и художественных текстах (в рамках изученного);

анализировать типичные речевые ошибки, связанные с употреблением терминов (в рамках изученного);

анализировать и оценивать с точки зрения норм современного башкирского литературного языка чужую и собственную речь, корректировать речь с учётом её соответствия основным нормам современного литературного языка;

редактировать предложения с целью исправления синтаксических грамматических ошибок;

понимать особенности употребления сложносочинённых, сложноподчиненных и бессоюзных предложений в речи;

понимать основные нормы построения сложносочинённого, сложноподчиненных и бессоюзных предложения;

использовать при общении в Интернет-среде этикетные формы и устойчивые формулы, принципы этикетного общения, лежащие в основе национального башкирского речевого этикета, соблюдать нормы башкирского этикетного речевого поведения в ситуациях делового общения;

характеризовать и оценивать активные процессы в речевом этикете (в рамках изученного), использовать приёмы, помогающие противостоять речевой агрессии, соблюдать башкирскую этикетную вербальную и невербальную культуру общения;

использовать толковые, орфоэпические словари, словари синонимов, антонимов, паронимов, грамматические словари и справочники (в том числе мультимедийные), использовать орфографические словари и справочники по пунктуации;

анализировать текст с точки зрения его соответствия основным признакам: наличия темы, главной мысли, грамматической связи предложений, цельности и относительной законченности, указывать способы и средства связи предложений в тексте, анализировать текст с точки зрения его принадлежности к функционально-смысловому типу речи, анализировать языковые средства выразительности в тексте (фонетические, словообразовательные, лексические, морфологические);

распознавать тексты разных функционально-смысловых типов речи: (повествование, описание, рассуждение) (повторение), анализировать тексты разных функциональных разновидностей языка и жанров, применять эти знания при выполнении языкового анализа различных видов и в речевой практике;

работать с текстом: создавать тезисы, конспект, извлекать информацию из различных источников, в том числе из лингвистических словарей и справочной литературы, и использовать её в учебной деятельности;

характеризовать особенности официально-делового стиля (заявление, объяснительная записка, автобиография, характеристика) и научного стиля, основных жанров научного стиля (реферат, доклад на научную тему), выявлять сочетание различных функциональных разновидностей языка в тексте, средства связи предложений в тексте;

создавать тексты официально-делового стиля (заявление, объяснительная записка, автобиография, характеристика), публицистических жанров, оформлять деловые бумаги;

осуществлять выбор языковых средств для создания высказывания в соответствии с целью, темой и коммуникативным замыслом;

классифицировать типы сложных предложений;

выявлять основные средства синтаксической связи между частями сложного предложения;

распознавать сложные предложения с разными видами связи, бессоюзные и союзные предложения (сложносочинённые и сложноподчинённые);

характеризовать сложносочинённое предложение, его строение, смысловое, структурное и интонационное единство частей;

выявлять смысловые отношения между частями сложносочинённого предложения, интонационные особенности сложносочинённых предложений с разными типами смысловых отношений между частями;

понимать особенности употребления сложносочинённых предложений в речи;

понимать основные нормы построения сложносочинённого предложения;

понимать явления грамматической синонимии сложносочинённых предложений и простых предложений с однородными членами, использовать соответствующие конструкции в речи;

проводить синтаксический и пунктуационный анализ сложносочинённых предложений;

применять нормы постановки знаков препинания в сложносочинённых предложениях;

распознавать сложноподчинённые предложения, выделять главную и придаточную части, средства связи частей предложения;

различать подчинительные союзы и союзные слова;

различать виды сложноподчинённых предложений по характеру смысловых отношений между главной и придаточной частями, структуре, синтаксическим средствам связи, выявлять особенности их строения;

выявлять сложноподчинённые предложения с несколькими придаточными, сложноподчинённые предложения с придаточной частью определительной, изъяснительной и обстоятельственной (места, времени, причины, образа действия, меры и степени, сравнения, условия, уступки, следствия, цели);

выявлять однородное, неоднородное и последовательное подчинение придаточных частей;

понимать явления грамматической синонимии сложноподчинённых предложений и простых предложений с обособленными членами, использовать соответствующие конструкции в речи;

понимать основные нормы построения сложноподчинённого предложения, особенности употребления сложноподчинённых предложений в речи;

проводить синтаксический и пунктуационный анализ сложноподчинённых предложений;

применять нормы построения сложноподчинённых предложений и постановки знаков препинания в них;

характеризовать смысловые отношения между частями бессоюзного сложного предложения, интонационное и пунктуационное выражение этих отношений;

понимать основные грамматические нормы построения бессоюзного сложного предложения, особенности употребления бессоюзных сложных предложений в речи;

проводить синтаксический и пунктуационный анализ бессоюзных сложных предложений;

выявлять грамматическую синонимию бессоюзных сложных предложений и союзных сложных предложений, использовать соответствующие конструкции в речи, применять нормы постановки знаков препинания в бессоюзных сложных предложениях.

28.11.7. Предметные результаты изучения родного (башкирского) языка. К концу обучения в 9 классе обучающийся научится:

характеризовать язык как развивающееся явление (в рамках изученного);

объяснять причины изменений, происходящих в языке на современном этапе его развития;

осознавать роль башкирского языка в жизни человека, общества;

использовать диалектные названия предметов быта, определять значения слов, понятий, не свойственных литературному языку и несущих информацию о способах ведения хозяйства, особенностях семейного уклада, обрядах, обычаях, народном календаре и другие;

выявлять и характеризовать различия между литературным языком и диалектами;

объяснять национально-культурное своеобразие диалектизмов (в рамках изученного);

сравнивать наименования предметов и явлений окружающего мира в диалектах и литературном языке, использовать диалектные слова в художественной литературе;

создавать устные монологические высказывания на основе наблюдений, личных впечатлений, чтения научно-учебной, художественной и научно-популярной литературы: монолог-сообщение, монолог-описание, монолог-рассуждение, монолог-повествование,

выступать с научным сообщением;

участвовать в диалогическом и полилогическом общении (побуждение к действию, обмен мнениями, запрос информации, сообщение информации) на бытовые, научно-учебные (в том числе лингвистические) темы;

осуществлять выбор языковых средств для создания высказывания в соответствии с целью, темой и коммуникативным замыслом;

понимать и характеризовать активные процессы в области произношения и ударения (в рамках изученного), способы фиксации произносительных норм в современных орфоэпических словарях (повторение);

различать варианты орфоэпической и акцентологической нормы, соблюдать нормы произношения и ударения в отдельных грамматических формах самостоятельных частей речи (в рамках изученного), употреблять слова с учётом произносительных вариантов современной орфоэпической нормы;

употреблять слова в соответствии с их лексическим значением и требованием лексической сочетаемости (в рамках изученного), распознавать частотные примеры тавтологии и плеоназма;

различать термины в публицистическом, научном, разговорно-обиходном, художественном, официально-деловом стиле;

соблюдать синтаксические нормы современного башкирского литературного языка: построение словосочетаний, построение простых предложений, сложных предложений разных видов (повторение);

анализировать и оценивать с точки зрения норм, вариантов норм современного башкирского литературного языка чужую и собственную речь, корректировать речь с учётом её соответствия основным нормам и вариантам норм современного литературного языка;

использовать при общении в Интернет-среде этикетные формы и устойчивые формулы, принципы этикетного общения, лежащие в основе национального башкирского речевого этикета, соблюдать нормы башкирского этикетного речевого поведения в ситуациях делового общения;

распознавать основные признаки текста, делить текст на композиционно-смысловые части (абзацы), распознавать средства связи предложений и частей текста (формы слова, однокоренные слова, синонимы, антонимы, личные местоимения, повтор слова), применять эти знания при создании собственного текста (устного и письменного);

распознавать тексты разных функционально-смысловых типов речи: (повествование, описание, рассуждение) (повторение), анализировать тексты разных функциональных разновидностей языка и жанров, применять эти знания при выполнении языкового анализа различных видов и в речевой практике;

работать с текстом: выделять главную и второстепенную информацию в тексте, извлекать информацию из различных источников, в том числе из лингвистических словарей и справочной литературы, и использовать её в учебной деятельности;

представлять сообщение на заданную тему в виде презентации, представлять содержание прослушанного или прочитанного научно-учебного текста в виде таблицы, схемы, представлять содержание таблицы, схемы в виде текста;

характеризовать сферу употребления, функции, типичные ситуации речевого общения, задачи речи, языковые средства, характерные для научного стиля, основные особенности языка художественной литературы, особенности сочетания элементов разговорной речи и разных функциональных стилей в художественном произведении;

характеризовать разные функционально-смысловые типы речи, понимать особенности их сочетания в пределах одного текста, понимать особенности употребления языковых средств выразительности в текстах, принадлежащих к различным функционально-смысловым типам речи, функциональным разновидностям языка;

использовать при создании собственного текста нормы построения текстов, принадлежащих к различным функционально-смысловым типам речи, функциональным разновидностям языка, нормы составления тезисов, конспекта, написания реферата;

составлять тезисы, конспект, писать рецензию, реферат;

оценивать чужие и собственные речевые высказывания разной функциональной направленности с точки зрения соответствия их коммуникативным требованиям и языковой правильности, исправлять речевые недостатки, редактировать текст;

выявлять отличительные особенности языка художественной литературы в сравнении с другими функциональными разновидностями языка;

понимать смыслоразличительную функцию звука речи в слове, приводить примеры, распознавать звуки речи по заданным характеристикам, определять звуковой состав слова;

классифицировать звуки по заданным признакам;

различать ударные и безударные гласные, звонкие и глухие, твёрдые и мягкие согласные;

объяснять с помощью элементов транскрипции особенности произношения и написания слов;

сравнивать звуковой и буквенный состав слова;

делить слова на слоги и правильно переносить слова со строки на строку;

определять место ударного слога, наблюдать за перемещением ударения при изменении формы слова;

оперировать понятием «орфограмма» и различать буквенные и небуквенные орфограммы при проведении орфографического анализа слова, распознавать изученные орфограммы, применять знания по орфографии в практике правописания;

объяснять лексическое значение слова разными способами (подбор однокоренных слов, подбор синонимов и антонимов, определение значения слова по контексту, с помощью толкового словаря), распознавать однозначные и многозначные слова, различать прямое и переносное значения слова;

сравнивать прямое и переносное значения слова по заданному признаку, распознавать синонимы, антонимы, омонимы, различать многозначные слова и омонимы (обобщение);

проводить лексический анализ слов, находить необходимую информацию в лексических словарях разных видов (толковые словари, словари синонимов, антонимов, омонимов) и использовать её;

анализировать и характеризовать особенности грамматического значения слова в отличие от лексического;

распознавать самостоятельные части речи и их формы (в рамках изученного);

применять знания о части речи как лексико-грамматическом разряде слов, о грамматическом значении слова, о системе частей речи в башкирском языке для решения практико-ориентированных учебных задач, распознавать части речи;

применять знания по морфологии при выполнении языкового анализа различных видов и в речевой практике;

характеризовать особенности словообразования имён существительных, проводить орфоэпический анализ имён существительных, анализировать особенности словоизменения имён существительных;

распознавать качественные, относительные и притяжательные имена прилагательные, степени сравнения качественных имён прилагательных;

распознавать местоимения, определять общее грамматическое значение местоимения;

различать разряды местоимений, характеризовать особенности склонения местоимений, словообразования местоимений, синтаксических функций местоимений, роли в речи;

распознавать переходные и непереходные, возвратные и невозвратные глаголы, определять наклонение глагола, значение глаголов в изъявительном, условном и повелительном наклонении, определять роль глагола в словосочетании и предложении, в речи;

определять функции знаков препинания;

выделять словосочетания из предложения, распознавать словосочетания по морфологическим свойствам главного слова (именные, глагольные, наречные);

определять средства связи слов в словосочетании;

определять нарушения норм сочетания слов в составе словосочетания.

5 КЛАСС (68 СӘҒӘТ)

Тематик блок, тема	Төп йөкмәтке	Уҡыусыларэшмәкәрлегенең төп төрҙәре
ТЕЛ ТУРАҺЫНДА ДӨЙӨМ ТӨШӨНСӘ (1 сәғәт)		
Лингвистика тел тураһында фән. Башҡорт теленең байлығы һәм тасуирлығы (1с)	Башҡорт теленең байлығы һәм тасуирлығы. Лингвистика тел тураһындағы фән. Башҡорт теленең лексик һәм фразеологик байлығы (киң һүҙлек байлығы, күп мәғәнәле һүҙҙәрҙең булыуы, һүҙҙәрҙең күсмә мәғәнә системаһының үҫеше, ныҒынған һүҙбәйләнештәр, мәҡәл һәм әйтемдәр)	Һүҙҙең лексик мәғәнәһен төрлө ысулдар менән аңлатыу. Бер һәм күп мәғәнәле, тура һәм күсмә мәғәнәле һүҙҙәрҙе ҡапма-ҡаршы ҡуйыу; синонимик рәттәрҙә доминанта; антоним һәм омонимдарҙы парҙарҙа табыу. Фразеологияның төп аңлатмаларын аңлау. Фразеологик берәмектәрҙең билдәләренә ҡарап таныу. Фразеологик берәмектәрҙе айыра белеү. Телмәрҙә уларҙы урынлы ҡулланыу. Телмәрҙә һүрәтләү сараларын һәм фразеологизмдар ҡулланыуҙы күҙәтеү. Төрлө типтағы лингвистик һүҙлектәрҙән (аңлатмалы һүҙлек, синоним, антоним, фразеологик һ.б.) кәрәкле мәғлүмәтте һайлап алыу һәм төрлө эшмәкәрлек төрҙәрендә уларҙы ҡулланыу
ТЕЛ ҺӘМ ТЕЛМӘР (2 сәғәт)		
Тел һәм телмәр. Телдән һәм яҙма, диалогик, монологик, телмәр, полилог (2с)	Телмәр эшмәкәрлегенең төрҙәре (һөйләү, тыңлау, уҡыу, яҙыу), уларҙың үҙенсәлектәре. Тормоштағы күҙәтеүҙәр, фәнни, әҙәби һәм фәнни-популяр әҙәбиәт һәм уҡыу нигеҙендә телдән	Тормош күҙәтеү, сәнғәтле һәм ғилми-популяр әҙәбиәтте уҡыу нигеҙендә телдән монологик фекерендә әйтеп биреү. Лингвистик темаға диалогта ҡатнашыу һәм тормош күҙәтеүҙәре нигеҙендә диалог/полилог төҙөү. Уҡылған һәм тыңланған тексттың төп фекере буйынса телдән һәм яҙма теманы

	монологик телмәр ҡороу. Уҡылған йә тыңланған тексты телдән һөйләү. Лингвистик темаға (өйрәнгәндәр нигеҙендә) һәм тормош күҙәтеүҙәре нигеҙендәге темаларҙағы диалогта ҡатнашыу. Аудирования төрҙәре: һайлау, танышыу, ентекле. Уҡыу төрҙәре: өйрәнеү, танышыу, ҡарап сығыу, эҙләнеү	формулировкалау һәм уларға яуап биреү. Тормош һәм уҡыу тәжрибәһенә нигеҙләнеп төрлө төрҙәге инша яҙыу
ТЕЛМӘР МӘҘӘНИӘТЕ (5сәғәт)		
Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең төп орфоэпик нормалары (1с.)	Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең төп орфоэпик нормалары. Дөрөҫ әйтеү нормалары. Орфоэпик һүҙлектәрҙә тыйылған билдәләр. Һүҙ мәғәнәһенең маркеры булараҡ баҫым. Орфоэпик норманың әйтелеш варианттары. Һүҙбәйләнеш кимәлендәге әйтелеш варианттары	Орфоэпик һәм акцентологик вариант нормаларын айырыу; орфоэпик нормаларҙың әйтеү нормаларын иҫәпкә алып ҡулланыу. Исем, сифат, ҡылымдарҙа (өйрәнелгән кимәлдә) баҫымдарҙы айырыу; исем, сифат, ҡылымдарҙа (өйрәнелгән кимәлдә) айырым грамматик нормаларҙа баҫымдарҙың нормаларын һаҡлау. Аңлатмалы, орфоэпик һүҙлектәр, пунктуациянан орфографик һүҙлектәр һәм белешмәләр ҡулланыу.
Хәҙерге башҡорт	Һүҙ ҡулланыуҙың төп нормалары:	Һүҙҙәрҙе лексик мәғәнәһенә яраҡлы ҡулланыу.

әҙәби теленең төп лексик нормалары (2с.)	һүҙҙе дөрөҫ һайлау, билдәләнгән предметҡа йә ысынбарлыҡ күренештәренә максималь тап килеүе. Хәҙерге башҡорт әҙәби телендә исем, сифат, ҡылымдың ҡулланыуҙың лексик нормалары. Телмәрҙә исем, сифат, ҡылымдарҙы ҡулланыуҙың лексик нормалары стилистик вариантта (китап, дөйөм ҡулланыш, аралашыу һәм ябай телдә). Синоним, антоним, омонимдарҙы ҡулланыуҙа лексик нормалар. Хәҙерге башҡорт әҙәби телендә исем, сифат, ҡылымдың ҡулланыуҙың лексик нормаларҙы боҙоуҙың типик миҫалдары	Исем, сифат, ҡылымдарҙы хәҙерге башҡорт теленең стилистик нормаларын иҫәпкә алып ҡулланыу. Хәҙерге башҡорт әҙәби телендә исем, сифат, ҡылымдың ҡулланыуҙың лексик нормаларҙы боҙоуҙың типик миҫалдарҙы ҡулланыуҙы аңлатыу. Синонимдар, антонимдар, омонимдар (өйрәнелгән кимәлдә) ҡулланыу нормаларын һаҡлау; һүҙҙәрҙе уларҙың мәғәнәһе һәм лексик яраҡлашыу ҡағиҙәләренә яраҡлы ҡулланыу; Синоним, антоним, омонимдарҙы таныу; күп мәғәнәле һүҙҙәрҙе һәм омонимдарҙы айырыу; пароним һүҙҙәрҙе дөрөҫ ҡуллана белеү. синонидар, антонимдар һүҙлеге, грамматик һүҙлектәр, белешмәләр ҡулланыу, шул иҫәптән мультимедийныйҙарҙы ҡулланыу
Телмәр этикет ҡағиҙәләре: нормалары һәм традициялары (2с.)	Аралашыуҙа телмәр этикетының нығынған формалары. Башҡорт телмәр этикетында мөрәжәғәт итеү. Башҡорт телендә мөрәжәғәт итеү этикет нормаларының тарихы. Яңғыҙлыҡ исемдәр, туғанлыҡ атамалары, профессия, вазифа; йәше һәм енес яғынан мөрәжәғәт	Рәсми һәм рәсми булмаған телмәр ситуацияларында этикет формаларын һәм мөрәжәғәт итеү формаларын һаҡлау; таныш булмаған кешегә мөрәжәғәт итеүҙә хәҙерге мөрәжәғәт итеү формалары; милли телмәр этикеты нигеҙендә ятыусы аралашыуҙың этикет принциптарын һаҡлау; башҡорт этикетының вербаль (телдән) һәм вербаль булмаған аралашыу манераһын һаҡлау

	итеүҙәрҙе ҡулланыу үҙенсәлектәре. Мөрәжәғәт итеү кешенең тәрбиә кимәле, аралашыусыға мөнәсәбәте, эмоциональ торошо күрһәткесе. Официаль һәм официаль булмаған телмәр ситуацияларында мөрәжәғәт итеү. Таныш булмаған кешегә хәҙерге замандағы мөрәжәғәт итеү формулары	
ТЕКСТ (5 сәғәт)		
Текст һәм уның төп билдәләре. (5с)	Текст һәм уның төп билдәләре. Телмәрҙең функциональ-мәғәнәүи төрө: һүрәтләү, хикәйәләү, фекерләү; уларҙың үҙенсәлектәре. Һөйләмдәрҙе һәм текстың өлөштәрен бәйләү саралары: һүҙ формаһы, тамырҙаш һүҙҙәр, синонимдар, антонимдар, эйәлек алмаштары, һүҙҙәрҙең ҡабатланыуы. Тексты мәғлүмәти эшкәртеү: текстың ябай һәм ҡатмарлы планы	Текстың төп билдәләрен таныу; тексты композицион-мәғәнәүи өлөштәргә (абзацтар) бүлеү; һөйләмдәрҙең һәм текст бүлектәренең (һүҙ формаһы, тамырҙаш һүҙҙәр, синонимдар, антонимдар, эйәлек заты алмаштары, һүҙҙәр ҡабатланыуы) бәйләнеү сараларын таныу; алған белемдәрҙе үҙ текстарыңды (телдән һәм яҙма) төҙөүҙә ҡулланыу. Текстың төп билдәләре буйынса алған белемдәрҙе практикала ҡулланыу Тормош һәм уҡыу тәжрибәһенә таянып, текстар төҙөү. Тыңланған һәм уҡылған текстарҙы мәғлүмәти эшкәртеү күнекмәләрен үҙләштереү: текстың йөкмәткеһен телдән һәм яҙма формала һөйләү маҡсатынан сығып, план (ябай, ҡатмарлы)төҙөү

ТЕЛДЕҢ ФУНКЦИОНАЛЬ ТӨРЛӨЛӨГӨ (4 сәғәт)		
Телдең фукциональ төрлөлөгө (дөйөм күҙаллау) (4с.)	Телдең фукциональ төрлөлөгөн дөйөм күҙаллау: (фәнни, рәсми эш ҡағыҙҙары стиле, публицистик), матур әҙәбиәт теле. Аралашыу телмәр сфераһы һәм уларҙың телдең функциональ төрлөлөгө менән нисбәте	Телдең төрлө фукциональ төрҙәренә ҡараған текстарҙы таныу: ҡулланыу сфераһын билдәләү һәм телдең теге йәки был төрө менән тиңләштереү
ТЕЛ СИСТЕМАҺЫ (11 сәғәт)		
Фонетика. Графика. Орфоэпия (2 с.)	Өн һәм хәреф. Алфавит (ҡабатлау). Һуҙынҡы һәм тартынҡы өндәрҙең системаһы. Һуҙынҡы өндәрҙең дөрөҫ әйтелеше. Тартынҡылыларҙың дөрөҫ әйтелеше һәм яҙылышы. Өн һәм хәрефтәрҙең нисбәте. Һүҙгә фонетик анализ. Ижек. Ижек төрҙәре. Баҫым. Башҡорт һәм рус телдәрендә баҫым. Лингвистиканың бүлеге булараҡ орфоэпия	Һүҙҙә телмәр өндәренең мәғәнәүи айырмалыҡлы функцияһын аңлау; миҫалдар килтереү. Бирелгән характеристика буйынса телмәр өндәрен таныу; һүҙҙең өн составын билдәләү. Бирелгән билдә буйынса өндәрҙе классификациялау. Һаңғырау һәм яңғырау, ҡалын һәм йомшаҡ өндәрҙе айырыу. Һүҙҙең өн һәм хәреф составын сағыштырыу. Һүҙҙәрҙе ижектәргә бүлеү һәм һүҙҙәрҙе юлдан юлға дөрөҫ күсереү. Әҙәби телдең төп нормаларына ярашлы һүҙҙәрҙе һәм уларҙың формаһын ҡулланыу. Орфоэпик һүҙлектә кәрәкле мәғлүмәтте табыу һәм уны ҡулланыу.

Орфография (2с)	Һүҙҙәрҙең һәм һүҙ формаларының дөрөҫ яҙылышы булараҡ орфография.	Үтелгән орфограммаларҙы таныу. Орфография тураһында белемдәрен практикала ҡулланыу. Һүҙҙә, һүҙҙең нигеҙендә морфеманы таныу, һүҙҙең тамырын билдәләү. Морфемика тураһындағы белемдәрен төрлө төрҙәге тел анализдары яһағанда һәм үтелгән орфограммаларҙы һүҙҙәрҙе дөрөҫ яҙыу практикаһында ҡулланыу
Лингвистика-ның бүлеге булараҡ лексикология (4с)	Һүҙҙәрҙең лексик мәғәнәһен аңлатыу (тамырҙаш һүҙҙәр һайлау, синоним һәм антонимдар табыу); һүҙҙәрҙең мәғәнәләрен аңлатыу (контекст буйынса, аңлатмалы һүҙлек ярҙамында). Бер һәм күп мәғәнәле һүҙҙәр. Тура һәм күсмә һүҙҙәрҙең мәғәнәләре (ҡабатлау). Һүҙҙәрҙең тематик төркөмө. Синонимдар. Антонимдар. Омонимдар. Төрлө төрҙәге лексик һүҙлектәр (аңлатмалы һүҙлек, синоним, антоним, омоним һүҙлектәр) һәм туған телдең һүҙлек байлығын үҙләштереүҙә уларҙың роле. Һүҙгә лексик анализ	Төрлө ысулдар менән (тамырҙаш һүҙҙәр һайлау, синоним, антоним һүҙҙәр табыу; контекст буйынса һүҙҙең мәғәнәһен табыу, аңлатмалы һүҙлек ярҙамында) һүҙҙең лексик мәғәнәһен аңлатыу. Бер мәғәнәле һәм күп мәғәнәле һүҙҙәрҙе табыу, тура һәм күсмә мәғәнәле һүҙҙәрҙе айырыу; Синоним, антоним, омонимдарҙы таныу; күп мәғәнәле һүҙҙәрҙе һәм омонимдарҙы айырыу; пароним һүҙҙәрҙе дөрөҫ ҡуллана белеү. Һүҙҙәрҙең тематик төркөмөн характерлау. Һүҙҙәргә лексик анализ үткәреү (үтелгәндәр кимәлендә). Лексик һүҙлектәр (аңлатмалы һүҙлек, синоним, антоним, омонимдар) һүҙлектәре менән ҡуллана белеү

Морфемика һәм һүҙьяһалыш (3 с.)	Тел ғилеме бүлеге булараҡ морфемика. Тел ғилеме бүлеге булараҡ морфемика. Һүҙҙең иң бәләкәй кисәге булараҡ морфема. Морфема төрҙәре. Һүҙҙең иң бәләкәй кисәге булараҡ морфема. Һүҙьяһалыш һәм һүҙҙең формаһы үҙгәреүе. Һүҙҙең нигеҙе. Ялғау – форма барлыҡҡа килтереүсе морфема. Тамыр, аффикстар – морфеманың төрҙәре. Һүҙҙәрҙең тамыр морфемаларҙан һәм аффиксаль морфемаларҙан килеүе	Морфемика һәм һүҙьяһалыштың төп аңлатмаларын үҙләштереү. Һүҙҙең иң бәләкәй кисәге булараҡ морфеманы төшөнөү; морфеманың башҡа тел берәмектәренән айырылыуы; формаһәм һүҙьяһалыш процесында морфеманың роле. Морфеманы таныу һәм һүҙҙәрҙе морфемаға айырыу; һүҙҙең морфема составына характеристика биреү. Тамыр һүҙ, һүҙҙең нигеҙе (яһалма һүҙ) , төрлө ялғауҙар һүҙ составын тәшкил итеүен аңлау. Тамыр һәм нигеҙ һүҙҙәрҙе билдәләү. Ялғауҙар һәм уларҙың дөрөҫ яҙылышын ғәмәлдә дөрөҫ ҡулланыу. Һүҙ яһаусы һәм үҙгәртеүсе ялғауҙарҙы айыра белеү. Ҡушма һәм парлы һүҙҙәрҙең дөрөҫ яҙылышын үҙләштереү
МОРФОЛОГИЯ. ОРФОГРАФИЯ (17 сәғәт)		
Морфология. Орфография (4с)	Грамматика бүлеге булараҡ морфология. Һүҙҙәрҙең грамматик мәғәнәһе. Һүҙҙең лексик-грамматик разряды булараҡ һүҙ төркөмдәре. Һүҙ төркөмдәрен классификациялау	Һүҙҙең грамматик мәғәнәһе, уның лексик мәғәнәнән айырмалыҡ үҙенсәлектәрен анализлау һәм характерлау. Исем, сифат, ҡылым һүҙ төркөмдәрен таныу. Ярҙамсы һүҙ төркөмдәрен һәм уларҙың формаларын таныу; Һүҙ төркөмдәренә морфологик анализ үткәреү

	принцибы. Башҡорт телендә һүҙ төркөмдәренең системаһы. Үҙаллы һәм ярҙамсы һүҙ төркөмдәре. Яңғыҙлыҡ һәм ҡыҫҡартылған исемдәрҙе дөрөҫ яҙыу. Сифат һәм ҡылымдарҙы өйрәнелгән орфограммалар менән дөрөҫ яҙыу	
Исем (4 с)	Һүҙ төркөмө булараҡ исем. Исемдәргә морфологик анализ. Исемдең дөйөм грамматик мәғәнәһе, морфологик билдәләре һәм синтаксик функцияһы. Телмәрҙә исемдең роле	Исемдең дөйөм грамматик мәғәнәһен, морфологик билдәләрен һәм синтаксик функцияһын билдәләү һәм характерлау. Телмәрҙә исемдең ролен билдәләү. Исемдәрҙең лексик-грамматик төркөмдәрен билдәләү һәм характерлау. Өйрәнелгән орфограммалар менән исемдәрҙең дөрөҫ яҙыу нормаларын ҡулланыу. Исемдәргә морфологик анализ үткәреү
Сифат (4 с.)	Сифаттарға морфологик анализ. Сифаттыңдөйөм грамматик мәғәнәһе, морфологик билдәләре һәм синтаксик функцияһы. Телмәрҙә сифаттың роле	Сифаттарға морфологик анализ. Сифаттарҙың дөйөм грамматик мәғәнәһе, морфологик билдәләре һәм синтаксик функцияһын характерлау. Текста исифаттарҙың ҡулланыу үҙенсәлектәрен анализлау

Ҡылым (5с.)	Һүҙ төркөмө булараҡ ҡылым. Ҡылымдың дөйөм грамматик мәғәнәһе, морфологик билдәләре һәм синтаксик функцияһы. Ҡылымдың һүҙбәйләнештәрҙә, һөйләмдәрҙә, телмәрҙә роле. Ҡылымдарҙың заман, зат һәм һан менән үҙгәреше. Үҙ аллы һәм ярҙамсы ҡылымдар. Тамыр һәм нигеҙ ҡылымдар. Ҡылым һөйкәлештәре	Ҡылымдың дөйөм грамматик мәғәнәһе, морфологик билдәләре һәм синтаксик функцияһын характерлау. Ҡылымдың һүҙбәйләнештәрҙә, һөйләмдәрҙә, телмәрҙә ролен аңлатыу. Ҡылымдарҙың заман, зат һәм һан менән үҙгәрешен билдәләү. Үҙ аллы һәм ярҙамсы ҡылымдарҙы, тамыр һәм нигеҙ ҡылымдарҙы айыра белеү. Ҡылым һөйкәлештәрен анализлау. Исемдәргә морфологик анализ үткәреү
СИНТАКСИС. ПУНКТУАЦИЯ (23 сәғәт)		
Синтаксис һәм пунктуация. Һүҙбәйләнеш (4 с)	Лингвистика бүлеге булараҡ синтаксис һәм тыныш билдәләре. Һүҙбәйләнеш. Синтаксис тураһында дөйөм төшөнсә. Тыныш билдәләре тураһында аңлатма. Тыныш билдәләре һәм уларҙың функцияһы. Һөйләм һәм һүҙбәйләнеш. Һүҙбәйләнеш һәм уның билдәләре. Һүҙбәйләнештә һүҙҙәрҙең бәйләнеү юлдары.	Синтаксис берәмеге булараҡ һүҙбәйләнеш һәм һөйләмдәрҙе таныу. тыныш билдәләренең функцияһын билдәләү. Һөйләмдәрҙән һүҙбәйләнештәрҙе айырып алыу, һүҙбәйләнештәрҙә төп һүҙҙең морфологик билдәһе буйынса һүҙбәйләнештәрҙе таныу. Һүҙбәйләнештә һүҙҙәрҙе бәйләү сараларын билдәләү. Һүҙбәйләнештәргә синтаксик анализ үткәреү

	Һүҙбәйләнешкә синтаксик анализ	
Һөйләм (3 с.)	Хәбәр, һорау, өндәү һәм өндәү һөйләмдәрҙең мәғәнәүи һәм интонацион үҙенсәлектәре (ҡабатлау). Һөйләмдең баш киҫәктәре. Эйә менән хәбәр. Йыйнаҡ һәм тарҡау һөйләмдәр. Һөйләмдең эйәрсән киҫәктәре: аныҡлаусы, тултырыусы, хәлдәр. Ябай ике составлы һөйләмдәргә синтаксик анализ	Әйтелеү маҡсаты буйынса һөйләм төрҙәрен таныу. Хәбәр, һорау һәм өндәү һөйләмдәрҙе телмәр практикаһында ҡулланыу. Эйә менән хәбәр араһында һыҙыҡ ҡуйыу осрағы ҡағиҙәләрен ҡулланыу. Йыйнаҡ һәм тарҡау һөйләмдәрҙе айырыу. Эйәрсән киҫәктәрҙең төрҙәрен айырыу. Ябай һөйләмдәргә синтаксик анализ яһау
Һөйләмдең эйәрсән киҫәктәре: аныҡлаусы, тултырыусы, хәлдәр. Һөйләмдең тиң киҫәктәре (5с.)	Һөйләмдең эйәрсән киҫәктәре, уларҙың төрҙәре һәм сағылдрыу ысулдары. Һөйләмдең эйәрсән киҫәктәре: аныҡлаусы (тиң һәм тиң булмаған аныҡлаусының төрө булараҡ өҫтәлмәлек), тултырыусылар (тура һәм ситләтелгән), хәл (рәүеш, күләм-дәрәжә, ваҡыт, урын, сәбәп, маҡсат, шарт, кире). Һөйләмдең эйәрсән киҫәктәрен сағылдырыу ысулдары.	Һөйләмдәрҙеңһәм эйәрсән киҫәктәрен билдәләү. Һөйләмдең эйәрсән киҫәктәренең сағылыу ысулдарын билдәләү. Тиң киҫәктәрҙең төрлө типтағы бәйләнешен (теркәүестәр, теркәүесһеҙ, йәғни интонация ярҙамында, йыйыу, бүлеү, ҡаршы-ҡуйыу, аныҡлау, сәбәп теркәүестәре менән бәйләнеү, Грамматик нормаларға яраҡлы тиң эйәләр булғанда хәбәр формаһын һайлау. Тиң киҫәкле һөйләмдәрҙе анализлау һәм характерлау. Төрлө стиль һәм жанрҙағы текстарҙа тиң киҫәкле һөйләмдәрҙе ҡулланыу үҙенсәлектәрен күҙәтеү

	Тиң киҫәкле һөйләмдәр, уларҙың интонацион һәм пунктуацион үҙенсәлектәре. Тиң киҫәкле һөйләмдәр. Һөйләмдәрҙә тиң киҫәктәрҙең булыу шарттары. Тиң киҫәктәрҙең бәйләнеү юлдары. Тиң киҫәкле һөйләмдәрҙең интонацион һәм пунктуацион үҙенсәлектәре	
Өндәш һүҙ менән һөйләмдәр. Интонация үҙенсәлектәре (3с.)	Өндәш һүҙҙәр. Өндәш һүҙҙәр, уларҙың функцияһы. Өндәш һүҙ менән һөйләмдәр һәм интонация үҙенсәлектәре Өндәш һүҙ менән һөйләмдәрҙә тыныш билдәләре	Өндәш һүҙҙәрҙең төп функцияларын аңлау. Өндәш һүҙҙәр менән һөйләмдәрҙе таныу һәм дөрөҫ интонация менән әйтеү. Аралашыуҙың сфераһына һәм ситуацияға ҡарап, телмәрҙә өндәш һүҙҙәр менән һөйләмдәр ҡулланыу. Төрлө стилдәге һәм жанрҙағы текстарҙа өндәш һүҙҙәрҙе ҡулланыу үҙенсәлектәрен күҙәтеү
Ҡушма һөйләм (5 с)	Ҡушма һөйләм тураһында төшөнсә. Ҡушма һөйләмдәрҙә ябай һөйләмдәрҙең бәйләнеү юлдары.Ҡушма һөйләмгә синтаксик анализ	Ябай һәм ҡушма һөйләмдәрҙе сағыштырыу. Ҡушма һөйләмдәрҙең ябай һөйләмдәрҙән айырмалы яҡтарын билдәләү. Ҡушма һөйләмдәрҙе анализлау. Ҡушма һөйләмдәрҙә тыныш билдәләрен ҡулланышын үҙләштереү. Ҡушма һөйләмдәрҙә ябай һөйләмдәрҙең бәйләнеү сараларын характерлау. Грамматик нигеҙҙәрҙең һаны Ҡушма һөйләмгә синтаксик анализ яһау
Тура телмәр (3 с)	Яҙыуҙа сит кешенең телмәрен еткереү сараһы булараҡ тура	Тура телмәрле һөйләмдәрҙе анализлау. Тура телмәрле һөйләмдәрҙә тыныш билдәләрен ҡуйылыщы тураһында үҙаллы һығымта эшләү

	телмәр. Тура телмәрле һөйләмдәрҙә тыныш билдәләренең ҡуйылышы	
Уҡыусыларҙың белемдәрен тикшереү һәм үтелгәндәрҙе ҡабатлау (2 с)		Үтелгән материалдарҙы ҡабатлау, контроль эш яҙҙырыу, алынған белемдәрен коррекциялау буйынса эштәр башҡарыу.
68 сәғәт		

6 КЛАСС (68 СӘҒӘТ)

Тематик блок, тема	Төп йөкмәтке	Уҡыусыларэшмәкәрлегенең төп төрҙәре
ТЕЛ ТУРАҺЫНДА ДӨЙӨМ ТӨШӨНСӘ (1 сәғәт)		
Башҡорт теле – Башҡортостан Республикаһының дәүләт теле. Әҙәби тел тураһында аңлатма. (1с)	Башҡорт теле - Башҡортостан Республикаһының дәүләт теле. Әҙәби тел тураһында аңлатма	Башҡорт теле - Башҡортостан Республикаһының дәүләт теле булараҡ уның функцияларын билдәләү. Әҙәби тел тураһында аңлатма биреү.
ТЕЛ ҺӘМ ТЕЛМӘР (2 сәғәт)		
Телмәр төрҙәре. Монолог һәм диалог. Уларҙың төрлөлөгө (2 с)	Монолог-һүрәтләү, монолог хикәйәләү, монолог-фекер йөрөтөү; лингвистик темаға белдермә. Диалог төрҙәре: эшмәкәрлеккә өндәү, фекер алышыу	Тормошта күҙәтеүҙәрҙән, тыңланған һәм уҡылған фәнни-популяр әҙәбиәттән (монолог-һүрәтләү, монолог хикәйәләү, монолог-фекер йөрөтөү) телдән монологик фекер әйтеүҙе төҙөү; лингвистик темаға белдермә менән сығыш яһау. Эшмәкәрлеккә өндәү, фекер алышыу диалог төрҙәрендә ҡатнашыу

ТЕЛМӘР МӘҘӘНИӘТЕ (6 СӘҒӘТ)		
Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең төп орфоэпик нормалары (ҡабатлау). Хәҙерге башҡорт теленең төп грамматик нормалары (2 с.)	Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең төп орфоэпик нормалары (ҡабатлау). Хәҙерге башҡорт теленең төп грамматик нормалары. Һүҙлектәрҙә һәм белешмәләрҙә грамматик нормаларҙың варианттарын сағылдырыу.	Телмәр стиле (ҡайһы бер миҫалдарҙа) башҡорт телендә әйтелеш буйынса айырмалыҡтарҙы билдәләү; әйтелештә норматив варианттарҙы һайлау өсөн орфоэпик, шул иҫәптән мультимедийный һүҙлектәрҙе ҡулланыу; Яҙыуҙа (өйрәнелгән кимәлдә) орфография һәм пунктуация ҡағиҙәләрен ҡулланыу; орфография буйынса һүҙлектәр һәм пунктуация буйынса белешиәләр ҡулланыу.
	Башҡорт һәм башҡа телдәрҙәге исем, фамилияларҙы үҙгәртеү; географик объекттарҙың атамалары. Телмәрҙә типик грамматик хаталар. Исем, сағыштырыу формаһында сифаттарҙы, ҡылым, алмаш, һандарҙы ҡулланыу нормалары. Исем, уртаҡ, сифат, хәл ҡылымдарҙы, рәүеш һәм ярҙамсы һүҙ төркөмдәрен ҡулланыу нормалары	Исем, сифат, ҡылым, алмаш, һан, рәүеш, теркәүес, исем ҡылым, сифат ҡылым, уртаҡ ҡылым, хәл ҡылымдарҙы һәм ярҙамсы һүҙ төркөмдәрен (өйрәнелгән кимәлдә) хәҙерге башҡорт әҙәби теле нормаларына яраҡлы телмәрҙә ҡулланыу; ҡылым, исем ҡылым, сифат ҡылым, уртаҡ ҡылым, хәл ҡылымдарҙа баҫым нормаларын һаҡлау; ярҙамсы һүҙ төркөмдәрен мәғәнәле менән һәм стилистик үҙенсәлектәренә яраҡлы ҡулланыу; ярҙамсы һүҙ төркөмдәрен дөрөҫ яҙыу нормаларын һаҡлау; телдән һәм яҙма телмәрҙә типик телмәр хаталарын асыу, анализлау һәм төҙәтеү; сит һәм үҙеңдең телмәреңде (өйрәнелгән кимәлдә) хәҙерге башҡорт әҙәби теле нормалары күҙлегенән анализлау һәм баһалау
Хәҙерге башҡорт теленең төп лексик	Хәҙерге башҡорт теленең төп лексик нормалары.	Һүҙҙәрҙе килеп сығышы яғынан анализлау: төп башҡорт һүҙҙәре һәм үҙләштерелгән һүҙҙәр; актив һәм пассив һүҙлек запасына ҡарауҙары менән айырыу: неологизмдар, иҫкергән һүҙҙәр (историзмдар һәм архаизмдар); һүҙҙәре

нормалары (2 с.)	Килеп сығышы яғынан һүҙҙәрҙе айырыу: төп башҡорт һәм үҙләштерелгән һүҙҙәр; актив һәм пассив һүҙлек запасына инеү яғынан айырыу: неологизмдар, иҫкергән һүҙҙәр (историзмдар һәм архаизмдар); ҡулланышы яғынан һүҙҙәрҙе айырыу: дөйөм ҡулланылышлы һүҙҙәр һәм ҡулланыу яғынан сикләнгән һүҙҙәр (диалект һүҙҙәре, терминдар, профессионализмдар, жаргон һүҙҙәр); һүҙҙең стилистик биҙәлешен билдәләү. Текста фразеологизмдар, афоризмдар, ҡанатлы һүҙҙәрҙе айырыу; фразеологизмдарҙы ҡулланыу ситуацияларын характерлау	ҡулланыу сфераһы яғынан айырыу: дөйөм ҡулланалашла һүҙҙәр һәм ҡулланышы яғынан сикләнгән һүҙҙәр (диалектизмдар, терминдар, профессиональ һүҙҙәр, жаргондар); һүҙҙең стилистик төҫмәрленешен билдәләү; Текста фразеологизмдарҙы таныу, уларҙың мәғәнәләрен билдәләй белеү; фразеологизмдарҙың ҡулланыу ситуацияһын характерлау; Ҡанатлы һүҙҙәр һәм афоризмдарҙы билдәләү; Телмәр ситуацияһына яраҡлы лексик сараларҙы һайлауҙы тормошҡа ашырыу; сит тел һүҙлектәре, иҫкергән һүҙҙәр ҡулланыу; үҙеңдең һәм сит телмәрҙе теүәл, урынлы һәм һүҙ ҡулланыуҙың тасуирлығы күҙлегенән сығып баһалау; аңлатмалы һүҙлектәр ҡулланыу
Телмәр этикеты (2 с.)	Телмәр этикетының милли үҙенсәлектәре. Милли аралашыу этикетының нигеҙендә булыусы аралашыу этикет принциптары. Аралашыуҙың башы һәм тамамлау, маҡтау һәм комплимент, рәхмәт белдереү, ҡайғы уртаҡлашыу, тынысландырыуҙың этикет	Аралашыуҙа башҡорт этикетының вербаль һәм вербаль булмаған манераһын һаҡлау; милли башҡорт телмәр этикеты нигеҙендә ятҡан аралашыу этикет принциптарын һаҡлау; арлашыуҙы башлау һәм тамамлау, маҡтау һәм комплимент әйтеү, рәхмәт белдереү, хуплау, тынысландырыу һ.б. ҡулланыу

	формалары	
ТЕКСТ (4 сәғәт)		
Текстҡа мәғәнәүи анализ: уның композицион үҙенсәлектәре, микротема һәм абзацтар, текста һөйләмдәрҙе бәйләү саралары һәм ысулдары (4с.)	Текстҡа мәғәнәүи анализ: уның композицион үҙенсәлектәре, микротема һәм абзацтар, текста һөйләмдәрҙе бәйләү саралары һәм ысулдары. Тексты мәғәнәүи ҡайтанан эшкәртеү. Телмәр төрө булараҡ һүрәтләү. Кешенең тышҡы ҡиәфәтен һүрәтләү. Торлаҡты һүрәтләү. Тәбиғәтте һүрәтләү. Торған ерҙе һүрәтләү	Тексты төп билдәләренә (теманың булыуы, төп фекер, һөйләмдәрҙең грамматик бәйләнеше, тулылыҡ һәм аҙмы-күпме тамамланыу), композицион үҙенсәлектәре, микротема һәм абзацтарҙың һаны тап килеү күҙлегенән анализлау; тексты мәғлүмәти эшкәртеү; текст йөкмәткеһен артабан телдән һәм яҙма формала һөйләү маҡсатынан уҡылған текстың планын төҙөү; тексты ҡайтанан эшкәртеү күнекмәләрен үҙләштереү: уҡылған текстҡа план төҙөү (ябай, ҡатмарлы) артабан тексты телдән һәм яҙма формала йөкмәкеһен һөйләү маҡсаты менән; уҡылған һәм тыңланған текста төп һәм икенсел мәғлүмәтте айырып алыу; төрлө сығанаҡтарҙан, шулай уҡ лингвистик һүҙлектәрҙән һәм белешмәләрҙән мәғлүмәт алыу һәм уны уҡыу-уҡытыу эшмәкәрлегендә ҡулланыу; уҡылған һәм тыңланған текста төп һәм икенсел мәғлүмәтте айырыу; текстың йөкмәткеһен һөйләү; уҡылған һәм тыңланған текстың йөкмәткеһен таблица, схема төрөн дә һәм таблица, схеманы текст төрөндә биреү; телмәр төрҙәренең төрлө функциональ-мәғәнәүи (хикәйәләү, кешенең тышҡы ҡиәфәтен, торлаҡты, торған урынынды, тәбиғәтте, эшмәкәрлекте) текстары төҙөү

ТЕЛДЕҢ ФУНКЦИОНАЛЬ ТӨРЛӨЛӨГӨ (2 сәғәт)		
Рәсми йәки эш ҡағыҙҙары стиле. Фәнни стиль (2с)	Рәсми йәки эш ҡағыҙҙары стиле. Ғариза. Расписка. Фәнни стиль. Һүҙлек мәҡәләһе. Фәнни хәбәрҙәр	Рәсми эш ҡағыҙҙары, фәнни стилдәрҙең үҙенсәлектәрен анализлау; мәҡәлә һәм фәнни белдермә яҙыуға талаптарҙы һанап сығыу, төрлө стиль һәм жанр (ғариза, расписка, мәҡәлә, фәнни белдермә) текстарын анализлау. Тормош һәм уҡыу тәжрибәһенә таянып, телмәрҙең төрлө функциональ-мәғәнәүи төрҙәге текстарҙың (хикәйәләү, тасуирлау) текстарын төҙөү
ТЕЛ СИСТЕМАҺЫ (53 сәғәт)		
ЛЕКСИКОЛОГИЯ (4 сәғәт)		
Һүҙҙәр. Лексиканың актив һәм пассив запасы. Ҡулланыу сфераһы күҙлегенән лексика. Һүҙҙең стилистик биҙәктәре. Һүҙлектәр (4с)	Башҡорт теленең һүҙлек составы. Һүҙҙәрҙең килеп сығышы буйынса төркөмләнеүе: төп башҡорт һүҙҙәре һәм үҙләштерелгән һүҙҙәр. Башҡорт телендә дөйөм һәм тар ҡулланылышлы һүҙҙәр: диалектим, мпрофессиональ һүҙҙәр. Башҡорт теленең лексикаһы актив һәм пассив һүҙлек запасы күҙлегенән: иҫкергән һүҙҙәр(историзм һәм архаизмдар), яңы һүҙҙәр (неологизмдар). Фразеологик берәмектәр.	Һүҙҙәрҙе килеп сығышы күҙлегенән айырыу: бер һәм күп мәғәнәле һүҙҙәр, төп башҡорт һүҙҙәре һәм үҙләштерелгән һүҙҙәр, дөйөм (киң) һәм тар ҡулланылышлы һүҙҙәр, актив һәм пассив запасы ҡарауы күҙлегенән айырыу: неологизмдар, иҫкергән һүҙҙәр, историзмдар һәм архаизмдарҙы айырыу; һүҙҙәрҙе ҡулланылышы күҙлегенән айырыу: дөйөм ҡулланылышлы һүҙҙәр, диалектизмдар, профессионализм терминдары; Фразеологизмдар. Уларҙың билдәләре һәм мәғәнәһен аңлау һәм үҙ телмәреңдә урынлы ҡулланыу, стилистик биҙәлешен билдәләү, аңлатмалы һәм башҡа төрлө һүҙлектәр ҡулланыу

	Афоризмдар.	
ҺҮҘЬЯҺАЛЫШ. ОРФОГРАФИЯ (4сәғәт)		
Башҡорт телендә һүҙҙәрҙең килеп сығышының төп ысулдары. Ҡушма һәм ҡыҫҡартылған һүҙҙәрҙең яҙылышы (ҡабатлау) (4с.)	Тел ғилеме бүлеге булараҡ һүҙьяһалыш. Тел ғилеме бүлеге булараҡ һүҙьяһалыш. Һүҙьяһалыш. Һүҙ составы. Тамыр һүҙ, һүҙҙең нигеҙе (яһалма һүҙ). Ялғауҙар һәм уларҙың төрҙәре. Һүҙ яһаусы һәм үҙгәртеүсе ялғауҙар. Һүҙьяһалыш юлдары. Телдә һүҙьяһалыш ысулдары	Һүҙҙәрҙең килеп сығышының ысулын билдәләү. Төрлө юлдар менән яһалған һүҙҙәрҙе сағыштырыу өсөн ерлек билдәләү һәм сағыштырыу. Тамыр һүҙ, һүҙҙең нигеҙе (яһалма һүҙ) , төрлө ялғауҙар һүҙ составын тәшкил итеүен аңлау. Тамыр һәм нигеҙ һүҙҙәрҙе билдәләү. Ялғауҙар һәм уларҙың дөрөҫ яҙылышын ғәмәлдә дөрөҫ ҡулланыу. Һүҙ яһаусы һәм үҙгәртеүсе ялғауҙарҙы айыра белеү. Ҡушма һәм парлы һүҙҙәрҙең дөрөҫ яҙылышын үҙләштереү.

МОРФОЛОГИЯ. ОРФОГРАФИЯ (45 сәғәт)		
Исем (6 с.)	Исемдәрҙең һан менән үҙгәреше. Күплек ялғауҙарҙың дөрөҫ яҙылышы. Исемдәрҙең эйәлек заты. Исемдәрҙең хәбәрлек заты. Исемдәрҙең килеш менән үҙгәреше	Исемдәрҙең дөйөм грамматик мәғәнәһен, морфологик билдәһен һәм синтаксик функцияһын билдәләү; телмәрҙә уның ролен аңлатыу. Исемдәргә морфологик анализ яһау
Сифат (6 с.)	Сифаттарҙың исем урынына килеүе һәм һөйләмдәге роле. Сифаттарҙың яһалышы. Төп һәм шартлы сифаттар. Сифат дәрәжәләре. Сифаттарҙың дөрөҫ яҙылышы. Синоним сифаттар	Сифаттың дөйөм грамматик мәғәнәһен, морфологик билдәһен һәм синтаксик функцияһын билдәләү; телмәрҙә уның ролен аңлатыу; төп һәм шартлы сифаттарҙы айырыу. Сифаттарға морфологик анализ яһау
Һан (4 с.)	Һан тураһында төшөнсә. Ябай һәм ҡушма һандар. Һан төркөмсәләре. Һандарҙың дөрөҫ яҙылышы	Һандарҙы таныу; һандарҙың төркөмсәләрен айырыу. Телмәрҙә, ғилми текстарҙа, эшлекле телмәрҙә һандарҙың ролен һәм ҡулланыу үҙенсәлектәрен характерлау
Алмаш (4 с.)	Алмаш тураһында төшөнсә. Алмаш төркөмсәләре. Алмаштарҙың килеш менән үҙгәреше	Алмаштарҙы таныу; дөйөм грамматик мәғәнәләрен билдәләү; алмаштарҙың төркөмсәләрен айырыу; алмаштарҙы килеш менән үҙгәртә белеү; уның үҙгәртеү үҙенсәлектәрен, синтаксик функцияһын, телмәрҙәге ролен характерлау

Ҡылым (6с.)	Ҡылым төркөмсәләре: Исем ҡылым Исем ҡылымдың мәғәнәһе һәм яһалышы. Исем ҡылымдың исемгә күсеүе. Исем ҡылымдың исемгә оҡшаш яҡтары: һан, килеш, эйәлек заты менән үҙгәреүе. Исем ҡылымдың барлыҡ һәм юҡлыҡ формаһы. Исем ҡылымдың һөйләмдәге роле. Уртаҡ ҡылым Уртаҡ ҡылымдарҙың мәғәнә һәм яһалышы. Уртаҡ ҡылымдың юҡлыҡ формаһы. Сифат ҡылым Сифат ҡылымдың мәғәнәһе. Сифат ҡылымдың заман формалары: 1) үткән заман сифат ҡылым; 2) киләсәк заман сифат ҡылым; 3) хәҙерге заман сифат ҡылым. Хәл ҡылым Хәл ҡылымдың мәғәнәһе. Хәл ҡылымдың төрҙәре.	Дөйөм грамматик мәғәнәһен, морфологик билдәһен һәм синтаксик функцияһын билдәләү. Ҡылым төркөмсәләрен, йүнәлештәрен айыра белеү. Ҡылым күләмдәре, ҡылым рәүешлеген телмәрҙә ҡуллана белеү. Ҡылымдарға морфологик анализ яһау

	Ҡылым йүнәлештәре. Ҡылым күләмдәре. Ҡылым рәүешлеге.	
Рәүеш (3 с.)	Рәүеш тураһында төшөнсә. Рәүеш төркөмсәләре. Рәүештең сифат менән оҡшаш һәм айырмалы яҡтары. Рәүеш дәрәжәләре. Рәүештәрҙең яһалышы. Рәүештәрҙең дөрөҫ яҙылышы	Телмәрҙә рәүештәрҙе таныу. Дөйөм грамматик мәғәнәһен билдәләү; мәғәнәләре яғынан рәүештәрҙең төркөмсәләрен, дәрәжәләрен айыра белеү; рәүештәрҙе яһалышы яғынан үҙенсәлектәрен, синтаксик билдәһен, телмәрҙәге ролен характерлау
Ярҙамсы һүҙ төркөмдәр (2 с.)	Ярҙамсы һүҙ төркөмдәре һәм уларҙы үҙаллы һүҙ төркөмдәренән айырмалыҡтары. Ярҙамсы һүҙ төркөмдәренең функциялары	Ярҙамсы һүҙ төркөмдәренә дөйөм характеристика биреү; уларҙың үҙаллы һүҙ төркөмдәренән айырмалы яҡтарын билдәләү
Теркәүес (3 с.)	Теркәүес тураһында төшөнсә. Теркәүестәрҙең бүленеше. Теркәүестәрҙең дөрөҫ яҙылышы.	Теркәүесте ярҙамсы һүҙ төркөмө булараҡ характерлау; теркәүестәрҙең текстағы ролен, бүленешен, тиң киҫәктәр, ҡушма һөйләмдәрҙе бәйләү сараһы булараҡ аңлатыу.

Бәйләүес (3 с.)	Бәйләүес тураһында дөйөм төшөнсә. Бәйләүестәрҙең бүленеше.	Бәйләүесте ярҙамсы һүҙ төркөмө булараҡ характерлау, бәйләүестәрҙең бүленешен аңлатыу; бәйләүестәрҙең синтаксик ролен билдәләй белеү. Уларҙы исемдәр янында ҡуллана белеү.
Киҫәксә (2 с)	Киҫәксә тураһында дөйөм төшөнсә. Киҫәксәләрҙең бүленеше. Киҫәксәләрҙең дөрөҫ яҙылышы	Киҫәксәне ярҙамсы һүҙ төркөмө булараҡ характерлау; мәғәнәләренә ҡарап, киҫәксәләрҙең бүленешен аңлатыу; киҫәксәләрҙең морфологик һыҙаттарын, синтаксик функцияһын билдәләй белеү
Мөнәсәбәт һүҙҙәр (1с)	Мөнәсәбәт һүҙҙәр тураһында төшөнсә	Мөнәсәбәт һүҙҙәрҙе айырым төркөм һүҙҙәр булараҡ характерлау, уларҙың ролен билдәләү; телмәрҙә модаль һүҙҙәрҙе дөрөҫ ҡуллана белеү
Ымлыҡтар (2с)	Ымлыҡтар тураһында дөйөм төшөнсә. Ымлыҡтарҙың дөрөҫ яҙылышы	Ымлыҡтар һәм өноҡшаш һүҙҙәрҙе айырым төркөм һүҙҙәр булараҡ характерлау, ымлыҡтарҙың телмәрҙәге ролен аңлатыу
Оҡшатыу һүҙҙәре (1с)	Оҡшатыу һүҙҙәре тураһында дөйөм төшөнсә	Оҡшатыу һүҙҙәрҙең үҙенсәлектәрен һәм телмәрҙә, матур әҙәбиттә уларҙың ҡулланышын ҡыҙыҡһырлау
Уҡыусыларҙың белемдәрен тикшереү һәм үтелгәндәрҙе ҡабатлау (2 с)		Үтелгән материалдарҙы ҡабатлау, контроль эш яҙҙырыу, алынған белемдәрен коррекциялау буйынса эштәр башҡарыу

68 ч		

7 КЛАСС (68 СӘҒӘТ)

Тематик блок, тема	**Төп йөкмәтке**	**Укыусыларэшмәкәрлегенең төп төрҙәре**
ТЕЛ ТУРАҺЫНДА ДӨЙӨМ ТӨШӨНСӘ (1 сәғәт)		
Башҡорт теле – беҙҙең туған телебеҙ (1с.)	Башҡорт теле –Башҡортостан Республикаһының дәүләт теле. Башҡорт теле – беҙҙең туған телебеҙ Тел, мәҙәниәт һәм халыҡ тарихының бәйләнеше. Башҡорт теле – башҡорт халҡының милли теле, милли мәҙәниәтте сағылдырыусы форма. Тел, мәҙәниәт һәм халыҡ тарихының бәйләнеше	Үҫә барыусы ижтимағи күренеш булараҡ, тел тураһында күҙаллау. Тел, мәҙәниәт һәм халыҡ тарихы (миҫалдар килтереү) бәйләнешен аңлау
ТЕЛ ҺӘМ ТЕЛМӘР (2 сәғәт)		

Монолог һәм уның төрө (ҡабатлау). Диалог һәм уның төрө(2с.)	Төрлө төрҙәге монологтар (хикәйәләү, һүрәтләү, фекер йөрөтөү) (ҡабатлау). Диалог төрҙәре: эш-хәрәкәткә ниәтләндереү, фекер алышыу, мәғлүмәтте ҡабул итеү, мәғлүмәтте еткереү	Төрлө төрҙәге монологтар төҙөә белеү һәм уларҙы практикала ҡулланыу. Диалогтарҙа ҡатнашыу һәм төҙөә белеү. Диалог-әңгәмә барышында телмәр этикет нормаларын һаҡлау
ТЕЛМӘР МӘҘӘНИӘТЕ (5сәғәт)		
Башҡорт әҙәби теленең төп орфоэпик нормалары (ҡабатлау) (1 с.)	Башҡорт әҙәби теленең төп орфоэпик нормалары (ҡабатлау). Дөрөҫ әйтеү нормалары. Орфоэпик һүҙлектәрҙә тыйылған билдәләр. Һүҙ мәғәнәһенең маркеры булараҡ баҫым. Орфоэпик норманың әйтелеш варианттары	Орфоэпик һәм акцентологик вариант нормаларын айырыу; орфоэпик нормаларҙың әйтеү нормаларын иҫәпкә алып ҡулланыу; әйтелештең норматив варианттарынһаҡлау өсөн орфоэпик, шул иҫәптән мультимедийный һүҙлектәр ҡулланыу;яҙыуҙа дөрөҫ яҙыу һәм тыныш билдәләрҙе һаҡлау (өйрәнелгән кимәлдә)
Терминдар һәм телмәрҙең теүәллеге (1 с.)	Терминдар һәм телмәр теүәллеге. Ғилми һәм публицистик телмәр стилендә терминдарҙың ҡулланыу нормалары. Публицистикала терминдарҙы ҡулланыу үҙенсәлектәре. Терминдарҙы ҡулланыуға бәйле типик телмәр хаталары	Публицистик стилдең үҙенсәлектәрен характерлау (шул иҫәптән ҡулланыу, функцияһы), публицистик стилдә тел-һүрәтләү сараларының ҡулланыуы, публицистик стиль текстарының төҙөлөү нормаларын, жанр (интервью, репортаж, ҡыҫка мәкәләләр) үҙенсәлектәрен ҡылыҡһырлау; терминдарҙы (өйрәнелгән кимәлдә) ҡулланыуҙа ебәргән типик хаталарҙы анализлау

Хәҙерге башҡорт теленең төп грамматик нормалары (ҡабатлау) (2 с.)	Хәҙерге башҡорт теленең төп грамматик нормалары (ҡабатлау). Хәҙерге башҡорт теленең төп грамматик нормалары. Һүҙлектәрҙә һәм белешмәләрҙә грамматик нормаларҙың варианттарын сағылдырыу. Телмәрҙә типик грамматик хаталар. Башҡорт телендә ярашыу һәм башҡарылыу осраҡтарындағы ауырлыҡтар. Хәбәр менән эйәнең яраҡлашыуҙа типик грамматик хаталар. Яраҡлашыу һәм башҡарылыуҙа типик грамматик хаталар. Хәҙерге грамматик һүҙлек һәм белешмәләрҙә грамматик нормаларҙың варианттарын сағылдырыу. Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең төп стилистик нормалары. Телмәрҙә типик синтаксик хаталар. Ҡушма һөйләмдәр, инеш һүҙҙәр һәм инеш һөйләмдәр менән, айырымланған киҫәктәр һәм тура телмәрле һөйләмдәр төҙөүҙә типик хаталар	Типик грамматик (өйрәнелгән кимәлдә) хаталарҙы анализлау; һүҙҙәрҙе хәҙерге грамматик һәм стилистик варианттарын иҫәпкә алып ҡулланыу;үҙеңдең һәм башҡа кешенең телмәрен хәҙерге башҡорт әҙәби теленең грамматик нормаларын иҫәпкә алып анализлау һәм баһалау. Һүҙбәйләнеш, бер составлы, ике составлы, иң киҫәкле һөйләмдәр, өндәш һүҙле, инеш һүҙ һәм инеш һөйләмле, айырымланған эйәрсән киҫәктәр, тура һәм ситләтелгән һөйләмдәрҙе төҙөүҙең төп нормаларын аңлау

Телмәр этикеты (1 с.)	Аралашыуҙа башҡорт этикет телмәр манераһы. Тупаҫ һүҙҙәр, фразаларҙа ҡулланыуҙы тыйыу. Аралашыуҙа ҡәтғилекте ҡулланмау. Һүҙһеҙ аралашыу этикеты. Һүрәтләү жестарын ҡулланыу этикеты	Милли башҡорт телмәр этикеты (тупаҫ һүҙҙәрҙе, аңлатма, фразаларҙы ҡулланыуҙы тыйыу; һөйләшеүҙә ҡәтғилекте ҡулланмаҫҡа өйрәнеү. Аралашыуҙа һүҙһеҙ, жестар менән ҡулланыу этикеты принциптарын үҙләштереү
ТЕКСТ (3 сәғәт)		
Тексың төп үҙенсәлектәре. Тексты мәғлүмәти эшкәртеү. Тексҡа мәғәнәүи анализ. (3с)	Текст - телмәр әҫәре кеүек Текстың төп билдәләре (дөйөмләштереү). Тексты мәғлүмәти эшкәртеү: текст планы (ябай, ҡатмарлы (ҡабатлау); атама, һорау, тезислы); текстың төп һәм икенсел мәғлүмәте. Текста һөйләмдәрҙең бәйләнеш ысулдары һәм саралары (дөйөмләштереү). Текста тел һүрәтләү саралары: фонетик, һүҙъяһалыш, лексик (дөйөмләштереү)	Текстың төп билдәләрен таныу; тексты уның тулылығы, бәйләнешле булыуы, тамаланыу, композицион үҙенсәлектәре уның төп билдәләренә тап килеү күҙлегенән сығып анализлау; уның структураһын, абзацтың бәйләнешен, текстағы тасуирлылыҡтың: фонетик, һүҙъяһалыш, лексик тел сараларын асыу. Тексты мәғлүмәти эшкәртә белеү
ТЕЛДЕҢ ФУНКЦИОНАЛЬ ТӨРЛӨЛӨГӨ (2 сәғәт)		
Публицистик стиль (1с.)	Публицистик стиль: ҡулланыу сфераһы (күмәкләп аралашыу), төп бурыс (теге йәки был ысынбарлыҡтағы проблемаларға билдәле мөнәсәбәт	Публицистик стилдең үҙенсәлектәрен характерлау (шул иҫәптән ҡулланыу, функцияһы), публицистик стилдә тел-һүрәтләү сараларының ҡулланыуы, публицистик стиль текстарының төҙөлөү нормаларын, жанр (интервью,

	булдырыу маҡсатынан уҡыусыларға һәм тыңлаусыларға тәьҫир итеү), стиль һыҙаттары (логик бәйләнешлелекте һәм образлылыҡты, эмоционалелек, баһалаусанлыҡ), характерлы тел һүрәтләү саралары (лексик, морфологик, синтаксик). Публицистик стилдең төп жанрҙары (сығыш, мәҡәлә, интервью, очерк, репортаж)	репортаж, ҡыҫҡа мәҡәләләр) үҙенсәлектәрен ҡылыҡһырлау; репортаж, ҡыҫҡа мәҡәләләр, интервью; эшлекле ҡағыҙҙар (күрһәтмә) жанрында публицистик стиль текстары төҙөү; публицистик стиль текстарын төҙөү нормаларын үҙләштереү
Рәсми эш ҡағыҙҙары стиле (1с.)	Рәсми эш ҡағыҙҙары (ҡабатлау): ҡулланыу сфераһы (административ-хоҡуҡи, эш башҡарыу сфераһында), төп бурыс (теүәл мәғлүмәтте хәбәр итеү), стиль һыҙаттары (абстрактлылыҡ, теүәлелек, ҡыҫҡалыҡ, шаблонлыҡ), характерлы тел һүрәтләү саралары. Рәсми эш ҡағыҙҙары стиле жанры булараҡ инструкция. Инструкция тексының структураһы һәм йөкмәткеһенең үҙенсәлектәре. Инструкция текстарының уҡыу-уҡытыу маҡсатында ҡулланыу	Рәсми эш ҡағыҙҙары стилен (шул иҫәптән ҡулланыу, функция, тел үҙенсәлектәре), күрһәтмәнең (инструкция) жанр үҙенсәлектәрен характерлау; инструкция тексын уның йөкмәтке һәм структураһы талаптарға нигеҙләнеп моделен әҙерләү
ТЕЛ СИСТЕМАҺЫ (55 сәғәт)		
СИНТАКСИС. ПУНКТУАЦИЯ (4 сәғәт)		

Синтаксис һәм пунктуация (4с.)	Лингвистиканың бүлеге булараҡ синтаксис. Синтаксистың берәмеге булараҡ һүҙбәйләнеш һәм һөйләм. Пунктуация. Тыныш билдәләренең функцияһы	Синтаксистың берәмеге булараҡ һүҙбәйләнештәр һәм һөйләмдәрҙе таныу. Тыныш билдәләренең функцияларын айырыу. Һүҙбәйләнештәргә синтаксик анализ, һөйләмдәргә синтаксик һәм пунктуацион анализ үткәреү. Телдең төрлө анализ төрҙәрендә һәм телмәр практикаһында синтаксис һәм пунктуацион белемеңде ҡулланыу.
ҺҮҘБӘЙЛӘНЕШ (4 сәғәт)		
Һүҙбәйләнеш һәм уның билдәләре (4с.)	Һүҙбәйләнештең яһалыу юлдары. Эйәртеүле бәйләнештең төрҙәре (ярашыу, башҡарылыу, йәнәшәлек, һөйкәлеү). Һүҙбәйләнеш һәм ҡушма һүҙ. Нығынған һүҙбәйләнештәр	Баш һүҙҙең морфологик билдәләре буйынса һүҙбәйләнеште таныу; һүҙбәйләнештә эйәртеүле бәйләнештең төрҙәрен таныу: ярашыу, башҡарылыу, йәнәшәлек, һөйкәлеү; һүҙбәйләнештәр менән ҡушма һүҙҙәр араһындағы айырмаларҙы таныу. Нығынған һүҙбәйләнештәрҙе характерлау
ҺӨЙЛӘМ (47 сәғәт)		
Һөйләм һәм уның төп билдәләре. Һөйләм төрҙәре. (5 с.)	Һөйләмдең төп билдәләре: мәғәнәүи һәм интонацион тамамланыу, грамматик формалашып етеү. Әйтелеү маҡсаты буйынса һөйләм төрҙәре (ҡабатлау). Грамматик нигеҙҙәренең иҫәбе буйынса һөйләм төрҙәре (ябай, ҡушма).	Һөйләмдең төп билдәләрен, телдән һәм яҙма телмәрҙә һөйләмде бизәү сараларының төп билдәләрен характерлау; тыныш билдәләренең функцияһын айырыу Әйтелеү маҡсаты яғынан һөйләм төрҙәрен таныу. Һөйләмдәрҙең баш ҡиҫәктәрен ҡарап, тулы һәм кәм һөйләмдәрҙы таныу. Кәм һөйләмдәрҙең телмәрҙә ҡулланышын анализлау һәм кәм һөйләмдәрҙә интонация үҙенсәлектәрен асыҡлау

	Тулы һәм кәм һөйләмдәр. Кәм һөйләмдәрҙең диалогик телмәрҙә ҡулланыуы	
Ябай һөйләм (5 с)	Ябай һөйләм. Һөйләмдең баш киҫәктәре. Эйә менән хәбәр араһында һыҙыҡ Ябай һөйләмдең синтаксик структураһы. Эйәне сағылдырыусы морфологик ысулдар. Хәбәр төрҙәре: ябай һәм ҡушма хәбәрҙәр. Эйә менән хәбәрҙең ярашыу үҙенсәлектәре. Эйә менән хәбәр араһында һыҙыҡ.	Һөйләмдең баш киҫәктәрен таныу. Эйә менән хәбәр араһында һыҙыҡ булған осраҡтарҙы дөрөҫ билдәләү һәм яҙма телмәрҙә дөрөҫ ҡуйыу
Һөйләмдең эйәрсән киҫәктәре (6 с)	Аныҡлаусы. Тиң һәм тиң булмаған аныҡлаусылар. Өҫтәлмәлек. Тултырыусы. Тура һәм ситләтелгән тултырыусы. Хәлдәр. Рәүеш хәлдәре. Күләм-дәрәжә хәлдәре. Ваҡыт хәлдәре. Урын хәлдәре. Шарт хәлдәре. Сәбәп хәлдәре. Маҡсат хәлдәре. Кире хәлдәр. Һөйләмдә һөйләм киҫәктәренең	Һөйләмдә эйәрсән киҫәктәрҙең (тиң һәм тиң булмаған аныҡлаусылар, өҫтәлмәлек - аныҡлаусының бер төрө булараҡ, тура һәм ситләтелгән тултырыусылар, хәлдәрҙең төрҙәре) төрҙәрен айырыу

	урынлашыу тәртибе	
Бер составлы һөйләмдәр (6с)	Ике һәм бер составлы һөйләмдәр араһында грамматик айырмалылыҡ Бер составлы һөйләмдәр, уларҙың грамматик билдәләре. Бер составлы һөйләм төрҙәре. Билдәле эйәле һөйләм. Билдәһеҙ эйәле һөйләм. Эйәһеҙ һөйләм. Атама һөйләм. Тулы һәм кәм һөйләмдәр. Тиң киҫәкле һөйләмдәр. Тиң киҫәктәр эргәһендә тыныш билдәләре. Тиң киҫәкле эргәһендә дөйөмләштереүсе һүҙҙәр. Эйәрсән киҫәктәрҙең иҫәбе буйынса һөйләм төрҙәре (тарҡау һәм йыйнаҡ һөйләмдәр)	Ике һәм бер составлы һөйләмдәрҙе һәм уларҙың грамматик билдәләрен айыра белеү Бер составлы һөйләмдәр, уларҙың грамматик билдәләрен таныу. Бер составлы һөйләмдәрҙең төрҙәрен таныу. Бер составлы һөйләмдәрҙе ике составлы кәм һөйләмдәрҙең грамматик билдәләренән айырмалы яҡтарын характерлау
Тиң киҫәкле һөйләмдәр. Тиң киҫәктәр эргәһендә дөйөмләштереүсе	Тиң киҫәкле һөйләмдәруларҙың билдәләре, бәйләнеү саралары. Тиң киҫәктәр эргәһендә тыныш билдәләре. Тиң киҫәктәр эргәһендә	Тиң киҫәкле һөйләмдәруларҙың билдәләре, бәйләнеү сараларын характерлау. Тиң киҫәкле һөйләмдәрҙең моделен әҙерләү. Тиң киҫәкле һөйләмдәрҙең дөйөмләштереүсе һүҙҙәрен табыу Төрлө төрҙәге тиң киҫәктәрҙең телмәрҙә ҡулланыу үҙенсәлектәрен асыҡлау һәм

һүҙҙәр (6с)	дөйөмләштереүсе һүҙҙәр	аңлау.
Өндәш һүҙ. Инеш һүҙ һәм инеш һөйләмдәр (6с)		Өндәш һүҙҙәр һәм улар эргәһендә тыныш билдәләрҙе дөрөҫ ҡуйыу. Инеш һүҙ һәм инеш һөйләмдәрҙе характерлау. Улар эргәһендә тыныш билдәләрҙе дөрөҫ ҡуйыу. Инеш һүҙҙәр һәм инеш һөйләмдәр, өндәш һүҙҙәр, айырымланған эйәрсән киҫәктәр менән һөйләм төҙөү нормаларын ҡулланыу
Һөйләмдең айырымланған эйәрсән киҫәктәре (8с)	Айырымланыу тураһында төшөнсә. Өҫтәлмәлектәрҙең айырымланыуы. Аныҡлаусыларҙың айырымланыуы. Хәл әйтеме һәм уларҙың үҙенсәлектәре. Хәл әйтемдәренең айырымланыуы	Айырымланған эйәрсән киҫәкле һөйләмдәрҙе төҙөй белеү һәм уларҙы телмәрҙә дөрөҫ ҡулланыу. Йәнле һөйләү телмәрендә һөйләмдең айырымланған эйәрсән киҫәктәрен интонация менән сағылдырыу, яҙма телмәрҙә тыныш билдәләрен дөрөҫ ҡуйыу
Тура һәм ситләтелгән телмәр (3 с)	Тура һәм ситләтелгән телмәр. Тура телмәрле һөйләмдәр. Уларҙа тыныш билдәләре. Цитата. Уның эргәһендә тыныш билдәләре. Диалог	Тура телмәрле һәм диалогтарҙы, текстарҙа тура телмәрле һәм диалогтарҙы дөрөҫ интонация менән уҡыу. Һөйләү телмәрендә һәм яҙғанда цитаталар һәм эпиграф ҡуллана белеү
Уҡыусыларҙың белемдәрен тикшереү һәм үтелгәндәрҙе ҡабатлау (2 с)		Үтелгән материалдарҙы ҡабатлау, контроль эш яҙҙырыу, алынған белемдәрен коррекциялау буйынса эштәр башҡарыу

68 сәғәт		

8 КЛАСС (68 сәғәт)

Тематик блок, тема	Төп йөкмәтке	Уҡыусыларэшмәкәрлегенең төп төрҙәре
ТЕЛ ТУРАҺЫНДА ДӨЙӨМ ТӨШӨНСӘ (1 сәғәт)		
Төрки телдәренең береһе булараҡ башҡорт теле (1с)	Төрки телдәренең береһе булараҡ башҡорт теле	Башҡорт теленең башҡа ҡәрҙәш телдәр арһындағы урынын, үҙенсәлектәрен төшөнөү һәм уның ижтимағи вазифаларын аңлау
ТЕЛ ҺӘМ ТЕЛМӘР (2 сәғәт)		
Һөйләү һәм яҙма телмәр, монологик һәм диалогик, полилог (ҡабатлау). Телмәр эшмәкәрлегенең төрҙәре: һөйләү, яҙыу, уҡыу, аудирование (ҡабатлау). Аудирование төрҙәре: һайланмалы, танышыу, ентекле. Уҡыу төрҙәре: өйрәнеү, танышыу, ҡарау, эҙләнеү (2с)	Һөйләү һәм яҙма телмәр, монологик һәм диалогик, полилог (ҡабатлау). Телмәр эшмәкәрлегенең төрҙәре: һөйләү, яҙыу, аудирование (тыңлау), уҡыу (ҡабатлау). Тормош һәм уҡыу тәжрибәһенә таянып, иллюстрация, фотография, сюжетлы картиналарҙы ҡулланып, тема һәм аралашыу шарттарына ҡарап, төрлө коммуникатив йүнәлештә һөйләү һәм яҙма хәбәрҙәр булдырыу	Маҡсат һәм аралашыу ситуацияһына ярашлы көнүҙәк социаль-мәҙәни, әхлаҡи-этик, көнкүреш, уҡыу темаһына телдән һәм яҙма монологик һәм диалогик телмәр төҙөә белеү. Төрлө функциональ-мәғәнәүи төрҙәге телмәр һәм уларҙың комбинацияһын ҡулланып, төрлө коммуникатив йүнәлешле яҙма телмәр төҙөү
ТЕЛМӘР МӘҘӘНИӘТЕ (6 сәғәт)		

Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең төп орфоэпик нормалары (ҡабатлау) (1 с.)	Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең төп орфоэпик нормалары (ҡабатлау). Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең төп грамматик нормалары (ҡабатлау). Отражение вариантов грамматической нормы в словарях и справочниках. Грамматик нормаларҙы һүҙлек һәм белешмәләрҙә сағылдырыу. Телмәрҙә типик грамматик хаталар	Орфоэпик һәм акцентологик норма варианттарын айырыу; хәҙерге орфоэпик нормаларҙың әйтелеш һәм стилистик варианттарын иҫәпкә алып, һүҙҙәрҙе ҡулланыу; хәҙерге башҡорт теленең әйтелеш һәм баҫым (өйрәнелгән кимәлдә) өлкәһендәге актив процестар тураһында күҙҙаллау; үҙендең һәм башҡа кешенең телмәрен орфоэпик һәм акцентологик норма варианттары нормалары күҙлегенән сығып анализлау; телмәрҙе хәҙерге әҙәби телдең төп нормаларын иҫәпкә алып төҙәтеү; хәҙерге әҙәби телдең орфоэпик һәм акцентологик норма варианттары тап килеүенән сығып, телмәрҙе төҙәтеү
Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең төп лексик нормалары (ҡабатлау). Телмәрҙә терминдар һәм теүәллек. Терминдарҙы ҡулланыу менән бәйле типик телмәр хаталары (ҡабатлау) (2 с.)	Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең төп лексик нормалары (ҡабатлау). Терминдар һәм телмәр теүәллеге. Терминдарҙы фәнни һәм публицистик стилдә ҡулланыу. Терминдарҙы ҡулланыуҙа типик телмәр хаталары	Һүҙҙәрҙе уларҙың лексик мәғәнәләренә һәм лексик бәйләнеш нормаларына яраҡлы ҡулланыу; синоним, антоним, омоним, паронимдарҙы ҡулланыу нормаларын һаҡлау; объяснять особенности фәнни стиль текстарында, публицистик һәм әҙәби текстарҙа (өйрәнелгән кимәлдә) терминдарҙы әҙәпле ҡулланыу; терминдарҙы (өйрәнелгән кимәлдә) ҡулланыуға бәйле типик телмәр хаталарын анализлау; фәнни һәм публицистик стилдә терминдарҙы әҙәпле ҡулланыу; үҙендең һәм башҡа кешеләрҙең телмәрен хәҙерге әҙәби тел нормалары күҙлегенән сығып анализлау һәм баһалау; хәҙерге әҙәби тел нормаларына яраҡлы телмәрҙе төҙәтеү; һүҙҙең лексик мәғәнәһен һәм уларҙың ҡулланыу үҙенсәлектәрен аңлатыу өсөн аңлатмалы һүҙлектәр, шул иҫәптән мультимедийныйҙарҙы ҡулланыу; орфографик һүҙлектәр пунктуация буйынса белешмәләр ҡулланыу; яҙыуҙа орфография һәм пунктуация буйынса ҡағиҙәләр ҡулланыу
Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең төп лексик нормалары (ҡабатлау). Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең төп грамматик нормалар. Телмәрҙә типик	Башҡорт телендә теҙмә һәм эйәртеүле бәйләнештәрҙәге ауыр осраҡтар. Эйә менән хәбәрҙең грамматик бәйләнеү юлдары. Һүҙлек һәм белешмәләрҙә грамматик нормаларҙың сағылдырышы. Хәҙерге башҡорт әҙәби телендә төп синтаксик нормалар. Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең төп синтаксик нормалары (ҡабатлау). Телмәрҙә типик синтаксик	Башҡорт телендә теҙмә һәм эйәртеүле бәйләнештәрҙәге ауыр осраҡтарҙы анализлау. Эйә менән хәбәрҙең грамматик бәйләнеү юлдарын анализлау. Синтаксик грамматик хаталарҙы төҙәтеү маҡсатынан һөйләмдәрҙе редакторлау. Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең синтаксик нормаларын һаҡлау. Телмәрҙә эйәртеүле, теҙмә, теркәүесheҙ теҙмә ҡушма һөйләмдәрҙе ҡулланыу үҙенсәлектәрен аңлау. Теҙмә ҡушма һөйләмдәрҙе төҙөүҙең төп нормаларын аңлау, пунктуация буйынса орфографик һүҙлектәр һәм белешмәләр ҡулланыу; орфография һәм пунктуация ҡағиҙәләрен яҙыуҙа ҡулланыу

синтаксик хаталар. Ҡушма, эйәртеүле, теҙмә, теркәүесһеҙ теҙмә ҡушма һөйләмдәрҙе төҙөүҙә типик хаталар (2 с.)	хаталар. Ҡушма, эйәртеүле, теҙмә, теркәүесһеҙ теҙмә ҡушма һөйләмдәрҙе төҙөүҙә типик хаталар	
Особенности современного речевого этикетахәҙерге телмәр этикетының үҙенсәлектәре (1с.)	Хәҙерге телмәр этикетының үҙенсәлектәре. Аралашыуҙа башҡорт телмәр этикеты. Телмәр этикетында актив процестар. Сәләмләү һәм хушлашыуҙың яңы варианттары, яңғыҙлыҡ исемдәрҙе ҡулланыу; уларҙы баһалау. Телмәр агрессияһы. Аралашыуҙа телмәр агрессияһына ҡаршы торорлоҡ телмәр тактикаһы этикеты. Телмәр формулаларының синонимлығы	Телмәр этикетындағы актив процестарҙы характерлау һәм баһалау; Характеризовать и оценивать активные процессы в речевом этикете; телмәр этикетында (өйрәнелгән кимәлдә) актив процестарҙы характерлау һәм баһалау; телмәр агрессияһына ҡаршы торорға ярҙам итеүсе алымдарҙы ҡулланыу; үҙеңдең телмәреңде хәҙерге башҡорт телмәр этикетына тап килерлек итеп төҙәтмәләр индереү
ТЕКСТ (2 сәғәт)		
Текст һәм уның билдәләре. Телмәрҙең функциональ-мәғәнәүи тибы. Тексты мәғәнәүи ҡайтанан эшкәртеү (2с)	Текст һәм уның төп билдәләре (ҡабатлау). Телмәр төрҙәренең фукциональ-мәғәнәүи үҙенсәлектәре (һүрәтләү, хәбәр итеү, фекерләү) (ҡабатлау). Тексты мәғәнәүи эшкәртеү: төрлө сығанаҡтарҙан мәғлүмәт алыу; лингвистик һүҙлектәр ҡулланыу; тезистар, конспекттар	Тексттың төп билдәләрен белеү. Тексты мәғәнәүи өлөштәргә бүлеү, тексты мәғлүмәти эшкәртеүҙе тормошҡа ашырыу, уның йөкмәткеһен план формаһында (ябай, ҡатмарлы, тезис), конспект, аннотация, таблица һ.б.биреү

ТЕЛДЕҢ ФНКЦИОНАЛЬ ТӨРЛӨЛӨГӨ (2 сәғәт)		
Телдең функциональ төрлөлөгө. Рәсми эш ҡағыҙҙары һәм фәнни стиль (2с.)	Рәсми эш ҡағыҙҙары стиле. Уларҙы ҡулланыу өлкәһе, функциялары, тел үҙенсәлектәре. Рәсми эш ҡағыҙҙары стиле жанрҙары (ғариза, аңлатмалы яҙыу, автобиография, характеристика). Фәнни стиль. Уларҙы ҡулланыу өлкәһе, функциялары, тел үҙенсәлектәре. Фәнни стиль жанрҙары (реферат, фәнни темаға доклад). Текста телдең төрлө функциональ төрҙәренең бәйләнеше, текста һөйләмдәрҙең бәйләнеү саралары	Һөйләү характерындағы текстарҙың, фәнни, публицистик, рәсми эш ҡағыҙҙары, матур әҙәбиәт теленең текстарын айырыу. Тексты телдең билдәле функциональ төрөнә ҡарағанын билдәләү. Фәнни стилдәге (реферат, фәнни темаға доклад) Уларҙың йөкмәтке һәм структура талаптарына нигеҙләнеп, текстар төҙөү. Рәсми эш ҡағыҙҙары (ғариза, аңлатмалы яҙыу, автобиография, характеристика) текстары төҙөү
ТЕЛ СИСТЕМАҺЫ		
СИНТАКСИС. ПУНКТУАЦИЯ (55 сәғәт)		

Ҡушма һөйләм (ҡабатлау) (2 с)	Ҡушма һөйләм тураһында төшөнсә (ҡабатлау). Ҡушма һөйләмдәрҙе төрҙәре буйынса классификациялау. Ҡушма һөйләм өлөштәренең мәғәнәүи, структур һәм интонацион берҙәмлеге. Пунктуация. Тыныш билдәләренең функцияһы	Ҡушма һөйләмдең төҙөлөшөн өйрәнеү. Ҡушма һөйләм составындағы һөйләмдәр араһындағы мәғәнәүи мөнәсәбәтте аңлау
Теҙмә ҡушма һөйләм (18с.)	Теҙмә ҡушма һөйләм тураһында аңлатма, уның төҙөлөшө. Теҙмә ҡушма һөйләмдәрҙең төрҙәре. Теркәүесһеҙ теҙмә ҡушма һөйләм. Теркәүесһеҙ теҙмә ҡушма һөйләмдәрҙә тыныш билдәләренең ҡуйылышы.	Теҙмә һәм эйәртеүле ҡушма һөйләмдәргә хас үҙенсәлектәрҙе билдәләү. Теҙмә һәм эйәртеүле ҡушма һөйләмдәрҙе текста ҡулланыу үҙенсәлектәрен күҙәтеү, уларҙы телмәрҙә ҡуллана белеү
	Теркәүесһеҙ теҙмә ҡушма һөйләм. Теркәүесһеҙ теҙмә ҡушма һөйләмдәрҙә тыныш билдәләренең ҡуйылышы Теркәүесле теҙмә ҡушма һөйләмдәрҙә ҡулланылған теркәүестәр: йыйыу, ҡаршы ҡуйыу,	Теҙмә ҡушма һөйләмдәрҙең өлөштәре араһында мәғәнәүи мөнәсәбәтте аңлау, уларҙы сағылдырыусы сараларҙы билдәләү, теҙмә ҡушма һөйләмдәрҙең схемаһын төҙөү. Теркәүесһеҙ теҙмә ҡушма һөйләмдәрҙең компонеттары араһындағы мәғәнәүи бәйләнештәрҙе билдәләү һәм уларҙы интонация ярҙамында сағылдырыу. Синтаксик анализ үткәреү. Теркәүесһеҙ теҙмә ҡушма һөйләмдәрҙең компонеттары араһындағы мәғәнәүи бәйләнештәрҙе тыныш билдәләре ярҙамында сағылдырыу, уларҙың ҡуйылышын өйрәнеү

	бүлеү-ҡабатлау, һығымта яһау, аныҡлау теркәүестәре һәм мөнәсәбәт һүҙҙәр. Теркәүесле теҙмә ҡушма һөйләмдәрҙең компоненттары араһында мәғәнәүи мөнәсәбәттәрҙең пунктуацион юлдар менән сағылдырышы	Теркәүестәр һәм мөнәсәбәт һүҙҙәр ҡулланылған теҙмә ҡушма һөйләмдәрҙе таныу, уларҙың схемаһын төҙөү. Төрлө төрҙәге теркәүестәр һәм мөнәсәбәт һүҙҙәр ҡулланылған теҙмә ҡушма һөйләмдәр төҙөргә өйрәнеү һәм телмәрҙә ҡулланыу. Синтаксик анализ эшләргә өйрәтеү. Теркәүесле теҙмә ҡушма һөйләмдәрҙә тыныш билдәләрен дөрөҫ ҡуйыу. Матур әҙәбиәт текстарында теркәүесле теҙмә ҡушма һөйләмдәрҙең ҡулланыу юлдарын күҙәтеү
Эйәртеүле ҡушма һөйләмдәр (12с.)	Эйәртеүле ҡушма һөйләм, унның төҙөлөшө. Баш һөйләм менән эйәрсән һөйләм. Эйәрсен һөйләмдең баш һөйләмгә бәйләнеү саралары һәм уларҙа тыныш билдәләре. Эйәрсән һөйләм төрҙәре тураһында дөйөм төшөнсә. Эйәрсән һөйләмдең баш һөйләмгә бәйләнеү саралары һәм уларҙа тыныш билдәләре. Эйәрсән һөйләм төрҙәре: эйә, хәбәр, аныҡлаусы, тултырыусы, ваҡыт, урын, сәбәп, маҡсат, рәүеш, күләм-дәрәжә, сағыштырыу, шарт , кире	Эйәртеүле ҡушма һөйләмдең баш һәм эйәрсән һөйләмдәрен айыра белеү. Эйәртеүле ҡушма һөйләм өлөштәре араһында мәғәнәүи бәйләнеште аңлау. Эйәртеүле ҡушма һөйләмдә эйәрсен һөйләмде баш һөйләмгә бәйләүсе сараларҙы билдәләү һәм эйәрсән һөйләм менән баш һөйләм араһында тыныш билдәләрен дөрөҫ ҡуйыу. Эйәртеүле ҡушма һөйләмдә эйәрсән һөйләмдәрҙе таныу һәм уларҙың үҙенсәлектәрен характерлау
Күп эйәрсәнле ҡушма һөйләмдәр (10с.)	Күп эйәрсәнле ҡушма һөйләмдәр. Күп эйәрсәнле ҡушма һөйләмдәрҙә тыныш билдәләренең ҡуйылышы	Күп эйәрсәнле ҡушма һөйләмдәрҙең төп үҙенсәлектәрен, эйәртеүле ҡушма һөйләмдәрҙән айырмаһын төшөнөү. Күп эйәрсәнле ҡушма һөйләмдәрҙә тыныш билдәләрен дөрөҫ ҡуя белеү
Ҡатнаш ҡушма	Ҡатнаш ҡушма һөйләмдәр. Ҡатнаш	Ҡатнаш ҡушма һөйләмдәрҙе айыра белеү һәм уларҙың үҙенсәлектәрен белеү.

һөйләмдәр. Теҙемдәр (9с.)	ҡушма һөйләмдәрҙә тыныш билдәләренең ҡуйылышы. Теҙемдәр (периодтар). Теҙемдәрҙең үҙенсәлектәре.	Ҡатнаш ҡушма һөйләмдәрҙә тыныш билдәләрен дөрөҫ ҡуйыу. Теҙемдәрҙең үҙенсәлектәрен, уларҙы айырыра белеү
Тыныш билдәләре (2с.)	Һөйләм аҙағында тыныш билдәләре (нөктә, һорау, өндәү). Теркәүесеҙ теҙмә ҡушма һөйләмдәрҙә, ҡатмарлы синтаксик конструкцияларҙа нөктәле өтөр, һыҙыҡ, ике нөктә ҡуйылыу осраҡтары	Һөйләм аҙағында тыныш билдәләрен ҡуйылыу осраҡтарын белеү. Өтөр, нөктәле өтөр, һыҙыҡ, ике нөктә Ҡуйылыу осрағының ҡағиҙәләрен белеү һәм практикала ҡулланыу
Уҡыусыларҙың белемдәрен тикшереү һәм үтелгәндәрҙе ҡабатлау (2 с.)	Ҡатмарлы синтаксик конструкциялар буйынса үтелгәндәрҙе ҡабатлау	Булған белемдәрҙе ҡабатлау, системалаштырыу, маҡсаттар билдәләү, уҡыу эшмәкәрлегенә мотивация булдырыу, ҡатмарлы синтаксик конструкциялар төҙөй белеү, уларҙың үҙенсәлектәрен асыҡлау
68 ч		

9 КЛАСС (68 сәғәт)

Тематик блок, тема	Төп йөкмәтке	Уҡыусыларэшмәкәрлегенең төп төрҙәре
ТЕЛ ТУРАҺЫНДА ДӨЙӨМ ТӨШӨНСӘ (2 сәғәт)		

Тел –үҫә барыусы ижтимағи күренеш (1 с.)	Тел –үҫә барыусы ижтимағи күренеш. Хәҙерге йәмғиәттә башҡорт теле	Тел фәнен ни өсөн мотлаҡ өйрәнергә кәрәклекте төшөнөү; телдең үҫеүе тураһында, телдең эске һәм тышҡы функцияларын аңлау һәм ул турала һөйләй белеү
Әҙәби тел һәм диалект (1с.)	Әҙәби тел һәм диалект. Башҡорт теленең диалекттары. Башҡорт әҙәби теле һәм уның үҫеше. Ике теллелек	Әҙәби тел һәм диалекттар араһындағы айырмалыҡты билдәләү һәм характерлау. Диалект һәм әҙәби телдә әйберҙәрҙе, һәм тирә яҡтағы күренештәрҙе диалект һәм әҙәби тел менән сағыштырыу, матур әҙәби әҫәрҙәрҙә диалект һүҙҙәрҙең ҡулланыуын аңлатыу
ТЕЛ ҺӘМ ТЕЛМӘР (2 сәғәт)		
Телдән һәм яҙма телмәр. Диалог һәм монолог Телмәр эшмәкәрлегенең төрҙәре: уҡыу, тыңлау, һөйләү, яҙыу (2с.)	Телдән һәм яҙма телмәр. Монолог һәм диалог, уларҙың төрҙәре Диалог һәм монолог. Монологтың төрҙәре (хикәйәләү, һүрәтләү, фекер йөрөтөү, төрлө төрҙәге монологтың берләшеүе) һәм төрлө харктерҙағы диалогтар (этикет, диалог-һорашыу, диалог-фекер алышыу һ.б.; төрлө төрҙәге диалогтың берләшеүе) Телмәр эшмәкәрлегенең төрҙәре: уҡыу, тыңлау, һөйләү, яҙыу. Телмәр эшмәкәрлегенең һәр төрөнөң төп үҙенсәлектәре. Текстағы төп һәм өҫтәлмә мәғлүмәтте уҡып һәм ишетеп ҡабул итеү	һөйләү һәм яҙма телмәрҙең төп үҙенсәлектәрен, коммуникатив уңышһыҙлыҡтарҙың төп сәбәбен һәм уларҙы хәл итеү юлдарын үҙләштереү. Монологтарҙың төрлө төрҙәрен (хикәйәләү, һүрәтләү, фекер йөрөтөү, төрлө төрҙәге монологтың берләшеүе) һәм төрлө характерҙағы диалогтарҙы (этикет, диалог-һорашыу, диалог-фекер алышыу һ.б.; төрлө төрҙәге диалогтың берләшеүе) үҙләштереү. Телмәр эшмәкәрлегенең төп төрҙәре һәм уларҙың үҙенсәлектәре тураһында күҙаллау. Текстағы төп һәм өҫтәлмә мәғлүмәтте адекват аңлау
ТЕЛМӘР ЭТИКЕТЫ (5 сәғәт)		

Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең төп орфоэпик нормалары (ҡабатлау). Әйтелештә һәм баҫымда актив процестар (1с.)	Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең төп орфоэпик нормалары (ҡабатлау). Әйтелештә һәм баҫымда актив процестар. Хәҙерге орфоэпик һүҙлектәрҙә әйтелеш варианттарының сағылышы	Әйтелеш һәм баҫым өлкәһендә актив процестарҙы аңлау һәм характерлау; хәҙерге орфоэпик һүҙлектәрҙә әйтелеш нормаларын сағылдырыу ысулдары; үҙаллы һүҙ төркөмдәрендә (өйрәнелгән кимәлдә) айырым грамматик нормаларҙа әйтелеш һәм баҫым нормаларын һаҡлау; орфоэпик һәм акцентологик нормалар варианттарын айырыу; хәҙерге орфоэпик нормаларҙы иҫәпкә алып, һүҙҙәрҙең әйтелеш нормаларын ҡулланыу; орфоэпик норманың стилистик нормаларын иҫәпкә алып, һүҙҙәрҙе ҡулланыу; һүҙҙәрҙе уларҙың лексик мәғәнәһенә һәм лексик ярашлығына яраҡлы ҡулланыу; тавтология күренештәрен таныу; анализировать и оценивать с точки зрения норм современного башкирского литературного языка чужую и собственную речь; хәҙерге башҡорт әҙәби тел нормалары күҙлегенән үҙендең һәм башҡа кешенең телмәрен анализлау һәм баһалау; хәҙерге әҙәби телдең төп нормаларына яраҡлы телмәрҙе төҙәтеү
Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең төп лексик нормалары (ҡабатлау) (1 с.)	Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең төп лексик нормалары (ҡабатлау). Синонимдар, антонимдар, омонимдарҙы ҡулланыуҙың мәғәнәүи, стилистик үҙенсәлектәре. Һүҙҙәрҙең лексик һәм теүәл ярашыуы. Ирекле һәм ирекһеҙ лексик ярашыу. Лексик ярашыуҙы боҙоуға бәйле типик хаталар. Телмәрҙә артыҡлыҡ һәм теүәллек. Тавтология. Плеоназм. Телмәрҙәге артыҡлыҡтарға бәйле типик хаталар. Хәҙерге аңлатмалы һүҙлектәр. Хәҙерге һүҙлектәрҙә лексик нормалар варианттарын сағылдырыу. Һүҙлек билдәләре	Һүҙҙәрҙе уларҙың лексик мәғәнәһенә һәм лексик ярашыуына тап килешле ҡулланыу; тавтология күренештәрен таныу; телмәр артыҡлығы бәйле типик телмәр хаталарын анализлау һәм айырыу; текстарҙы телмәр хатаһын төҙәтеү маҡсатынан редакторлау; телдән һәм яҙма телмәрҙә телмәр хаталарын табыу һәм төҙәтеү; һүҙҙең лексик мәғәнәһен һәм ҡулланыу үҙенсәлектәрен аңлатмалы һүҙлектә, шул иҫәптән мультимедийныйҙарҙы ҡулланыу; һүҙҙәрҙең мәғәнәһен дөрөҫләү өсөн һәм тексты редакторлау процесында антоним, синоним, омоним, пароним һүҙлектәр ҡулланыу; орфография һәм пунктуация ҡағиҙәләрен (өйрәнелгән кимәлдә) ҡулланыу

Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең төп грамматик нормалары (ҡабатлау). Һүҙбәйләнештәр, ябай һәм ҡушма һөйләмдәрҙе төҙөүҙә типик хаталар (2 с.)	Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең төп грамматик нормалары (ҡабатлау). Хәҙерге грамматик һүҙлектәрҙә һәм белешмәләрҙә грамматик норма варианттарын сағылдырыу. Һүҙлек билдәләре. Терминология һәм телмәр теүәллеге (ҡабатлау). Публицистик, фәнни, йәнле һөйләү, матур әҙәбиәт, рәсми эш ҡағыҙҙары стилендә терминдарҙы ҡулланыу нормалары. Терминдарҙы ҡулланыу менән бәйләнешле типик хаталар (ҡабатлау). Телмәрҙә типик грамматик хаталар. Исем, сифат, алмаштарҙы ҡулланыуҙың нормалары (ҡабатлау). Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең төп синтаксик нормалары. Телмәрҙә типик синтаксик хаталар һүҙбәйләнеш һәм ҡушма һөйләмдәрҙе төҙөүҙә типик хаталар (ҡабатлау)	Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең синтаксик нормаларын һаҡлау: һүҙбәйләнештәр, ябай һөйләмдәр, төрлө типтағы ҡушма һөйләмдәр; ябай һөйләмдәрҙең, төрлө төрҙәге ҡушма һөйләмдәрҙең типик төҙөлөштәрен таныу; грамматик хаталарҙы төҙәтеү маҡсатынан һөйләмдәрҙе редакторлау
Электрон мөхит аралашыуында һәм эшлекле аралашыу ситуацияларында телмәр этикеты (1 с.)	Этикет тураһында төшөнсә. Интернет этикеты – яҙышыу. Интернет-дискуссия, интернет-полемикала этикет ҡағиҙәләре, этик нормалар. Эшлекле аралашыу ситуацияларында телмәр этикеты	Интернет мөхитендә аралашыуҙа милли башҡорт телмәр этикеты нигеҙендә ятҡан этикет формуларын, этикет аралашыу принциптарын ҡулланыу; эшлекле аралашыу ситуацияларында башҡорт этикет телмәр нормаларын һаҡлау;эшлекле аралашыу ситуацияларында телмәр этикет телмәр мәҙәниәте нормаларын һаҡлау
ТЕКСТ (3сәғәт)		

Текст һәм уның билдәләре (йомғаҡлау). Телмәрҙең фукциональ-мәғәнәүи төрҙәре (йомғаҡлау) (3с.)	Текст һәм уның билдәләре (йомғаҡлау). Телмәрҙең фукциональ-мәғәнәүи төрҙәре (йомғаҡлау). Текста төрлө фукциональ-мәғәнәүи телмәр төрҙәренең яраҡлашыуы, шулай уҡ матур әҙәбиәт әҫәрҙәрендә телдең төрлө функциональ төрлөлөгө элементтарының яраҡлашыуы. Төрлө фукциональ-мәғәнәүи телмәр төрҙәренә ҡараған текстарҙа тел һүрәтләү сараларының ҡулланыу үҙенсәлектәре. Тексты ҡайтанан мәғлүмәти эшкәртеү	Тексты анализлау: теманы һәм төп фекерҙе билдәләү һәм аңлатма биреү; текстың төп темаһын һәм мәғәнәһен сағылдырыусы исем һайлау. Текстың йөкмәткеһен исеменә, төп һүҙҙәренә ҡарап билдәләү. Телмәрҙең функциональ-мәғәнәүи төрөнә ҡарағанлығын билдәләү.текста оҡшаш фрагменттар табыу - һүрәтләү, хәбәр итеү, фекер йөрөтөү-иҫбатлау, баһалау. Сағыштырыуға нигеҙ билдәләү һәм төрлө төрҙәге функциональ-мәғәнәүи төрҙәрҙе сағыштырыу, уларҙың бәйләнеш үҙенсәлектәрен аңлау, шул иҫәптән матур әҙәбиәт әҫәрҙәрендәге төрлө стилдәрҙе. Төрлө жанрҙағы текстарҙың айырмалы билдәләрен асыҡлау. Үҙҙәре/башҡа уҡыусылар тарафынан текстарҙы уларҙың йөкмәткеһен камиллаштырыу маҡсатынан редакторлау
ТЕЛДЕҢ ФУНКЦИОНАЛЬ ТӨРЛӨЛӨГӨ (15 сәғәт)		
Функциональ стилдәр. Уларҙың төп үҙенсәлектәре (2с.)	Телдең функциональ төрлөлөгө: йәнле һөйләү стиле, матур әҙәбиәт теле, фәнни стиль, публицистик стиль, рәсми эш ҡағыҙҙары стиле, хаттар стиле	Телдең функциональ стилдәрен айыра белеү. Уларҙың үҙенсәлектәрен характерлау. Яҙыуҙа орфография ҡағиҙәләрен һәм пунктуацияны һаҡлау

Йәнле һөйләү стиле (2 с.)	Йәнле һөйләү стиле структур элементтары һәм тел үҙенсәлектәре. Һөйләү телмәре. Телдән аралашыуҙы характерлаусы мәҡәлдәр. Аралашыу ҡағиҙәһе. Үтенес. Ғәфү үтенеү. Бәхәс, бәхәс төрҙәре. Бәхәсте әҙәпле алып барыу ысулдары	Йәнле һөйләү стиленең структур элементтарын һәм тел үҙенсәлектәрен анализлау; фольклор һәм матур әҙәбиәт тестарын йә (халыҡ һәм әҙәбиәт әкиәттәрҙе, хикәйә, мәҡәл, йомаҡтар) фрагменттарын анализлау һәм интрепретация үткәреү; яҙыуҙа орфография ҡағиҙәләрен һәм пунктуацияны ҡулланыу; интонация булыуын күрһәтеп, аралашыуҙа ҡатнашыу; бәхәстә әҙәпле алымдарҙы ҡулланып, дискуссияла ҡатнашыу; телдән аралашыу тактикаһын һәм коммуникатив етәкселек итеү оҫталығы:, үтенес, ғәфү үтенеүҙе урынлы ҡулланыу; диалог булдырыу һәм уны алып барыу, тамамлау
Матур әҙәбиәт стиле (2 с.)	Матур әҙәбиәт стиле. Уның структур элементтары һәм тел үҙенсәлектәре. Матур әҙәбиәт теле һәм уның башҡорт әҙәби теленең башҡа функциональ төрҙәренән айырмалығы. Матур әҙәбиәт теленең төп билдәләре: образлылыҡ, тел-һүрәтләү сараларының киң ҡулланышы. Башҡорт теленең төп һүрәтләү саралары, уларҙың телмәрҙә ҡулланышы.	Матур әҙәбиәт стиленең структур элементтарын һәм тел үҙенсәлектәрен анализлау; яҙыуҙа орфография ҡағиҙәләрен һәм пунктуацияны ҡулланыу
Рәсми эш ҡағыҙҙары стиле (2 с.)	Рәсми эш ҡағыҙҙары стиленең структур элементтары һәм тел үҙенсәлектәре. Рәсми эш ҡағыҙҙары стиле: ҡулланыу сфераһы (административ-хоҡуҡи, эш ҡағыҙҙары сфераһ), төп бурыс (теүәл мәғлүмәтте хәбәр итеү), стиль һыҙаттары (абстрактлыҡ, теүәллек, ҡыҫҡалыҡ, шаблонлыҡ), характерлы тел саралары. Рәсми эш ҡағыҙҙары булараҡ инструкция. Инструкция	Рәсми эш ҡағыҙҙары стиленең структур элементтарын һәм тел үҙенсәлектәрен анализлау; яҙыуҙа орфография ҡағиҙәләрен һәм пунктуацияны ҡулланыу. Инструкция текстарын уның йөкмәтке һәм структура талаптарына нигеҙләнеп, моделен әҙерләү

	тексының йөкмәтке үҙенсәлеге һәм структураһы. Уҡыу маҡсатында инструкция текстарын ҡулланыу	
Фәнни стиль (2с.)	Фәнни стилдең структур элементтары һәм тел үҙенсәлектәре. Проект яҡлауҙа оппонент телмәре. Ҡулланыу сфераһы, функциялары, телмәр аралашыуының типик ситуациялары, телмәр бурыстары, тел саралары. Фәнни стилдең төп жанрҙары: тезис, конспект, реферат, конспект; уларҙың үҙенсәлектәре. Тезис, конспект, реферат, конспекттар яҙыу үҙенсәлектәре	Фәнни стилдең башҡа стилдәрҙән айырмалы яҡтары. Уның структура һәм йөкмәткеһенә талаптарҙы иҫәпкә алып, фәнни стиль текстары төҙөү. Фәнни стиль текстар йөкмәткеһен анализлау һәм уны ҡайтанан мәғлүмәти эшкәртеү: текста төп һәм икенсел мәғлүмәтте билдәләү. Фәнни стиль текстары йөкмәткеһен таблица һәм схема төрөндә тәҡдим итеү
Публицистик стиль (3 с.)	Публицистик стилдең структур элементтары һәм тел үҙенсәлектәре. Публицистик стиль: ҡулланыу сфераһы (күмәк коммуникация), төп бурыс (теге йәки был ысынбарлыҡтағы проблемағабилдәле мөнәсәбәт булдырыу маҡсатынан уҡыусы һәм тыңлаусыларға тәьҫир итеү), стиль һыҙаттары (экспрессивлыҡ һәм стандарттың бәйләнеше), характерлы тел саралары (лексик, морфологик, синтаксик). Публицистик стилдең төп жанрҙары (сығыш, мәҡәлә, интервью, очерк, репортаж)	Публицистик һәм рәсми эш ҡағыҙҙары стилен текста ҡулланылған ҡулланыу сфераһы, төп бурыстары, стиль һыҙаттары, характерлы тел сараларына нигеҙләнеп таныу. сығыш, мәҡәлә, интервью, очерк, репортаж үҙенсәлектәрен характерлау. Публицистик стиль жанрҙарын төҙөү: сығыш, мәҡәлә, интервью, очерк, репортаж

Хаттар стиле (2с.)	Хаттар стиленең структур элементтары һәм тел үҙенсәлектәре	Хаттар стиленең структур элементтарын һәм тел үҙенсәлектәрен анализлау; яҙыуҙа орфография ҡағиҙәләрен һәм пунктуацияны ҡулланыу
ТЕЛ СИСТЕМАҺЫ (8 сәғәт)		
Фонетика. Графика. Орфоэпия (2 с.)	Лингвистиканың бүлеге булараҡ фонетика һәм графика (ҡабатлау). Фонетика. Графика. Орфоэпия Һуҙынҡы һәм тартынҡы өндәр. Сингармонизм. Ассимиляция. Диссимиляция. Ижек. Баҫым.	Өндәр системаһын характерлау. Өн һәм хәрефтең айырмалы яҡтарын аңлау. Һүҙҙәргә фонетик анализ үткәреү. Фонетика, графика һәм орфоэпия буйынса алған белемдәрен һүҙҙәрҙе дөрөҫ әйтелеш һәм дөрөҫ яҙыу практикаһында ҡулланыу
Орфография (3 с.)	Лингвистиканың бүлеге булараҡ орфография (ҡабатлау). Орфографияның принциптары	“Орфограмма” аңлатмаһына таянып эш итеү. Өйрәнелгән орфограммаларҙы таныу. Һүҙҙәрҙең (тамыр, ялғау) таныу һәм ялғауҙарҙың дөрөҫ яҙылышын үҙләштереү
Лексикология (3 с.)	Һүҙҙең лексик мәғәнәһе. Бер мәғәнәле һәм күп мәғәнәле һүҙҙәр. Синоним, антоним, омонимдар. Күп мәғәнәле һүҙҙәр. Диалект һәм әҙәби тел. Үтелгәндәрҙе ҡабатлау. Башҡорт теленең һүҙлектәре Һүрәтләү саралары. Эпитет. Сағыштырыу. Метафора.	Һүҙҙең лексик мәғәнәһен төрлө ысулдар (тамырҙаш һүҙҙәр килтереү; синоним, антоним һүҙҙәр табыу; контекст буйынса һүҙҙең мәғәнәһен табыу, аңлатмалы һүҙлек ярҙамында) менән аңлатыу. Бер мәғәнәле һәм күп мәғәнәле һүҙҙәрҙе таныу, һүҙҙәрҙең тура һәм күсмә мәғәнәләрен айырыу. Синоним, антоним, омонимдарҙы таныу; күп мәғәнәле һүҙҙәрҙе һәм омонимдарҙы айыра белеү. Диалекттарҙы айыра белеү; диалектарҙың милли үҙенсәлектәрен, әҙәби тел менән диалекттың айырма яҡтарын билдәләү. Башҡорт теленең һүҙлектәре менән танышыуҙы дауам итеү. Уларҙы практикала ҡулланыу. Тел һүрәтләү сараларының телмәрҙә ҡулланыу

	Синонимдар һәм уларҙы телмәрҙә ҡулланыу. Грамматик синонимдар. Телмәрҙә антитезаны файҙаланыу	үҙенсәлектәрен билдәләү. Әҙәби әҫәрҙәрҙә, текстарҙа ҡулланылған һүрәтләү сараларын табыу, үҙенсәлектәрен аңлатыу. Үҙ телмәрендә һүрәтләү сараларын ҡулланыу
МОРФОЛОГИЯ. ОРФОГРАФИЯ (22сәғәт)		
Морфология лингвистиканың бүлеге (3 ч)	Морфология тел тураһындағы фәндең бер бүлеге (ҡабатлау). Һүҙҙең грамматик мәғәнәһе, уның лексик мәғәнәһенән айырмалығы. Башҡорт телендә һүҙ төркөмдәре системаһы. Үҙ аллы һәм ярҙамсы һүҙ тәркөмдәре	Һүҙҙең грамматик мәғәнәһе, уның лексик мәғәнәһенән айырмалылығын анализлау.Үҙ аллы һүҙ төркөмдәрен таныу. Һүҙ төркөмдәрен таныу. Һүҙ төркөмдәренә морфологи анализ үткәреү. Телмәр практикаһында төрлө төрҙәге тел анализхзы үткәргәндә морфология тураһында белемдәрҙе ҡулланыу
Исем (ҡабатлау) (5с.)	Һүҙ төркөмө булараҡ исем, уның дөйөм грамматик мәғәнәһе, морфологик билдәләре, синтаксик функциялары. Уртаҡлыҡ һәм яңғыҙлыҡ исемдәр. Башҡорт телендә һан, килеш, исемдәрҙең эйәлек һәм хәбәрлек категориялары	Һүҙ төркөмө булараҡ исем, уның дөйөм грамматик мәғәнәһе, морфологик билдәләре, синтаксик функциялары буйынса үтелгәндәрҙе ҡабатлау, нығытыу.
Сифат (ҡабатлау) (4с.)	Һүҙ төркөмө булараҡ сифат. Морфологик билдәләре, синтаксик функцияһы. Төп һәм шартлы сифаттар. Сифат дәрәжәләре; сифаттарҙың яһалышы, уларҙың	Һүҙ төркөмө булараҡ сифат. Морфологик билдәләре, синтаксик функцияһын ҡабатлау. Телдән һәм яҙма телмәрҙә сифаттарҙы дөрөҫ һәм урынлы ҡулланыу

	дөрөҫ яҙылышы	
Алмаш (ҡабатлау) (5с.)	Һүҙ төркөмө булараҡ алмаш, уның морфологик билдәһе, синтаксик функцияһы. Алмаштарҙың һөйләмдәге роле. Алмаш төркөмсәләре. Алмаштарҙың үҙгәреше	Һүҙ төркөмө булараҡ алмаш, уның морфологик билдәһе, синтаксик функцияһын ҡабатлау, системаға килтереү
Ҡылым (ҡабатлау) (5с.)	Һүҙ төркөмө булараҡ ҡылым, уның морфологик билдәһе, синтаксик функцияһы. Үҙ аллы һәм ярҙамсы ҡылымдар. Ҡылымдың һөйкәлештәре, ҡылым күләмдәре, рәүешлеге. Ҡушма ҡылым	Һүҙ төркөмө булараҡ ҡылым, уның морфологик билдәһе, синтаксик функцияһын ҡабатлау. Телдән һәм яҙма телмәрҙә ҡылымдарҙы дөрөҫ ҡулланыу
СИНТАКСИС. ПУНКТУАЦИЯ (11 сәғәт)		
Лингвистика бүлеге булараҡ синтаксис һәм пунктуация (ҡабатлау). Һүҙбәйләнеш (9 с.)	Синтаксис тураһында төшөнсә. Пунктуация тураһында төшөнсә. Тыныш билдәләре һәм уларҙың функциялары. Синтаксис берәмеге булараҡ һөйләм һәм һүҙбәйләнеш. Һүҙбәйләнеш һәм уның билдәләре. Морфологик билдәләре буйынса һүҙбәйләнеш төрҙәре. Һүҙбәйләнештә һүҙҙәрҙе бәйләү саралары. Һүҙбәйләнештәргә	Синтаксик буйынса үтелгәндәрҙе ҡабатлау, системаға килтереү. Баш һүҙҙең морфологик билдәләре буйынса һүҙбәйләнеште таныу; һүҙбәйләнештә эйәртеүле бәйләнештең төрҙәрен таныу: ярашыу, башҡарылыу, йәнәшәлек, һөйкәлеү; һүҙбәйләнештәр менән ҡушма һүҙҙәр араһындағы айырмаларҙы таныу. Һүҙбәйләнештәрҙең төҙөлөү нормаларын ҡулланыу. Һөйләмдең төп билдәләрен, телдән һәм яҙма телмәрҙә һөйләмде биҙәү сараларының төп билдәләрен характерлау; тыныш билдәләренең

	синтаксик анализ	функцияһын айырыу. Һүҙбәйләнештәргә синтаксик анализ, һөйләмдәргә синтаксик һәм пунктуацион анализ үткәреү; төрлө төрҙәге тел анализы башҡарғанда һәм телмәр практикаһында синтаксис буйынса белемдәрен ҡулланыу
Уҡыусыларҙың белемдәрен тикшереү һәм үтелгәндәрҙе ҡабатлау (2 с)		Үтелгән материалдарҙы ҡабатлау, контроль эш яҙҙырыу, алынған белемдәрен коррекциялау буйынса эштәр башҡарыу
68 сәғәт		

5 класс өсөн башҡорт теленән календарь –тематик план.

№	Дәрестең темаһы	Сәғәт һаны		Үткәреү ваҡыты	Өйгә эш
		Бөтәһе	**Контроль эш**		
1	Башҡорт теленең байлығы . Фән булараҡ лингвистика	1		4.09	4 -се күнегеү
2	Тел һәм телмәр.	1		7.09	6-сы күнегеү
3	Телдән һәм яҙма монологик, диалогик телмәр. Полилог.	1		11.09	9-сы күнегеү
4	**Инеш диктант** .“Көҙ етте”.	1	1	14.09	11-се күнегеү
5	Тасуири телмәр. Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең төп орфоэпик нормалары	1		18.09	12-се күнегеү
6	Тасуири телмәр. Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең төп лексик нормалары	1		21.09	13-сө күнегеү, 1-се эш
7	Телмәр этикеты ҡағиҙәләре: традициялары һәм нормалары.	1		25.09	14-се күнегеү
8	Телмәр этикеты ҡағиҙәләре: традициялары һәм нормалары.	1		28.09	15-се күнегеү
9	Текст һәм уның төп билдәһе. Композиция структураһын үҙгәртеү.	1		2.10	16-сы күнегеү
10	Телмәрҙең функциональ-мәғәнәүи төрө	1		5.10	17-се күнегеү
11	Һөйләмдәрҙе һәм тексттың өлөштәрен бәйләү саралары	1		9.10	19-сы күнегеү
12	Тексты мәғлүмәти эшкәртеү: тексттың ябай һәм ҡатмарлы планы	1		12.10	24-се күнегеү

№	Дәрестең темаһы	Сәғәт һаны	Кон троль эш	Үткәреү ваҡыты
13	Телдең функциональ төрлөлөгө (Фәнни, рәсми эш ҡағыҙҙары, публицистик стилдәр)	1		16.10
14	Матур әҙәбиәт стиле	1		19.10
15	Аралашыу телмәр сфераһы	1		23.10
16	**Контроль диктант** **“Батырҙың исеме үлемһеҙ”.**	1	1	26.10
17	Фонетика. Графика. Өн һәм хәреф.Алфавит.	1		6.11
18	Орфоэпия.Һуҙынҡы һәм тартынҡы өндәр.	1		9.11
19-20	Орфография. Һүҙҙәрҙең, һүҙ формаларының дөрөҫ яҙылышы	2		13.11, 16.11
21	Лингвистика бүлеге булараҡ лексикология	1		20.11
22, 23	Бер һәм күп мәғәнәле һүҙҙәр.	2		23.11 27.11
24	Тура һәм күсмә һүҙҙәрҙең мәғәнәләре (ҡабатлау).	1		30.11
25	Синонимдар. Антонимдар. Омонимдар.	1		4.12
26	Морфемика. Ялғауҙарҙың төрҙәре.	1		7.12
27	Морфемика. Тамыр һәм яһалма һүҙ.	1		11.12
28	Һүҙьяһалыш. Һүҙҙәрҙең яһалыу юлдары.	1		14.12
29	Морфология. Үҙ аллы һәм ярҙамсы һүҙҙәр.	1		18.12
30-31	Морфология. Орфография. Һүҙ төркәмдәре.	2		21.12
32	Морфология. Орфография. Яңғыҙлыҡ һәм уртаҡлыҡ исемдәр	1		25.12
33	**Контроль диктант. “Ҡояш”.**	1	1	28.12

34	Исемдең дөйөм грамматик мәғәнәһе	1		11.01
35	Исемдең морфологик билдәләре	1		15.01
36	Исемсинтаксик функцияһы	1		18.01
37	Исемдәргә морфологик анализ	1		22.01
38	Сифаттың дөйөм грамматик мәғәнәһе.	1		25.01
39	Сифаттың морфологик мәғәнәһе.	1		29.01
40	Сифаттың синтаксик функцияһы.	1		1.02
41	Сифаттың телмәрҙәге роле. Сифаттарға морфологик анализ	1		5.02
42	Сифат һүҙ төркөмөн тикшереү тәртибе.	1		12.02
43	**Ҡылым**дың дөйөм грамматик, морфологик билдәләре, синтаксик функцияһы.	1		15.02
44	Ҡылым.Ҡылымдарҙың заман, зат һәм һан менән үҙгәреше.	1		19.02
45	Ҡылым.Үҙ аллы һәм ярҙамсы ҡылымдар.	1		22.02
46	Ҡылым.Тамыр һәм нигеҙ ҡылымдар.	1		26.02
47	Ҡылым һөйкәлештәре. Үтелгәндәрҙе ҡабатлау һәм дөйөмләштереү.	1		29.02
48	**Контроль диктант. “Бөркөтлө”.**	1	1	4.03
49	Хаталар өҫтөндә эш. Грамматика бүлеге булараҡ синтаксис һәм пунктуация. Дөйөм төшөнсә	1		7.03
50	Һүҙбәйләнеш. Уның билдәләре.	1		11.03
51	Һүҙбәйләнештең бәйләнеү юлдары	1		14.03
52	Һүҙбәйләнешкә синтаксик анализ	1		18.03

53	Һөйләм. Хәбәр, һорау һәм өндәү һөйләмдәр.	1		21.03
54	Һөйләмдең баш киҫәктәре. Йыйнаҡ һөйләм.	1		1.04
55	Ябай ике составлы һөйләмдәргә синтаксис анализ.	1		4.04
56	Һөйләмдең эйәрсән киҫәктәре. Тарҡау һөйләм	1		8.04
57	Һөйләмдең эйәрсән киҫәктәре аныҡлаусы, тултырыусы, хәлдәр.	1		11.04
58	Һөйләмдең эйәрсән киҫәктәре аныҡлаусы, тултырыусы, хәлдәр.	1		15.04
59	Һөйләмдең тиң киҫәктәре.	1		18.04
60	Һөйләмдең тиң киҫәктәре араһында тыныш билдәләре.	1		22.04
61	Өндәш һүҙҙәр. Уларҙың функцияһы.			25.04
62	Өндәш һүҙ менән һөйләмдәр. Өндәш һүҙ менән һөйләмдәр ҙә тыныш билдәләре			29.04
63	Ҡушма һөйләм	1		2.05
64	Ҡушма һөйләмдәрҙә ябай һөйләмдәрҙең бәйләнеү юлдары.	1		6.05
65	Ҡушма һөйләмгә синтаксик анализ	1		13.05
66	Тура телмәр.	1		16.05
67	Синтаксис һәм пунктуация буйынса контроль һорауҙар һәм эштәр.	1		20.05
68	**Контроль диктант. “Кемдәр шатлана?”.**	1	1	23.05
	Бөтәһе:	68	5	

6 класс өсөн туған (башҡорт) теленән календарь-тематик план

№	Тема	Сәғәт һаны	Контроль эш	Үткәреү ваҡыты	Өйгә эш
1	Башҡорт теле-Башҡортостан Республикаһы теле. Әҙәби тел тураһында төшөнсә.	1		4.09	2-се күнегеү
2	Телмәр төрҙәре	1		7.09	5-се күнегеү
3	Монолог һәм диалог, уларҙың төрҙәре.	1		11.09	7-се күнегеү
4	**Инеш диктант.** Ылаусылар		1	14.09	8-се күнегеү
5	Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең төп орфоэпик нормалары.	1		18.09	10-сы күнегеү
6	Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең төп грамматик нормалары	1		21.09	11-се күнегеү
7	Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең төп лексик нормалары.	1		25.09	19-сы күнегеү
8	Фразеологик берәмектәр	1		28.09	22-се күнегеү
9	Телмәр этикеты	1		2.10	27-се күнегеү
10	Тексты мәғәнәүи анализ., композицион үҙенсәлектәре	1		5.10	34-се күнегеү
11	Тексты мәғәнәүи анализ. Микротетема, абзац.	1		9.10	37-се күнегеү
12	Текста һөйләмдәрҙе бәйләү саралары	1		12.10	39-сы күнегеү

№	Тема	Сәғәт һаны	Контроль эш	Үткәреү ваҡыты
13	Һүрәтләү саралары	1		16.10
14	Жанр .Рәсми-эш стиле.	1		19.10
15	Фәнни стиль. Төрҙәре.	1		23.10
16	**Контроль диктант**	1	1	26.10
17	Башҡорт теленең һүҙлек составы	1		6.11
18	Ҡулланыу сфераһы күҙлегенән лексика.	1		9.11
19,20	Һүҙҙәрҙең стилистик биҙәлеше.	1		13.11, 16.11
21	Лексик һүҙлектәр	1		20.11

22,23	Башҡорт телендә һүҙъяһалыш юлдары.	1		23.11 27.11
24	Башҡорт телендә һүҙъяһалыш юлдары.	1		30.11
25	Ҡушма һүҙҙәрҙең дөрөҫ яҙылышы	1		4.12
26	Ҡушма һүҙҙәрҙең дөрөҫ яҙылышы	1		7.12
27	Исем. Исемдәрҙең һан менән үҙгәреше.	1		11.12
28	Исемдәрҙең эйәлек заты.	1		14.12
29	Исемдәрҙең хәбәрлек заты.	1		18.12
30	Исемдәрҙең килеш менән үҙгәреше	1		21.12
31	Исемдәргә морфологик анализ			25.12
32	**Диктант.** Ҡариҙел.	1	1	28.12
33	Сифат.	1		11.01
34	Сифаттарҙың исем урынында килеүе һәм һөйләмдәге роле.	1		15.01
35	Сифаттарҙың яһалышы. Төп һәм шартлы сифаттар.	1		18.01
36	Сифат дәрәжәләре.	1		22.01
37	Сифаттарҙың дөрөҫ яҙылышы. Синоним сифаттар	1		25.01
38	Сифаттарға морфологик анализ	1		29.01
39	Һан. Һан тураһында төшөнсә.	4		1.02
40	Ябай һәм ҡушма һандар.	1		5.02
41	Һан төркөмсәләре.	1		12.02
42	Һандарҙың дөрөҫ яҙылышы. Һандарға морфологик анализ	1		15.02
43	Алмаш. Алмаш тураһында төшөнсә.	1		19.02
44	Алмаш төркөмсәләре.	1		22.02
45	Алмаштарҙың килеш менән үҙгәреше	1		26.02
46	Алмаштарға морфологик анализ	1		29.02
47	Ҡылым. Ҡылым төркөмсәләре	1		4.03
48	Исем ҡылым.Исем ҡылымдың мәғәнәһе һәм яһалышы.	1		7.03
49	Уртаҡ-кылым. Уртаҡ ҡылымдарҙың мәғәнәһе һәм яһалышы.	1		11.03

50	Сифат-ҡылым. Сифат ҡылымдың мәғәнәһе. Сифат ҡылымдың заман формалары	1		14.03
51	Хәл-ҡылым. Хәл ҡылымдың мәғәнәһе.	1		18.03
52	Хәл ҡылымдың төрҙәре.	1		21.03
53	**Диктант.**	1	1	1.04
54	Рәүеш. Рәүеш тураһында төшөнсә. Рәүеш төркөмсәләре.	1		4.04
55	Рәүештең сифат менән оҡшаш һәм айырмалы яҡтары.	1		8.04
56	Рәүеш дәрәжәләре. Рәүештәрҙең яһалышы. Рәүештәрҙең дөрөҫ яҙылышы	1		11.04
58	Ярҙамсы һүҙ төркөмдәре	1		15.04
59	Ярҙамсы һүҙ төркөмдәре			18.04
60	Теркәүес. Теркәүестәрҙең бүленеше	2		22.04
61	Теркәүестәрҙең дөрөҫ яҙылышы			25.04
62	Бәйләүес. Бәйләүестәрҙең бүленеше	3		29.04
63	Бәйләүестәрҙең дөрөҫ яҙылышы			2.05
64	Киҫәксә. Киҫәксәләрҙең бүленеше.	3		6.05
65	Киҫәксәләрҙең дөрөҫ яҙылышы			13.05
66	Мөнәсәбәт һүҙҙәр	1		16.05
67	Ымлыҡтар. Оҡшатыу һүҙҙәре.			20.05
68	**Диктант.**	1	1	23.05
	Бөтәһе	68	5	

7 класс өсөн туған (башҡорт) теленән календарь-тематик план

№	**Дәрес темалары**	**Сәғәттәр һаны**	**Кон троль эш**	**Үткәреү ваҡыты**	**Өйгә эш**
1	Башҡорт теле –беҙҙең туған телебеҙ (1с.)	1		4.09	1-9-сы һорауҙар
2	Монолог һәм уның төрө	1		7.09	3-сө күнегеү
3	Диалог һәм уның төрө	1		11.09	7-се күнегеү
4	**Диагностик диктант**. Матурлыҡ	1	1	14.09	8-се күнегеү

5	Башҡорт әҙәби теленең төп орфоэпик нормалары	1		18.09	13-сө күнегеү
6	Терминдар һәм телмәрҙең теүәллеге	1		21.09	16-сы күнегеү
7	Хәҙерге башҡорт теленең төп грамматик нормалары (ҡабатлау)	1		25.09	16-сы күнегеү, 15-се биттәге эш
8	Телмәр этикеты	1		28.09	20-се күнегеү
9	Тексттың төп үҙенсәлектәре.	1		2.10	23-сө күнегеү
10	Тексттың төп үҙенсәлектәре. Тексҡа мәғәнәүи анализ.	1		5.10	30-сы күнегеү, 3-сө эш
11	Публицистик стиль	1		9.10	26-сы күнегеү
12	Рәсми эш ҡағыҙҙары стиле	1		12.10	Ғариза яҙырға

№	**Дәрес темалары**	**Сәғәт тәр һаны**	**Кон троль эш**	**Үткәреү ваҡыты**
13	Синтаксистың төп маҡсаты	1		16.10
14	Һүҙбәйләнеш һәм һөйләм	1		19.10
15	Пунктуация. Тыныш билдәләренең функцияһы	1		23.10
16	**Диктант.**	1	1	26.10
17	Хаталар өҫтөндә эш. Һүҙбәйләнештәрҙең яһалыу юлдары.	1		6.11
18	Ярашыу. Башҡарылыу	1		9.11
19	Йәнәшәлек. Һөйкәлеү.	1		13.11
20	Һүҙбәйләнеш һәм ҡушма һүҙ. Нығынған һүҙбәйләнештәр.	1		16.11
21	Һөйләм һәм уның төп билдәләре	1		20.11

22	Ике составлы ябай һөйләмдәр.	1		23.11
23	Тулы һәм кәм һөйләмдәр	1		27.11
24	Ҡушма һөйләм	1		30.11
25	Ябай һөйләм. Һөйләмдең баш киҫәктәре.	1		4.12
26	Ябай һәм ҡушма хәбәрҙәр	1		7.12
27	Эйә менән хәбәр араһында һыҙыҡ.	1		11.12
28	Һөйләмдең эйәрсән киҫәктәре	1		14.12
29	Аңыҡлаусы. Тиң һәм тиң булмаған аныҡлаусылар	1		18.12
30	Өҫтәлмәлек	1		21.12
31	Тултырыусы. Тура һәм ситләтелгән тултырыусы	1		25.12
32	**Диктант.** Ҡышлаусы ҡоштар	1	1	28.12
33	Рәүеш хәлдәре	1		11.01
34	Күләм-дәрәжә хәлдәре	1		15.01
35	Урын,ваҡыт хәлдәре	1		18.01
36	Шарт,сәбәп хәлдәре	1		22.01
37	Маҡсат,кире хәлдәре	1		25.01
38	Һөйләмдә һөйләм киҫәктәренең урынлашыу тәртибе	1		29.01
39	Бер составлы һөйләмдәр.	1		1.02
40	Билдәле эйәле һөйләм			5.02
41	Билдәһеҙ эйәле һөйләм	1		12.02
42	Эйәһеҙ һөйләм.	1		15.02
43	Атама һөйләмдәр	1		19.02
44	Тулы һәм кәм һөйләмдәр.	1		22.02
45	Тиң киҫәкле һөйләмдәр	1		26.02
46-47	Тиң киҫәктәр эргәһендә тыныш билдәләре	2		29.02.,4.03

48-49	Тиң киçәктәр эргәһендә дөйөмләштереүсе һүҙҙәр	2		7.03,11.03
50	Өндәш һүҙҙәр.	1		14.03
51	Өндәш һуҙҙәр эргәһендә тыныш билдәләре.	1		18.03
52	**Контроль диктант.** Бала – бауыр ите	1	1	21.03
53	Инеш һүҙ	1		1.04
54	Инеш һүҙҙәр эргәһендә тыныш билдәләре			4.04
55	Инеш һөйләмдәр.	1		8.04
56	Һөйләмдең айырымланған эйәрсән киçәктәре			11.04
57	Өçтәлмәлектәрҙең айырыуланыуы	1		15.04
58	Аныҡлаусыларҙың айырымланыуы.	1		18.04
59	Хәл әйтеме һәм уларҙың үҙенсәлектәре	1		22.04
60	Хәл әйтемдәренең айырымланыуы.	1		25.04
61	Хәл әйтемдәренең айырымланыуы.	1		29.04
62	Тура һәм ситләтелгән телмәр.	1		2.05
63	Тура телмәрле һөйләмдәр.	1		6.05
64	Тура телмәрле һөйләмдәрҙе тыныш билдәләре.	1		13.05
65	Диалог.	1		16.05
66	Цитаталар	1		20.05
67	**Контроль диктант**	1	1	23.05
	Бөтәһе	67	5	

ПРИЛОЖЕНИЯ

Приложение 1 Учебно-методическое и информационно-ресурсное обеспечение Учебно-методическая литература

1. Хажин В. И., Вильданов А. Х., Аккужина Ф. А., Карабаев М. И. Башкирский язык и литература. Учебник для 8 класса для изучения родного (башкирского) языка и литературы в общеобразовательных организациях с русским языком обучения. – Уфа: Китап, 2017. – 280 с.

2. Хажин В. И., Вильданов А. Х., Аккужина Ф. А., Карабаев М. И., Башкирский язык и литература. Учебник для 9 класса для изучения родного (башкирского) языка и литературы в общеобразовательных организациях с русским языком обучения. – Уфа: Китап, 2017. – 268 с.

3. Хажин В. И., Вильданов А. Х., Аккужина Ф. А., Карабаев М. И., Аминева З. Р. Башкирский язык и литература. Учебник для 5 класса для изучения родного (башкирского) языка и литературы в общеобразовательных организациях с русским языком обучения. – Уфа: Китап, 2017. – 296 с.

4. Хажин В. И., Вильданов А. Х., Аккужина Ф. А., Карабаев М. И., Аминева З. Р. Башкирский язык и литература. Учебник для 6 класса для изучения родного (башкирского) языка и литературы в общеобразовательных организациях с русским языком обучения. – Уфа: Китап, 2017. – 340 с.

5. Хажин В. И., Вильданов А. Х., Аккужина Ф. А., Карабаев М. И., Аминева З. Р. Башкирский язык и литература. Учебник для 7 класса для изучения родного (башкирского) языка и литературы в общеобразовательных организациях с русским языком обучения. – Уфа: Китап, 2017. – 296 с. Учебные пособия

6. Ильмухаметов А. Г. Проектирование современного урока. – Уфа: Изд-во ИРО РБ, 2015. – 54 с.

7. Сафина Л. Х, Латыпова Р. М., Санъяров Ф. Б. Башкирский язык. Новый взгляд. – Уфа: Мир печати, 2021. – 94 с. 53 Словари

8. Азнагулов Р. Г. Башкирско-русский, русско-башкирский школьный словарь. – Уфа: Китап, 2018. – 608 с.

9. Саяхова Л. Г. Русско-башкирский иллюстрированный тематический словарь. – Уфа: Китап, 1998. – 303 с.

10. Саяхова Л. Г., Усманова М. Г. Русско-башкирский, башкирскорусский учебный словарь (с грамматическим приложением). – Уфа, Учебнометодический центр «Эдвис», 2011. – 265 с.

11. Саяхова Л. Г., Ураксин З. Г., Асадуллина Ф. Ф., Сахипова З. Г. Русско-башкирский учебный словарь. – Уфа: Китап, 2011. – 452 с. Методические рекомендации

12. Габитова З. М. Формирование универсальной учебной деятельности на уроках башкирского языка. – Уфа: Изд-во ИРО РБ, 2013. – 36 с.

13. Габитова З. М. и др. Методические рекомендации по составлению рабочей программы. – Уфа: ИРО РБ, 2015. – 52 с. Информационные ресурсы

14. Башкирская энциклопедия // URL: http: www.bashenc.ru (дата обращения: 23.06.2022).

15. Башкирские народные сказки // URL: http://skazkoved.ru/index.php?fid=1&sid=49 (дата обращения: 23.06.2022).

16. Башкирское издательство «Китап» имени Зайнаб Биишевой // URL: http: www.kitap-ufa.ru (дата обращения: 23.06.2022).

17. Детский обучающий интернет-портал «Балалар» // URL: https://balalar.org/ (дата обращения: 23.06.2022).

18. Детско-юношеский телеканал «Тамыр» ГУП ТРК «Башкортостан» // URL: http: tv-rb.ru/ (дата обращения: 23.06.2022).

19. Информационный портал Республики Башкортостан // URL: https://www.bashkortostan.ru/ (дата обращения: 23.06.2022).

20. Культурный мир Башкортостана // URL: http: ebook.bashnl.ru (дата обращения: 23.06.2022). 54

21. Международная система дистанционного обучения башкирскому языку // URL:

https: //region.bspu.ru/mod/page/view.php (дата обращения: 23.06.2022).
22. Мобильное приложение «Башкирский филворд» // URL: https://bashlang.ru (дата обращения: 23.06.2022).
23. Мобильное приложение «Самоучитель по башкирскому языку» // URL:https://play.google.com/store/apps/details?id=com.bashkirteacher&hl=ur&gl =US (дата обращения: 23.06.2022).
24. Русско-башкирский онлайн словарь // URL: http: huzlick.bashqort.com/ (дата обращения: 23.06.2022).
25. Самоучитель башкирского языка // URL: http: leph.bashedu.ru/publications/samouchitel.pdf (дата обращения: 23.06.2022).

Прошито, пронумеровано и скреплено
печатью (90) листов
Должность: заведующий филиалом
Подпись ________ /З.А.Хатмуллина/
«31» 08 2023 г. М.П.